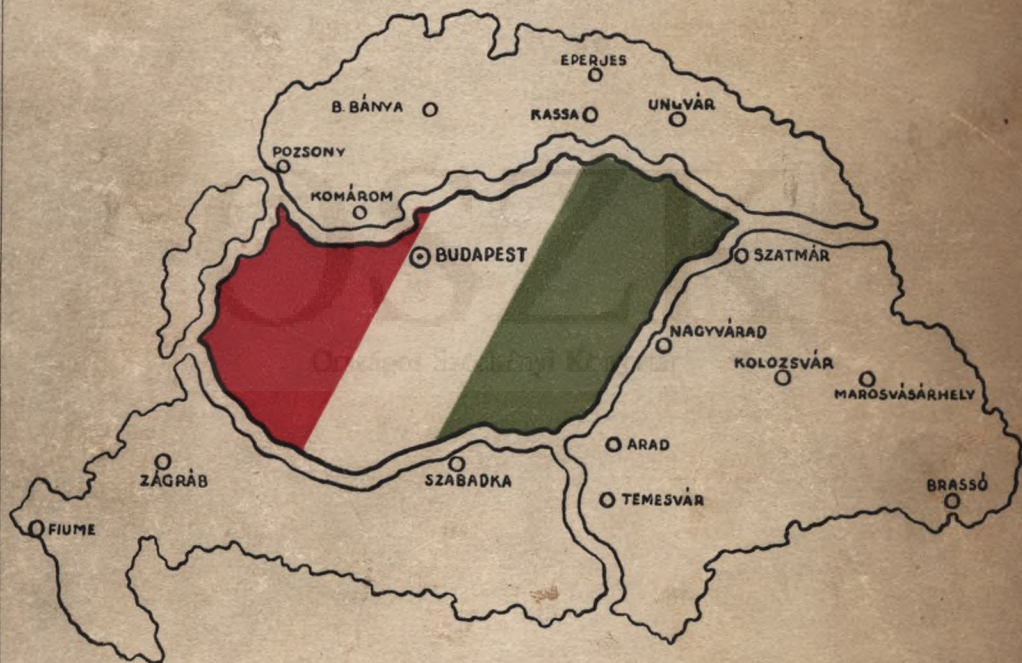

79564

35948

BÁRÓ SOMORJAI LUKACHICH GÉZA

MAGYARORSZÁG MEGCSONKITÁSÁNAK OKAI

NYUKOSZ KIADÁS

MADÁCH-NYOMDA

~~2303~~

439

MAGYARORSZÁG MEGCSONKITÁSÁNAK OKAI

IRTA:

BÁRÓ SOMORJAI LUKACHICH GÉZA
NY. ALTÁBORNAGY

OSZK

(FORDÍTÁS JOGA FENNTARTVA)

KIADJA
A NYUKOSZ (BUDAPEST, IX., KNÉZITS-UTCA 15)

MADÁCH-NYOMDA

OSZK

2303

R
2

79564

Shing. h.

~~23 918~~

R 1986

M. N. MUSEUM KÖNYVTÁRA
L. Művel. Névelőintézet
1933 év. 85 sz.

R 1965

AZ OLVASÓHOZ.

Nem kezdem a munkámat előszóval, mert köztudomású dolog, hogy az előszót nem szokták elolvasni. Sokan csak átlapozgatnak rajta.

Van azonban mondanivalóm, mielőtt az események leírásához hozzáfognék. »Az olvasóhoz« címzett fejezetben írom le azt, amit mint bevezetést akarok elmondani, remélve, hogy ezt a bevezetést így el is olvassák.

Ne várja senki, a kérdéses időnek, azaz az összeomlás előtti napoknak politikai, katonai, társadalmi és közgazdasági eseményeinek összefüggő leírását ebben a könyvben.

Nem akarok történetet írni. Tudom azonban, hogy az itt előadottak fontos részét képezik az 1918. évben lezajlott eseményeknek és a történetíró értékes anyagot talál könyvemben a történet megírásához.

A háboru utolsó évében két ízben fontos és felelősségteljes feladatot bíztak reám a belországban. 1918. év február havában, amikor az egész kettős monarchiában nagyszabású munkászavargások keletkeztek, ezen zavargások elfojtására Magyarország és Horvát-Szlavonországban, az ott elhelyezett összes karhatalmi célokra alkalmazható csapatok parancsnokságával bíztak meg. 1918. október 26-án, — öt nappal az összeomlás előtt, amikor percről-percre tartottak a forradalom kitörésétől, — a budapesti katonai parancsnokság élére állítottak. *)

Első alkalmazásomból tulkorán váltottak fel. A másodikra elkésve hívtak meg.

Mindkét parancsnoki helyen közvetlen közléről láthattam azokat a hibákat és fogyatékoságokat, melyek a katonai fegyelem bomlásához vezettek.

*) Sokan összetévesztik a budapesti katonai parancsnokság fogalmát a budapesti városparancsnokság fogalmával. A budapesti katonai parancsnok hatásköre kiterjedt Nagymagyarország területének egyötöd részére, a Duna-Tisza közre, fel Vácig és le Ujvidékig; továbbá a Dunántul egy részére, Fejér-, Somogy-, Tolna- és Baranyamegyékre. A budapesti városparancsnok ellenben csak a székesfőváros területén működött és ezen állásában a budapesti katonai parancsnoknak alá volt rendelve.

A katonai fegyelem bomlása okozta az októberi összeomlást.

A közhatalom összeomlásával lejtőre került Magyarország sorsa.

A hatalom birtokába jutott Károlyi Mihály-féle kormány gondoskodott arról, hogy e lejtőn ne legyen megállás. Ennek befejezése volt az ország megcsonkítása.

Megírom a könyvemben, mi okozta a fegyelem bomlását a katonaságnál és a budapesti államrendőrségnél. Mi okozta 1918. október 31-én a közhatalom összeomlását. Leírom végül Károlyi Mihály gróf kormányának azon cselekedeteit, melyek az ország feldarabolásához vezettek.

Csak azt fogom megírni, amit mint katona láttam, katonai szemmel nézve a dolgokat és amit, sajnosan, tapasztalnom kellett parancsnoki hatáskörömben.

Érzem előre, hogy e könyvem kézhezvételekor sokan fel fogják vetni gondolatban azt a kérdést: miért adatik ki ez a munka csak ma, 14 évvel az összeomlás után és miért nem adtam ki azt már évekkal azelőtt, mindjárt a kommunizmus bukása után.

Megadom erre a választ.

A munka kéziratát 12 évvel ezelőtt készítettem el azon eredeti feljegyzéseim alapján, melyek az események idejében készültek. Azóta éveken keresztül íróasztalom fiókjában feküdt.

Eddig az volt a nézetem, hogy a közzététel még nem időszzerű.

Az összeomlás okainak leírása ugyanis alkalmat ad az akkori napokban magas politikai és katonai állásokat betöltött férfiak ténykedésének kritikájára, bármennyire is igyekszem, hogy a történeteket a legnagyobb tárgyilagossággal irjam le és fejtegetéseimben elkerüljek mindent, ami a legcsekélyebb mérvben is személy elleni éllel bírhat.

Tudom, hogy a legobjektivebb leírás is ki fogja váltani a kritikát.

Oly időket élünk, amikor minden erővel össze kell fogunk. Össze kell hozni az embereket a haza javára teljesítendő közös munkára és lehetőleg kerülni kell azt, ami az embereket egymástól elválaszthatja.

Ez a gondolat vezetett eddig. Ezért nem bocsátottam a feljegyzéseimet a nyilvánosság elé.

Ha most ezen elhatározásomat megváltoztatom és a könyvet mégis kiadom, meg kell mondanom, miért teszem ezt.

Már 1919-ben kezdett terjedni Magyarországon az a mendedmonda, hogy az összeomlás azért következett be, mert a buda-

pesti karhatalmi csapatok királyi parancsra nem használhatták a löfegyvert az összeomlás éjszakáján.

Ez a mese azoknak a közleményeknek folyományaként keletkezett, melyek a »Diadalmas Forradalom« cím alatt megjelent könyvben közvetlenül a felfordulás után láttak napvilágot.

E könyv egész garmadáját hozta a felfordulásnál valamely szerepet játszott személyek cikkeinek. Voltak a cikkírók között még telefonos kisasszonyok is. Valamennyien az összeomlás napjaiban általuk kifejtett tevékenységükről irtak. Kidomborították a felfordulás okozásánál szerzett érdemeiket. Többé-kevésbé feltűnési vágy által vezetette.

Ezek a közlemények komolyan nem vehetők. Sokan vannak mégis, akik az akkori helyzetet és az állami közhatalom összeomlásának mélyebben fekvő okait nem ösmerve, hitelt adtak és adnak még ma is ezeknek a közleményeknek.

Elenyészően csekély azoknak a száma, akik tudják, mi történt Budapesten 1918. évi október utolsó napjaiban. Ezek az emberek is kevesebben lesznek napról-napra.

Ellenben azt tapasztaljuk, hogy mindinkább többen hiszik el azt, hogy az összeomlás éjszakáján, azaz 1918. október 30-ikáról 31-ikére virradó éjszaka rendelkezésre állott Budapesten még oly katonai csapat, mellyel a rendet fenn lehetett volna tartani, azaz, amely parancsra lőtt volna. Hiszik azt, hogy a karhatalmi csapatok csupán azért nem használták a löfegyvert, mert a király ezt megtiltotta.

Ez a téves felfogás nagy részben annak tulajdonítható, hogy az időközben megjelent és az összeomlással foglalkozó könyvek- és újságcikkekben megerősítését találjuk ennek a téves nézetnek. *)

Tartani lehet attól, hogy teljesen a köztudatba megy át ez a valóságnak meg nem felelő beállítás, ha a felfordulás igazi okait fel nem tárjuk.

Minden uralkodónak legfontosabb kötelmei közé tartozik országa népeinek megvédése úgy a külső, mint a belső ellenség ellen. Élnie kell a reá ruházott nagy hatalommal. Fel kell használnia a fegyveres erőt a belső rend megbontói ellen. Gondoskodni tartozik alattvalói élet- és vagyónbiztonságáról.

Nem áll feladata magaslatán az az uralkodó, aki ezt a hatalmat gyakorolni nem tudja. Gyengeséget tanusít akkor, ami-

*) Így pl. a »Mai Nap« 1930. évi november havában egy egész cikksorozatban emlékszik meg az 1918. évi eseményekről és azt írja egyebek között, hogy itt voltak a bosnyákok, »amelyekre akár egy birodalmat is lehetett felépíteni.« De ezek királyi parancsra nem lóhtettek.

A bosnyákok lázadásáról a könyvemben felvilágosítást nyer az olvasó.

kor erélyt kell kifejteni. Megtiltja a fegyverhasználatot akkor, amikor ezt a törvényes rend fenntartására alkalmazni kell.

Ily szemrehányással lehetne illetni Istenben boldogult IV. Károly királyunkat, ha a fenti beállítás megfelelné a valóságnak. Ha igaz volna, hogy fegyelmezett és a mozgalom elfojtására felhasználható fegyveres csapat rendelkezésre állott Budapesten a felfordulás éjszakáján és ez a csapat csakis azért nem használta a lőfegyvert, mert a király ezt megtiltotta.

Boldogult királyom iránti kötelességemnek érzem, hogy ne hallgassak tovább, hanem irjam meg, hogy mi a valóság, miért nem lőtt a katonaság, miért következett be az összeomlás.

Könyvem elolvasása után alkosson mindenki magának véleményyt arról, mi igaz abból az említett mende-mondából és mi okozta nemzetünk nagy tragédiáját.

OSZK

OSZK

AZ ÖSSZEOMLÁS ÁLTALÁNOS OKAI.

Az elmúlt években számos munka jelent meg az 1918. évi októberi felfordulásról.

Ezekben a munkákban nélkülözni vélek több oly adatot, melyek ismerete nélkül a kérdéses eseményekről teljesen megfelelő képet alkotni nem lehet, az összeomlás okait teljesen felismerni nem tudjuk.

Nem akar ez az illető írókhoz intézett szemrehányás lenni.

Azokra az eseményekre gondolok, amelyekről csak nekem lehet tudomásom, hivatalos állásomnál fogva, melyet a kérdéses időben betöltöttem és amely eseményeket eddig nem ismerttem.

Megemlítettem már, hogy az 1918. év folyamán két ízben állottam a belországban oly magas parancsnokság élén, ahol mint közvetlen szemtanu láthattam az események fejlődését és felösmerhettem azok okait.

Az 1918. október 26-ika és 30-ika közt lezajlott eseményekről röviden irtam már évekkal ezelőtt.

Az »Uj Nemzedék« 1919. évi december 7-iki száma és a »Pester Lloyd« 1919. évi december 6-iki Abendblattja hozta az erre vonatkozó cikkeimet.

Ujságcikkben nem lehet sokat írni. Az események egész rövid leírására szoritkoztam. Az összeomlás belső okaira nem térhettem ki.

Jelen könyvemben meg akarom írni mindazt, ami véleményem szerint úgy a katonaságnál, mint az államrendőrségnél a fegyelem teljes felbomlását idézte elő és aminek következménye volt az állami közhatalom bukása.

Katonai szemmel nézem és ítélem meg a történeteket. A politikával nem akarok foglalkozni, ahhoz nem értek. Csak ott fogok a politikai szempontokra a legszükségesebb mérvben reáitérni, ahol ez el nem kerülhető, illetve az összefüggés miatt feltétlenül szükséges.

Az időközben lepergett 14 év elegendő történelmi távlatot ad a történetek teljesen tárgyilagos megítélésére és meg-

írására. Továbbá annak felismerésére, mi okozta az összeomlást és *miért került az államhatalom 1918. évi október 31-ikére virradó éjszaka abba a helyzetbe, hogy pár ezer emberből, főleg katonaszökevényekből álló néplömeg garázdálkodását kellett eltűrnie és nem tudott szembeszállni azzal.*

Nem akarok semmit sem elhallgatni, nincsen szándékomban bármit is szépíteni. Csak azt írom le, amit tudok.

Könyvemben nem fogom forradalomnak nevezni a leírandó eseményeket, hanem összeomlásnak. Nem volt forradalom az, amit mi akkor láttunk. Forradalomra nem volt semmi ok.

Két gondolat foglalkoztatta akkor a magyart. A háboru befejezése és az ország teljes függetlenségének kivívása.

Ezen célok elérésére nem kellett forradalmat csinálni. Senki sem kívánta jobban a háboru befejezését, mint maga megboldogult királyunk. Magyarország függetlensége pedig biztosítva volt azon kijelentések által, melyeket Wekerle miniszterelnök a király hozzájárulásával a képviselőházban tett.

Az utca csőcselékét azok izgatták és használták ki a saját önös célukra, akik a zavarosban halászva, hatalomhoz akartak jutni és a kormány helyét akarták elfoglalni.

Mikor a miniszterelnököt erre figyelmeztették, mosolygott a rémlátók fölött. Túrte a Nemzeti Tanács forradalmi tevékenységét. Nem vette figyelembe azt a káros hatást, amelyet a Nemzeti Tanács izgatása a katonaságnál és az államrendőrségnél a fegyelemre gyakorolt és végre arra ébredt, hogy a hatalom kisiklott a kezéből. A rend fenntartására hivatott állami szervek, a katonaság és a budapesti államrendőrség, lettek a rend felbontói és nem a nép.

Helytelen volna azt állitanom, hogy az összeomlás bekövetkezése csakis az 1918. évi október utolsó napjaiban elkövetett hibáknak vagy mulasztásoknak tudható be.

Egy olyan nagy és kitűnően kiépített állami szervezet, mint amilyen az osztrák-magyar monarchia és annak hadserege volt, meg nem inoghatott az októberi zavargások behatása alatt, ha akkor még meg lett volna az a belső ereje, amivel a háboru elején vagy akár csak egy évvel azelőtt még rendelkezett.

De sajnos, *ugy a birodalom, mint annak a hadereje, utóbbi a fegyelem tekintetében, már nem volt a régi.* Nagyon le voltak gyengülve mind a ketten. Ezt a legyengülést nemcsak maga a háboru befolyása okozta, de *okozták különféle nem szerencsés intézkedések is.*

Ezért, ha az összeomlás okairól akarok írni, vissza kell nyulnom az 1917. évre is, mikor, — amint azt később részlete-

sebben ki fogom fejteni, — *nem egy oly intézkedés történt, amely a fegyelemre káros behatással volt.*

Minden háboru nap-nap mellett nagyban fogyasztja a háboruba keveredett ország erejét, emberben és anyagban. Ezek az erőforrások mindenkor határoltak, végesek. Legyen az kis állam vagy nagy világbirodalom. Ha ezeket az erőforrásokat a kimerülésig igénybe vesszük, el kell következnie, előbb-utóbb, annak a pillanatnak, mikor a nép anyagilag és erkölcsileg annyira legyengült és fásult, hogy belső forrongásoknak, erőszakos felfordulási kísérleteknek ellentállani nem tud.

Azt mondhatjuk tehát, hogy az *összeomlást emberi hibáktól teljesen független tényezők is okozták*: azok az általános viszonyok, melyek a háboru hosszú tartama folytán előállottak és amelyeknek ugyszólván matematikai pontossággal be kellett következniök.

Ki ne emlékezne arra a lelkesedésre, amellyel csapataink a háboru kezdetén a harcterekre mentek. A lelkesedés magával ragadta a nép majdnem valamennyi rétegét. Mindenki kívánta a hivalkodó szerb nemzet megrendszabályozását. Hosszu háborura senki nem gondolt.

A háboru minden várakozás ellenére sokáig tartott. A hónapokból évek lettek. A katonák lelkesedését felváltotta az otthon utáni vágyakozás és az otthoni életküzdelmekkel gondolatban való foglalkozás. A belországban keletkezett nagy bajok, az általános nagy drágaság és a nehéz megélhetés nyomasztólag hatottak az emberek hangulatára. A háboru minél előbbi befejezésének vágya foglalt helyet az emberek lelkében. Egy bizonyos lelki depresszió vett erőt az embereken a nagy veszteségek és az anyagi kimerülés hatása alatt. *Bármi módon véget vetni az öldöklésnek és a javak szertelen pusztításának — lett az általános óhaj.*

A nép hangulatának ez a megváltozása különben csak természetes. Ebben a tekintetben nép és nép között különbséget tenni alig lehet. Biztos, hogy nemzeti szempontból egységesebb és a kultúra magasabb fokán álló nép hosszabb ideig tud ellenállani a háboru bomlasztó hatásának, mint egy olyan nemzet, amelynél ezek a feltételek kisebb mértékben találhatók. Végeredményben azonban minden népnél, az egyiknél előbb, a másiknál később, be kell, hogy álljon az erkölcsi depressziónak és az anyagi kimerültségnek az a foka, amely, — ha a hurt a végletekig feszítjük és a háborut idejekorán be nem fejezzük — az erőszakos felfordulást megkönnyíti. *Igen nagy mértékben befolyásolja azonban az ellenállóképességet egy kö-*

rülmény. Céltudatos és erős kezekben nyugszik-e az állam ügyeinek vezetése vagy sem?

Ezeket előrebozsátva, vegyük szemügyre, mily mértékben tette ki a sors országunkat ilyen erőpróbanak.

Hivatalos adatok birtokában tudok erre feleletet adni. Az 1917. év végén és az 1918. év elején kisebb csoportokban Bécsbe rendelték a működő hadsereg hadtest- és hadosztály parancsnokait. Ennek a kirendelésnek az volt a célja, hogy élő szóval közöljék az illetőkkel a kettős monarchiának már akkor kétségbeejtő anyagi helyzetét. Irásban nem akarták ezt a titkot fölfedni.

En az említett célból 1918. évi január hó 27-én és 28-án jártam Bécsben a közös hadügyminiszteriumban.

Az ezen megbeszéléseknél tudomásomra jutott hivatalos adatok lehetővé teszik nekem, hogy az akkori helyzetről a következő képet adjam.

A legfontosabb a háboruban az ember. Kezdjük tehát ezzel.

A velünk közölt adatok szerint a háboru kezdetétől 1917. évi február hó végéig 33.200 tisztet és tisztjelöltet és 1.900.000 közembert vesztettünk. Beleértve e számokba mindazokat, akik a harcokban elesetek, eltűntek vagy az ellenség kezébe, azaz fogságba estek. *A sebesültek és betegek száma ebben az időszakban további 3 milliót tett ki.* Utóbbiakból meghalt 200.000 ember, 700.000 ember felépült ugyan, de alkalmatlan maradt minden katonai szolgálatra, míg 2.100.000 katona a felépülés után újból a harcvonalba küldetett. *A háborunak első két és fél éve alatt tehát összesen 2.833.200 főt tett ki azoknak a száma, akik elesetek, meghaltak, fogságba estek, eltűntek vagy minden katonai szolgálatra alkalmatlanok lettek.* Rettentő számok!

Magyarország ebből a veszteségből a quotán felül vette ki a részét. A lakosság számát alapulvéve, a háboru alatt elesett katonák 40.96 százaléka esne Magyarországra. Tényleg azonban a magyarok sokkal nagyobb arányban véreztek, amennyiben az elesettek közül nem 40.96, hanem 48.06 százalék volt a magyar.

A hadsereg élelmezési állománya az 1917. évi február végén három és fél millió emberre rugott, ebből körülbelül 1.000.000 volt a harcállomány. Ez a három és fél millió leapadt az 1917. év végéig 2.900.000 emberre. Fokozta az emberhiányt az a körülmény, hogy az ijesztően visszafejlődő mezőgazdasági termelés megmentésére fel kellett emelnünk a felmentettek számát. Haza kellett bocsátani mezőgazdasági munkára a katonák egy

részét. A széntermelés fokozására vissza kellett rendelni a hadsereglől a bányászokat is.

Az így beállott fogyatékok legalább részbeni pótlására *fel-meltük az arcvonalbeli szolgálatra előirt korhatárt*, azaz mindinkább nagyobb számban állítottuk be a hadsereg soraiba az öregebb népfelkelőket. Ez a rendszabály azonban csak kis részben segített, a hadsereg állományát ezekkel a pótlásokkal sem tudtuk fenntartani. Ez napról-napra kisebb lett.

A működő hadseregnek havonta legalább egyszázezer emberre volt szüksége a rendes, azaz nem nagyobb harcok által, és sajnosan ki kell mondanunk az igazságot, a szökések által is okozott hiányok pótlására. Bármennyire erőlködünk, 60.000 embernél többet nem voltunk képesek a hadsereg soraiba ujonnan beállítani. Ezen 60.000 katona között tekintélyes számban voltak gyógyultak és olyanok, akik az orosz fogságból hazatérve, ismét kiküldettek a frontra.

Ezen kedvezőtlen pótlási viszonyok okozták, hogy a csapatok állománya 1918. évi január havában az előirt hadiállománynak a felére csökkent le. Arra pedig, hogy ez az állapot megjavuljon, semmilyen kilátásunk nem volt. A sorozásoknál már a 18 éveseknél tartottunk. 1918-ban ezeket is kivittük a harctérre. A korhatárral még ennél is lejobb menni embertelenség lett volna. A besorozottak nagyrésze már amúgy is gyermek volt jóformán.

A végszükségben kinyitottuk a börtönök kapuit és besoroztuk a fegyenceket is.

Albániában levő hadseregünknel a malária okozott óriási veszteségeket.

Egyszóval igen szomoruan festett a helyzetünk emberanyag tekintetében. Most éreztük csak igazán azokat a nagy veszteségeket, melyeket a háboru elején az oroszok ellen vívott csatákban szenvedtünk. A hadsereg virágját, legjobban kiképzett és fegyelmezett katonáink nagyrészét veszítettük el ott.

Az emberanyagban beállott hiányra való tekintettel már az 1917. év végén kellett volna a háborut befejezni. További folytatásánál mindinkább csökkenő harcállománnyal kellett számolnunk. A háboru további folytatása ezek szerint emberanyag tekintetében a végkimerüléshez kellett, hogy vezessen.

Nagyok voltak 1917. év végén a nehézségek az élelmezés és az egyéb hadianyaggal való ellátás terén is. A gabonatermés ebben az évben az egész monarchia területén gyenge volt.

A hadsereg ellátását élelemmel köztudomás szerint Magyarország vállalta és ennél fogva, — legilletékesebb helyről, *Hadik János gróf volt közélélmezési minisztertől szerzett in-*

formációk szerint, — Magyarország — bár nagy nehézségek árán — az ő közlekedési miniszterségének egész ideje alatt a hadsereg központi szerveinek rendelkezésre bocsátotta azokat az élelmiszer mennyiségeket, amelyek szállítására a hadsereg normális ellátásának céljára kötelezettséget vállalt.

Ennek ellenére tény az, hogy harcvonalaink egyes szakaszain élelmezési nehézségek mutatkoztak, melyek itt-ott egészen az inségig fokozódtak.

Két esetre akarok rámutatni, melyek eléggé megvilágítják ezeket az élelmezési nehézségeket. *)

1917. december havában Bukovinában, a Sturzul és Clefile magaslatokon álló 63. gyalog hadosztálynál a legénység fizikai állapota a ki nem elégitő élelmezés folytán annyira válságossá lett, hogy általános testi elgyengülés miatt 240 embert kellett azonnal a kórházba küldeni és ezen szám többszörösének megfelelő számú legénységet szabadságolni, azaz hazabocsátani.

Ezen megállapítást megelőzően 11 ember halt meg a hadosztálynál. A boncolásnál éhhalált állapotottak meg hivatalosan az orvosok.

Igaz, hogy a hadosztály meglehetősen kedvezőtlen viszonyok mellett állott a védelmi állásában. Igen hideg téli időben, a téli felszerelés majdnem teljes hiányában állottak az emberek az 1500 méter magas hegyeken. Az étkezésért naponta le kellett menni 1000 méterre a völgybe és onnan fel kellett azt vinni a csapatokhoz. Utközben teljesen kimerülve ültek le a katonák az utszéleken és ezek közül halt meg az a 11 ember ott a helyszínen.

Az orvosi vizsgálatok alapján a hadosztálynál fennálló állapotokról tett jelentésben olvassuk, hogy a hadosztálynak felsőbb helyről rendelkezésre bocsátott élelemből a katonáknak csak 1920 kalóriát tartalmazó élelmezési adagot lehetett fejeként és naponként kiadni, ami igen kevés, mert gyakorlatilag is megállapított tény, hogy a katona élelmezésére rendes viszonyok között 3200 kalóriát tartalmazó ételmet kell naponta fordítanunk.

A hadosztálynál nem voltak azonban a nap 3200 kalóriát megkívánó *rendes* viszonyok. A nagy hideg, a hiányzó téli felszerelés és az a nagy munka, amelyet az emberektől a védelmiállás megerősítésénél követeltek, az élelmezési adagnak

*) Az élelmezési nehézségeknek itt ecsetelt két esetét nem a bécsi megbeszélésnél tudtam meg.

lényeges felemelését igényelték és így a katonák a felét sem kapták annak, ami a testierő fenntartására szükséges lett volna.

A második eset, amelyet a fent elmondottak bizonyítására tudok felhozni, a saját hadosztályomnál fordult elő.

1918. január havában a Piave melletti Monte Tomba lábánál állottak csapataim védőállásban. A hadosztály körletének hátrább fekvő részeiben felsőbb parancs folytán burgonyát kellett elvetnünk, számítva arra, hogy a termést le fogjuk aratni.

Jelentést kaptam, hogy embereink éjjel kimentek a földekre, kiásták az elvetett krumplit és azt, a jelentés szerint részben nyersen, megették.

De hol van az itt előadott, általam ismert két konkrét eseten kívül az a sok más eset, mely nagy hadseregünknel előfordulhatott?

Nem tekinthető át teljesen az, hogy ezek az élelmezési nehézségek hogyan állhattak elő, figyelemmel arra, hogy Magyarország a vállalt hadseregellátási kötelezettségének mindenben megfelelt.

Lehet ennek oka az, hogy a hadsereg ellátásának céljaira átadott mennyiségeket egyes osztrák vidékeken és városokban jelentkező inség enyhítésére, a polgári lakosság ellátására fordították. Lehet ennek részben oka az is, hogy a meglévő gabonamennyiségnek elosztása nehézségbe ütközött, mert nem volt elegendő szénünk a mozdonyok fűtéséhez, minthogy Németország, ahonnan eddig a szükséges kiegészítést kaptuk, nem tudott kellő mennyiségben szenet szállítani.

Ki kell emelnünk, hogy a hadseregnek juttatott élelmiszer mikénti elosztása kizárólag a hadsereg központi szerveinek kezében volt és nehezen állapítható meg, hogy a hadsereg ellátására szánt élelmiszermennyiség egy része miért nem jutott kiszemelt rendeltetési helyére és a fentebb felsoroltak és esetleg egyéb körülmények miképpen okozhatták azt, hogy 1918. évi január havában csak néhány napi élelmiszermennyiség állott a hadseregnél rendelkezésre.

Kétségbeejtő volt tehát a helyzet élelmezési tekintetben is. Rendes években Galiciának és Csehországnak gabonafeleslegei voltak, 1917-ben Csehországban termett is annyi, hogy tudott volna abból egyéb célokra is leadni, de az osztrák kormány nem mert a csehek ellen erélyesen fellépni és így azok nem is szállítottak.

Az 1917. évi októberi offenzívánknál nagy élelmezési készletek jutottak birtokunkba, amelyeket a gyors visszavonulásra kényszerült olaszok sem elszállítani, sem megsemmisíteni nem tudtak. A piavei offenzívánk elindításánál — 1918. június ha-

vában — azt reméltük, hogy hasonlóan fogunk járni. De ez az offenzíva nem sikerült, reményeink meghiusultak.

Erősen megcsappant a vágómarhaállományunk is. Magyarországot itt is nagyobb mérvben vették igénybe, mint a marhaállományban gazdag osztrák alpesi tartományokat. Ezeket kimélték az állattenyésztés megóvása ürügye alatt.

Igen nagy veszteségeink voltak a háboruban a loállományban. Már 1914-ben elvesztettük a háboru megindításakor meglévő loállományunk felét. Később évenként átlag 120.000 ló pusztult el a hadseregnél. Tekintettel azonban arra, hogy a harc az összes frontokon állóharccá alakult át, a lóhiányt nem éreztük annyira, mint az egyéb hiányokat.

Vasutaink a háboru negyedik évében a tönk szélén állottak. *Az eredetileg meglévő 14.000 mozdonyból 5.000 már nem volt használható.* A személyzet nem volt elegendő a szolgálat ellátására, rosszul volt táplálva, és a kimerülés szélén állott. Nehezítette a helyzetet még az a körülmény is, hogy a központi hatalmak harcterei mindinkább nagyobbak lettek, különösen keleten, délkeleten és délen és így egy igen nagy külföldi vasúti hálózatot is kellett a saját anyagunkkal üzemben tartani. Ehhez nem volt elegendő szenünk és a meglévő is rossz volt. Kenőanyagszükségletünket sem tudtuk fedezni.

Hasonlóan elszomorító volt az anyagi helyzetünk minden téren. Ruházatban, cipőben stb. Bár beavatottak szerint a csehországi raktárakban még igen sok ruha és cipő feküdt.

A kellő táplálkozás hiánya igen hátrányos következményekkel járt a hátsó országrészekben, különösen a nagy városokban. *A hadüiparban alkalmazott munkások körében külföldi pénzekkel dolgozó provokátorok kihasználták és szították az elégedetlenséget.* Munkabeszüntetések következtek be és nagyszabású sztrájkok Budapesten, Wienben, Prágában és Krakóban. Különösen veszélyes volt a helyzet a lőpor- és robbanószergyárakban, továbbá a pilseni Skodaművekben. A Wiener-Neustadt-i lőszergyárban támadólag léptek fel a munkások, karhatalommal kellett rendet teremteni.

1918. évi február havában a fentemlített négy nagy városban rendkívüli hatáskörrel felruházott karhatalmi parancsnokságokat állítottak fel. Engemet Budapestre nevezett ki Ófelsége. Hatásköröm egész Magyarország és Horvát-Szlavonországra terjedt ki. Erről a működésemről egy külön fejezetben fogok megemlékezni.

Azt hiszem, hogy a kettős monarchia anyagi viszonyairól imént előadottak mérlegelése után bárki is arra a meggyőződésre jut, hogy *helyzetünk az 1917. év végén már igen*

sulyos, — válságosnak volt nevezhető. Nemcsak az óriási ember-vesztés és az anyagi szükségletekben beállott és nem pótolható hiányok miatt, hanem annak a pszichikai állapotnak folyományaképpen is, amely az ország belső területén a nép lelkében előállott.

Ebben az időben Magyarország politikai tekintetben még erősen állott. Nem ilyen állapotban volt a kettős monarchia másik fele. A birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok politikai felbomlása nagy léptekkel haladt előre.

De eltekintve mindettől, — úgy ott, mint minálunk is, — mindenkinek elég volt már a háborúból. Közöny és fásultság vett erőt az embereken. Legyen akárhogy, de legyen már vége. Lassan megérett a nép lelkében az a hangulat, amely lehetővé teszi a rend felborítását.

Itt volt az ideje, hogy a háborút, — ha áldozatok árán is, — befejezzük. Erre az 1917. év végén alkalmas volt a harctéri helyzet. Megnyertük a 12-ik Isonzócsatát, Hadseregeink messze benn állottak ellenséges földön. Sokkal könnyebb ilyenkor a békekötés felajánlása, mint vereség utáni időben. Akkor még Amerika sem lépett ténylegesen az ellenünk hadat viselő államok sorába, bár hadüzenetét a németeknek már megküldte és tudhattuk, hogy tényleges harcbalépése csak rövid idő kérdése. A tengeralatti háboru sem hozta a várva-várt eredményt.

A teljes kimerültséget bevárni örültségszámba ment.

Királyunk trónralépése első napjától kezdve szünet nélkül a béke létrehozásán fáradozott. 1916. évi december 6-án, az orosz fronton hivatalosan vettük az értesítést, hogy az orosz cár békekötésre hajlandó.

Nem sikerült ezen reánk kedvező alkalmat kihasználnunk. Hogy miért, ezt csak a beavatottak tudják. Tény az, hogy *el-szalasztottuk a béke megkötésére az alkalmat.* Az antant, megijesztve a cár békehajlandósága által, mindent tagadott, szitotta az orosz forradalmat, amely 3 hónappal később, 1917. március közepén, a cárt trónjától megfosztotta.

Alkalom lett volna béketárgyalások megindítására 1917. nyarán is, a francia nagy lázadások idején. De Elzász-Lotharingia visszaadása nélkül békéről tárgyalni nem akart a francia. Ha akkor ezeket a tartományokat visszaadja Németország, maga a francia nép kényszerítette volna a kormányát, hogy békét kössön.

Czernin külügyminiszterünk 1917. április havában egy általa elkészített és a német császárhoz is eljuttatott emlékiratban kifejtette Ausztria-Magyarország helyzetét és kimutatta, hogy csak az 1917. év végéig tudunk kitarítani. Ő maga mondja

könyvében, hogy hajótörést szenvedett ezen, béketárgyalások megindítását célzó indítványa a németek ellenállásán. Azt írja, hogy nem mertünk a németek ellen erélyesen fellépni. Attól féltünk, hogy ellenünk fordulnak, ha külön békét kötünk és be-masiroznak Csehországba.

Királyunk 1918-ban, a piavei offenzívánk kudarcra után belátta, hogy a békét meg kell kötnünk, ha kell, a németek nélkül is. Elhatározta, hogy a németektől függetlenül teszi meg a szükséges lépéseket. *Báró Burián közös külügyminiszterünk 1918. szeptember 14-én felhívást intézett az ellenünk hadat viselő államokhoz egy bizalmas, nem kötelező megbeszélés megtartására semleges helyen.* A felhívás nem hozott eredményt. Clemenceau francia miniszterelnök visszautasította a felhívásunkat és utalt Wilson 14 pontjára. Ezek szerint béketárgyalások megindítása előtt az összes megszállott területek kiürítendő, Elzász-Lotharingia visszaadandó, az olasz határ kiigazítandó és a monarchiában a nemzetiségeknek az autonómia megadandó.

Ez a visszautasítás nem azt mutatta, hogy nem kellett békeajánlatot tennünk. Arról tanuskodott csupán, hogy elkéstünk ezen ajánlatunkkal. Előbb kellett volna azt tennünk, és nem akkor, amikor a piavei kudarc után voltunk és ellenségeink tudták, hogy erőink végére értünk.

1918. október 26-án, amikor Ausztria már részekre bomlott és Magyarországon a Nemzeti Tanács felállítása után a forradalom kitörése küszöbön állónak látszott, különbéke kérésére határozottuk el magunkat. E napon ment el Őfelsége távirata Vilmos császárhoz, hogy a háborút tovább folytatni nem tudjuk és ezért további vérontás elkerülése végett, külön békét kérünk. *Másnap október 27-én küldte el az új külügyminiszter, Andrássy Gyula gróf, különbéke kérésünket Stockholmon át Washingtonba.*

Ösmeretes az erre kapott válasz. A lényege az volt, hogy a csehek és a délszlávok egyedül bírálhatják meg azt, vajjon az osztrák-magyar monarchia mily intézkedései szükségesek arra, hogy igényeik kielégítést nyerjenek. Tárgyaljunk tehát előbb velük, a csehekkel és a délszlávokkal.

A FEGYELEM BOMLÁSA

Az állami közhatalom összeomlásának kétségkívül legfőbb oka volt a fegyelem teljes felbomlása 1918. október 30-án ugy a katonaságnál, mint a budapesti államrendőrségnél. Megtagadták az engedelmességet itt is, ott is.

Önként felvetődik a kérdés, hogyan volt ez lehetséges? Hiszen szinte közmondásossá vált az osztrák-magyar haderőben uralkodó kitünő katonai szellem és fegyelem.

Hogy juthattunk oda, hogy az állam pénzén fenntartott eme fegyveres alakulatok a veszély pillanatában a rend fentartására felhasználhatók nem voltak és ennekfolytán tehetetlenek lettünk az utca népével szemben?

Meg fogom kísérelni, erre a kérdésre a feleletet megadni.

Mint rövid bevezetést azok számára, akik katonai szolgálatot nem teljesítettek, idézem a katonai szolgálati szabályzatnak a fegyelemre vonatkozó rendelkezéseit.

A szolgálati szabályzatban szószerint a következőket olvashatjuk:

»A fegyelem a csapatban meglévő függetlennek, rendnek és kötelesség-hűségnek összefoglalma. Az előljárók részéről a jó magaviselet fenntartásában és a parancsok kivételében hajthatatlan erőt, az alárendeltek részéről pontos engedelmisséget követel, s úgy az egyiktől mint a másiktól törvény- és kötelesség-tiszteletet igényel, a legnagyobb feláldozásig.«

Tovább így folytatja:

»A katona megfelelő neveltetése föltétlen engedelmisségre, a kötelesség lelkiismeretes teljesítésére és a legszigorubb pontosságra a szolgálat részleteiben, képezi a csapat fegyelmének alapjait.«

Végül azt mondja a szolgálati szabályzat:

»A fegyelem mindazoknak kimaradhatatlan és nyomatékos megbüntetését követeli, kik a parancsokat és utasításokat pontosan nem teljesítik.«

A fegyelmezettség alapját a szülői nevelés rakja le a gyermek lelkébe. Ez a nevelés folytatódik az iskolákban, főleg a népiskolákban. Befejeződik a katonaságnál.

Bármely fegyveres alakulat, nemcsak a hadsereg, hanem a rendőrség, csendőrség, vámőrség stb. csak akkor használható szerve az állami közhatalomnak, ha abban az előljárók akarata feltétlenül érvényesül, a törvény és a tekintély tisztelete és az engedelmisség teljes mértékben megvan.

Az igazi fegyelmet a mindennapi békeszolgálatban teljesen megismerni nem lehet. Az csak válságos, a csapatot erősen igénybe vevő pillanatokban jut igazán kifejezésre.

Legjobb a fegyelem ott, ahol az egyes egyént nem a büntéstől való félelem serkenti az engedelmisségre, hanem ama meggyőződése, hogy a fegyelemre feltétlenül szükségünk van az állam belső rendjének fenntartása és az emberek békés együttélhetése érdekében.

A nélkülözések és a veszély növekedésével lelohad a lelkesedés, a bátorság alább száll és a létfenntartási ösztönt csakis a fegyelem küzdheti le.

Csak a fegyelem biztosíthatja a nemzet sikeres fejlődését. Nagy Frigyes hadseregének fegyelmezettsége vetette meg oroszország emelkedésének alapját. Ez tette lehetővé Németország egyesítésének létrejöttét.

Napoleon katonáinak fegyelmezettsége teremtette meg azt a rettegett hadsereget, mellyel fél Európát meghódította.

Minél magasabb kulturális fokon áll valamely nép, minél iskolázottabbak az emberek, annál jobb előfeltételei vannak a hadsereg fegyelmének. A német hadsereg fegyelmezettsége előérésénél fontos szerepet játszottak a német néptanítók.

A tapasztalat mutatja azonban, hogy mindenhol, még a legjobb hadseregben is akadnak kisebb-nagyobb számban oly egyének, akik magukat a fegyelemnek önként alávetni nem akarják.

Hiányos vagy egészen hiányzó szülői nevelés és iskoláztatás, gyakran szellemi vagy erkölcsi fogyatkozások okozák ezt.

Ily egyéneket erőszakkal kell a fegyelemre, az engedelmisségre kényszeríteni.

Olvastuk előbb, mit ír elő a katonai szolgálati szabályzat ily esetre. *Kimaradhatatlanul és nyomatékosan kell megbüntetni azt, aki a parancsokat és utasításokat pontosan nem teljesíti.*

Nem mellőzhető ily katonák fenyítése már azért sem, mert a fenyítés elmaradása káros hatással van a többi katonára. Ezek kötelességérzetből teljesíthetik a sokszor igen nehéz szolgálatot, fenyítésre okot nem adnak. Szégyelik a büntetést. Ha

azonban látják, hogy bajtársaik a terhes kötelességteljesítés alól kibujhatnak és meg sem fenyítettnek, a rossz példa követőkre fog találni. Mindinkább gyarapodó számban.

Az alárendelt a fenyítés elmaradását a legtöbb esetben az előljáró gyengességének tudja be.

A volt osztrák-magyar haderő fegyelem tekintetében igen magas fokon állott a háboru előtt és a háboru első éveiben. A kötelességérzésen és a meggyőződésen alapuló fegyelem uralkodott a hadseregben. Fegyelmi fenyítések alkalmazására ritkán volt ok.

Egyedül ennek a kitűnő fegyelemnek volt tulajdonítható a hadsereg rendkívüli ellenálló képessége. Több mint 4 éven át mindenkor megállta helyét a tulerőben lévő ellenség ellen, bár a kettős monarchia katonáinak bizonyos nemzetiségekhez tartozó részét a nemzeti érzés nem fűtötte.

Ámde a háboru kezdetén meglévő igen kedvező fegyelmi viszonyok a háboru folyamán állandóan rosszabbodtak.

A békeállománybeli kitűnő katonák nagy része rövidesen eltűnt a sorokból. Elestek, megsebesültek, megbetegedtek vagy fogságba kerültek.

Napról-napra nagyobb lett azoknak a száma, akik csak rövid katonai kiképzés és fegyelmezés után jöttek a hadsereg soraiba. A testi alkalmasság tekintetében a követelményeket lejjebb kellett szállítani. Mindinkább gyengébb, a hadifáradalmak elviselésére kevésbé alkalmas ujoncokat soroztunk be. Ezáltal folyton nagyobb lett azoknak a száma, akiket a fegyelemre kényszeríteni, akikkel szemben fenyítéseket alkalmazni kellett.

Mindebből logikusan csak az következtethető, hogy a fegyelem fenntartására a háboru későbbi időszakában erélyesebb eszközöket kellett alkalmazni, mint a háboru elején. Súlyosabb, érezhetőbb fenyítéseket kellett rendszeresíteni és azokat gyakrabban alkalmazni, mint a háboru kezdetén.

Ellenségeink hadseregében ez így is történt. Nálunk ennek épen az ellenkezőjét láttuk. A parancsnokok fegyelmi fenyítő hatalmát fokozatosan megszorították abban az időben, amikor azt ki kellett volna bővíteni.

1917. évi március 2-án megjelent egy legfelsőbb hadparancs, mellyel a kikötés (megkötözés) fenyítése megszüntetett.

A kikötés addig a legérzékenyebb fenyítés volt. Végrehajtása abban állott, hogy a megfenyített katona két alkarját háttán keresztbe téve a kézizület fölött és a két alszárt a bokaizület fölött guzsba tették és az illetőt azután egyenesen álló helyzetben, hátával egy falnak vagy egy fának fordítva, az egyesített

kezeknél két órán át odakötötték, úgy hogy se le nem ülhetett, se le nem feketett. Ez a fenyítés megszegyenítő hatással volt az illetőre. Ezért tisztéseket és egyévi önkénteseket megkötözéssel büntetni nem volt szabad. De rendfokozat nélküli katonákat is csak abban az esetben kötözték ki, ha az illetőnél a becsületérzés hiányát vagy csökönységét észlelték.

Három hónappal később, 1917. évi június 9-én eltörölték a guzsbakötés (kurtavas) fenyítését is. Ezt a kikötésnél sokkal enyhébb büntetést zárt helyiségben hajtották végre és ezzel alliszteket is lehetett fenyíteni.

Alig két évtizeddel a háboru előtt, a régi hadapródiskolákban, a növendékeket is büntették kurtavassal. Nem egy magasrangu katonatiszt szolgált a háboru alatt, aki növendék korában kurtavasat kapott. Saját magam is mint hadapródiskolai növendék két órai kurtavasat kaptam egy izben, mert »Vigyázz«
alatt a szomszédomhoz szólottam.

A háboru alatt pedig, amikor egy egész nép élet-halál harcáról volt szó, megtiltották előbb a kikötést, azután meg a kurtavas fenyítés alkalmazását is.

Lehet-e azon csodálkozni, hogy a fegyelem rohamosan lejjebb szállt?

A hadsereg csapatparancsnokait igen kellemetlenül érintette a fegyelmi fenyítő hatalom ezen nagyfoku megnyirbálása. Nagy volt e fölött az elégedetlenség. Megszűnt jóformán minden lehetőség arra, hogy a kötelességmulasztó katonákat meg lehessen büntetni. A szolgálati szabályzatban rendszeresített egyéb fenyítések a háboru alatti időben hatástalanoknak bizonyultak.

Egyes vagy szigorított fogság büntetésének kiszabása nem ment büntetésszámba. Akit az állandóan életveszedelmet jelentő, sem éjjel sem nappal pihenést nem engedő lövészárokból hátraküldtek és ott valahol zárt helyiségben elzártak, ez annak csak örülhetett. Kikerült az életveszedelemből, a lövészárokból, a vízből, sárból, nyugodtan kipihenhette fáradalmait. A zárkával összekötött egyéb szigorításokat alkalmazni nem volt szabad. A fogsággal egybekötött kikötés és kurtavas eltöröltetett. Koplaltatni nem lehetett a megfenyített egyént, hiszen ugyis eleget koplaltak katonáink a lövészárookban.

Báró Arz vezérezredes, a monarchia fegyveres erejének akkori vezérkari főnöke és mint ilyen az uralkodó első katonai tanácsadója, azt mondja emlékirataiban, hogy a fent említett két fenyítés eltörölését háboru idején célszerűnek nem tartotta és ezzel nem értett egyet. Azt írja továbbá, hogy a kérdéses fenyítések felhagyásával a fegyelem meglazulására lehetett szá-

mitani. Hogy inkább szigorítani kellett volna a fegyelmi fenytő hatalmat, mert az emberhiány folytán a fegyenceket is besoroztuk. Végre megállapítja báró Arz könyvében, hogy az ellenséges hadseregekben keményebb büntetések voltak rendszerezve, mint nálunk. Itt-ott még a bot sem hiányzott.

A fegyveres erő volt vezérkari főnökének ezen megállapításai teljesen helytállóak. Csak azt nem lehet megérteni, miért nem tudta ő az általa is célszerűtlennek tartott intézkedések kiadását megakadályozni. Láttuk, hogy Németországban az összes haderők vezérkari főnöke valóságos atyauristen volt. Meghajlott előtte nemcsak a császár, de beleszólt döntően a politikába is. Hogy jól volt-e így, vagy nem jól, ennek bírálatába bocsátkozni e könyv keretein belül nem célszerű. Csak az a toronymagasságu különbség tűnik a szemeinkbe, amely a hadsereg vezérkari főnöke akaratának érvényesülésében mutatkozik Németország között és közöttünk. Minálunk a hadsereg vezérkari főnöke még a fegyelmi fenytések dolgában sem tudta befolyását érvényesíteni.

De jött legfelsőbb hadvezetőségunktől egy más intézkedés is, amely még a kikötés és a kurtavas fenytések eltörlésénél is károsabb befolyással volt a hadsereg fegyelme.

1917. augusztus 10-én elrendeltetett, hogy ezentúl a táborig hadseregnél akár a rendes, akár a rögtönítélő bírósági eljárás során hozott és az illetékes parancsnokok által megerősített halálos ítéletekre vonatkozó iratokat az ítélet végrehajtása előtt a hadseregfőparancsnokság útján fel kell terjeszteni Őfelsége katonai irodájához.

Ezen legfelsőbb parancs megjelenéséig az volt a helyzet, hogy a rögtönítélő bíróság által hozott ítéletet az erre illetékes hadosztály parancsnok belátása szerint vagy megerősítette, vagy pedig, kegyelmi jogával élve, a halálbüntetést átváltoztatta fogházbüntetésre. Az első esetben az ítéletet a megerősítés után következő 24 órán belül a csapatnál végre kellett hajtani.

Az új szabályozás szerint az illetékes parancsnok által megerősített halálos ítéletet végrehajtani nem volt szabad. Előbb Őfelsége jóváhagyását kellett kérni.

Az illetékes parancsnokok az elébük terjesztett halálos ítélet megerősítése előtt mindenkor jól megrágták a dolgot. Hiszen emberéletről volt szó. Csak akkor adták meg a megerősítést, ha meggyőződésük szerint erre a fegyelem fenntartása szempontjából feltétlenül szükség volt. Most pedig, ha a halálos ítélet végrehajtását szükségesnek tartották, az ítélet iratait előbb fel kellett terjeszteni Őfelségéhez.

Ezzel a felterjesztéssel az a lehetőség volt összekapcsolva,

hogy legfelsőbb helyről kegyelem adatik oly esetben, amikor az illetékes parancsnok a jogosan általa is gyakorolható kegyelmezési jogot fegyelmi okokból alkalmazhatónak nem véli. Hiszen az ítélet megerősítésével és felterjesztésével kifejezést adott ezen véleményének.

Ily dezavualásnak egyik parancsnok sem akarta magát kitenni. A csapatnál elkerülhetetlenül ösmeretessé vált volna, hogy a parancsnok által megerősített halálos ítéletet Őfelsége megváltoztatta. Ez fegyelmi szempontból nem kívánatos következtetésekre adott volna alkalmat az alárendelteknek.

A csapattal közvetlenül érintkezésben álló illetékes parancsnok jobban tudta megítélni, mikor lehet kegyelmet gyakorolni és mikor nem. Jobban mint azok a referensek, akik csupán az iratok alapján tettek Őfelségének javaslatot.

Az illetékes parancsnoknak, hogy ezt az esetleges dezavualást elkerülje, nem maradt tehát más hátra, mint élni kegyelmezési jogával akkor is, amikor ezt különben nem tette volna. Nem erősítette meg az elébe terjesztett halálos ítéletet, hanem kegyelmet gyakorolva, szabadságvesztés büntetésre változtatta át a rögtönítélő bíróság ítéletét. Ezáltal mentesítve volt az iratok felterjesztése alól.

A szabadságvesztésre szóló büntetés kiszabásánál mindenkor ki kellett mondani azt is, hogy ezen büntetés végrehajtása a háboru befejezéséig felfüggesztetik. Nem akartuk a fogházakat megtölteni, amikor a lövészárkokban nem volt elegendő katonánk. De a büntetéssel elérni kívánt eredmény szempontjából sem mutatkozott célszerűnek az elítélt katona elzárása. Sokan a börtönt is előbbre tették a lövészárkok borzalmainál.

Vissza kellett tehát küldeni a halálbüntetéssel sújtott és szabadságvesztés büntetésre megkegyelmezett katonát az ezredéhez. Ezzel az ítélet hatása egyenlő lett a semmivel. Tudta azt mindenki és a katonák nyíltan beszéltek arról, hogy azt a sok börtönbüntetést nem fogják a háboru befejezése után végrehajtani. Jönnie kell az általános amnesztiának.

Ezen az illetékes parancsnokok jogkörét korlátozó intézkedés folytán megszűnt a rögtönítélő eljárás minden hatása. A szökevények látták, hogy hajukszála sem görbül. Veszélytelen lett a szökés. A csapatjukat elhagyó katonák száma rövid időn belül óriási arányokat öltött. Dr. Sándor Lászlótól, a budapesti államrendőrség akkori főkapitányától hallottam 1918. február havában, hogy 50.000-re becsüli a Budapest és környékén bujdosó szökevények számát. Ezek a személy- és vagyónbiztonságot a legnagyobb mértékben veszélyeztetik, lopnak és rabolnak.

Az új rendszabály fegyelmi tekintetben végzetes követke-

ményekkel járt. Az emberek százával szöktek a frontokról. A működő hadsereghez utbainditott menetszázadokba beosztottak egy része már utközben kereket oldott. A szabadságra hazarendezett legénységből sokan nem tértek vissza a csapatjukhoz. Otthon bujdosnak vagy hónapokon át »keresték« az ezredüket. Ide-oda utaztak a monarchiában, de soha nem oda, ahol ezredüket tudták. A harci állomány a szökések folytán erősen lecsökkent. Káros behatása volt ezen viszonyoknak azokra a katonákra, akik kötelességükön a helyükön maradtak, szökésre nem gondoltak, bár a megcsappant állományban súlyosabban voltak a szolgálat által megterhelve. Elképzelhető mily gondolatok foglalkoztatták a lövészárokban visszamaradt derék katonáinkat. Látták, hogy szökésben lévő bajtársaik otthon ülhetnek a család körében, míg ők minden percben a halál veszedelmének kitéve, teljesítik a nehéz lövészárk szolgálatot. És e mellett ezek a szökevények nem kockáztatnak semmit. Ha el is csipik őket, legfeljebb az ezredükhöz való visszaküldésnek vannak kitéve, nem kell tartaniok szigorubb büntetéstől.

Annyira elnéző ítéleteket hoztak — felsőbb utasítás folytán — a katonai bíróságok, hogy mindazon esetekben, amikor a szökevény csapattestének megírta, hogy családi vagy egyéb ügyeinek ellátása céljából ment haza, mondjuk, hogy szökését »bejelentette«, nem büntették az illetőt szökés miatt, hanem csakis önkényű eltávozást állapítottak meg.

Keserítette azonfelül a katonákat a tömérdek »Drückeberger«, a protekciós felmentettek nagy száma.

Könnyen megérthető, hogy ezek a viszonyok hozzájárultak a szökések számának emelkedéséhez.

A hadsereg köréből érkező jelentések hatása alatt és a mindinkább rosszabbodó fegyelmi viszonyok láttára a fentemlített káros rendeletek visszavonását határozta el a legfelsőbb hadvezetőség.

1918. február havában a fegyelmi fenyítő hatalom korlátozására kiadott intézkedéseket visszavonták. A kikötés és a kurtavas büntetését ismét ki lehetett szabni.

Belátva azonban azt, hogy hibás rendelkezések visszacsinálásáról van szó, egyuttal elrendelte a hadvezetőség, hogy a lapok a sajtóbizottság útján figyelmeztessenek, miszerint a kikötés és a kurtavas fenyítések újbóli alkalmazásának csak a puszta tényét írják meg és tartózkodjanak minden kommentártól.

Majdnem egy teljes év után, igen rossz és szomorú tapasztalatok árán, tértünk vissza az előbbi állapotra. A fegyelem

erősen hanyatlott abban az egy évben, amíg a parancsnokok keze meg volt kötve.

De belátta a hadsereg főparancsnokság nemsokára ezután a káros és fegyelemromboló hatását annak az intézkedésének is, melyet a rögtönítélő eljárásnál hozott halálos ítéletek végrehajtása tekintetében kiadott. 1918. évi március 20-án visszaállították itt is a régi rendet. Az illetékes parancsnokok megkapták ismét az őket szabályszerűen megillető jogokat. Végrehajthatták az általuk megerősített halálos ítéletet. Nem kellett azt többé végrehajtás előtt Ófelsége elé terjeszteni.

Utóbbi rendelet visszavonásával annak kibocsátása által okozott végzetes következményeit megszüntetni azonban már nem lehetett. Százezrekre ment az ország belsejében bujdosó szökevények száma. Azokat a visszavonó rendelettel elfogni nem tudtuk, annál kevésbé, mert a lakosság is segítette a szökevények bujdosását.

Horvátországban a szökevények a hegyekben és erdőkben meghuzódtak és »zöld káder«-nek nevezték önönmagukat. Raboltak és fosztogattak a környékbeli falvakban.

Aránylag még legkevésbé rosszak voltak a viszonyok szökevények tekintetében a tót vidékeken.

Ugyanabban az időben, amikor nálunk a parancsnokok fegyelmi fenyítő hatalmát megszorították és a rögtönítélő bíróságok által hozott ítéletek végrehajtását megtiltották, a francia hadseregben rendkívüli eréllyel jártak el a szökevényekkel és a lázadó katonákkal szemben.

Az 1917. április havában végrehajtott Nivellem-féle francia offenzíva meghiusult és óriási embervesztéssel járt. Ezen veres veszteségek behatása alatt nyílt lázadás tört ki a francia hadseregben. Egész ezredek tagadták meg az engedelmességet. »Nem engedjük magunkat vérpadra vinni« és »Éljen a béke« kiáltásokkal megrohanták a vasutakat és Páris felé vették az utat.

Petaín tábornok, a főparancsnokságban Nivellem utódja, teljes felhatalmazást kért és kapott a francia törvényhozástól a lázadás leverésére és vaskézzel rendet is teremtett. Vérbe fojtotta a lázadást. Komoly csatát vívott a lázadókkal, tüzéséssel is lövette őket. Több ezer ember halála árán állította vissza a fegyelmet.

Hasonló eréllyel jártak el a franciák a szökevények ellen. Külön rögtönítélő bíróságokat állítottak fel, amelyek százával lövették agyon a szökevényeket.

Közel járt akkor a francia hadsereg ahhoz, hogy hasonló sorsra jusson, mint a bolsevizált orosz hadsereg. A francia tör-

vényhozók elhatározásának és Petain tábornok erélyének köszönheti a francia nemzet, hogy akkor el nem bukott.

Nálunk gyengeséget láttunk az egész vonalon akkor, amikor a legnagyobb erélyt kellett volna kifejteni. Amikor az élelmezési nehézségek, a hiányzó felszerelés és ruházat, továbbá az áldatlan belpolitikai helyzet kikezdték a hadsereg szellemét és fegyelmét és sietették a haderő széthullását.

Ellenségeink jól tudták, hogy egyedül a hadsereg az a vasabroncs, amely a nagy birodalom széthuzó heterogén elemeit összetartja. A hadseregbe kellett tehát bevinni a bomlás csiráit. Nagyszabású és sok pénzzel rendelkező ellenséges propaganda dolgozott e célból úgy a frontokon, mint a hátsó országrészekben. A menetszázadok megdolgozásánál nem egy tiszt ruhába bujtatott ellenséges ügynököt fogtak el.

Különösen nagy volt a fegyelmet megbontani igyekvő agitáció a háboru utolsó évében. Ebben már magyar állampolgárok is segítettek. Oly emberek, akiknek érdekében állott, hogy a háboru a mi győzelmünkkel ne végződjön, hanem felfordulással. Szökevények, felmentettek, egyes hadseregszállítók, akik félték, hogy a háboru alatti magatartásukért felelősségre fognak vonatni. Továbbá az orosz forradalomban résztvettek. Serény működést fejtett ki a Galilei-Kör is. Röpcédulákat csempészték a laktanyákba egész csomagokban.

A mi hadseregünk igazán csodálatos módon igen sokáig tudott ellentállani a bomlási méreg hatásának. Végül azonban kétségbeejtő anyagi helyzetünk, az óriási véráldozatok, az ellátási nehézségek, az otthonmaradottak nyomora és sok más ok, az ellenséges propaganda malmára hajtotta a vizet.

A kishitűség, a pacifizmus tért hódított. Egyes lapokban megjelenő defaitista cikkek demoralizáló hatást gyakoroltak katonáinkra. Az orosz fogságból hazatértek egy része bolsevista eszméket hozott magával, ezek rontották bajtársaikat.

A hadsereg magyar részét keserítette a magyar hadseregnek évek óta megoldatlan kérdése.

1917. október 4-én koronatanácsot tartott Ófelsége Bécsben a hadsereg legmagasabb tábornokainak részvétele mellett. Megkérdezte őket a hadsereg magyar részének tervezett különválását, azaz a magyar hadsereg felállítását illetően. Tudjuk, hogy a tulnyomó többsége a jelenvoltaknak ellene volt a hadsereg kettéválasztásának. Egnéhányan koncedáltak ugyan a magyar ezrednyelv bevezetését, de azt is csak a leszerelés után tartották keresztülvihetőnek.

Ófelsége mégis elrendelte később, még a háboru folya-

mán, a magyar hadsereg fokozatosan keresztülviendő felállítását.

Az 1917. évi október havi offenzívánk az olasz hadszíntéren és annak fényes sikere javította a helyzetünket. Emelte a hadsereg erkölcsi értékét és nagy élelmezési készletekhez jutott bennünket.

Annál többet ártott 1918. június havában a piavei szerencsétlen kimenetelű kísérletünk. Tudta azt akkor mindenki, hogy a meg nem felelő legfelsőbb vezetés okozta a balsikert és a nagy embereáldozatok, bár hadvezetőségünk árulásra hivatkozott.

Ahelyett, hogy az amugy sem bőségben rendelkezésre álló erőket a kiterjedt, hosszú arcvonalkunk egy kiszemelt alkalmas szakaszán csoportosítottuk volna a támadó lökemre, két részre osztottuk a csapatokat, a tüzérséget, a municiót és az egyéb harci eszközöket és két helyen támadtuk meg az ellenséget, a Piavénál és Tirolban a hegyi fronton. Ez a meg nem felelő, a stratégia legelemibb szabályaival ellentétben álló támadási terv magában hordotta a meghiusulás csiráját. Nem volt elegendő erőnk sem az egyik, sem a másik támadási szakaszban. A félig elért siker kisiklott a kezünkől. Hősies csapataink élvéztek, mert hiányzott a tartalék és a munició a támadás folytatására.

A bizalom a vezetésben megingott. Senki sem hitt már a háboru győzelmes befejezésében. Az ellenséges propagandának igen alkalmas talaja keletkezett a munkára.

A fegyelmi viszonyok a fronton mindig jobbak voltak, mint az anyaországban. Utóbbi helyen az ellenség ügynökei könnyebben férhettek hozzá a katonákhoz.

A háboru későbbi éveiben süllyedt a tisztikar minősége is. A nagy veszteségek folytán előálló tisztihányt pótolni kellett. Hogy ezt megtehessük, lejjebb kellett mennünk azokkal a követelményekkel, amelyekhez eddig a tisztikardbojt elnyerését kötöttük.

A bolgár hadsereg összeomlása után kezdődött a belső ellenség támadása a hadsereg ellen. Hazafiatlan, nemzeti érzést nem ismerő felelőtlen és züllött lelkű emberek indították meg ezt a támadást, melynek kivédésére nem tettük meg a kellő ellenintézkedéseket.

Csak laikus ember hiheti, hogy egy jól fegyelmezett csapat rövid pár nap alatt lázadó csapattá változhat át. A lázadást mindenkor a fegyelemnek hosszabb ideig tartó fokozatos lazulása előzi meg. A fegyelmezetlenségi tünetek, melyeket ebben az időben észlelünk, a szervezetben lappangó betegséggel

hasonlíthatók össze. A lázadás akkor tör ki, amikor a szervezettől nagyobb igénybevételt követelünk, mert hiányzik a betegségek leküzdésére szükséges ellenállóképesség.

Az itt mondottak szembeötlően mutatkoztak az összeomlás éjszakáján. A karhatalmi csapatok egy részénél fegyelem uralkodott mindaddig, amíg ezek a csapatok tétlenül állottak az elhelyezési körletükben. Ezen látszólagos fegyelem megszűnt azonban abban a pillanatban, amelyben a csapatot kivittük az utcára és annak fellépését a mozgalom elfojtására, azaz a fegyverhasználatot követeltük tőle. Ennek a parancsnak teljesítését megtagadták azután a katonák, széjjelfutottak és ott hagyták a tisztjeiket.

Ugyanezen tünetek mutatkoztak a nagy orosz haderő összeomlásánál. A cárizmus bukása után még egy fél évig állott az orosz front, az emberek engedelmeskedtek a mindennapi szolgálatban. A támadásra szóló parancs teljesítését megtagadták azonban, amikor pedig az ellenség támadott, nem fejtettek ki semmilyen ellenállást, hanem visszamentek hátsó állásokba.

A budapesti karhatalmi csapatok már 1918. október 28-án félre nem ismerhető jelét adták annak, hogy reájuk számítani nem lehet. A Lánchíd felé vezető utak elzárására felállított karhatalom türe, hogy a tömeg a szuronyokat egyszerűen félretolva, keresztülmenjen rajta.

Október 30-ikáról 31-ikére virradó éjjel az akkor legmegbízhatóbbnak tartott csapat, a bosnyákok tagadták meg az engedelmességet. A belvárosi Lobkowitz-laktanya visszafoglalására általam kirendelt két bosnyák század legénysége menetközben széjjelszaladt, otthagya a tisztjeit és visszatért a laktanyába.

Nem volt jobb az állapot a Budapesten levő többi karhatalmi csapatoknál, így a szinte elsőrendűnek tartott honvéd tanezrednél sem.

Október végén csak a végakkordját láttuk a nagy, már hosszabb idő óta tartó bomlási processzusnak.

A fegyelem teljes felbomlását a budapesti karhatalmi csapatoknál, azok lázadását sietette a budapesti államrendőrség átpártolása a Nemzeti Tanácshoz és a sok Budapesten tartózkodó egyenruhás katonaszökevény.

Igen nagy baj volt az is, hogy a lemondott és csak az ügyek továbbvitelével megbízott régi kormány helyébe az új kormány kinevezése oly soká késett.

Emberi tulajdonság, amely úgy az egyesnél, mint a tömegnél is kifejezésre jut, hogy kritikus pillanatokban oda csatla-

kozunk, ahol a nagyobb erőt és erélyt látjuk. A nagy tömeg *Károlyi Mihályban látta ezekben a napokban a jövő emberét.* Látta, hogy a közhatalmat még kézbentartó kormány semmit sem tesz ellene, megtűr mindent. A Nemzeti Tanácshoz való csatlakozás kellő időben még a jól felfogott önérdék szempontjából is célszerűnek látszott. Az a sok megtántorodott fiatal tiszt, biztosan ily szempontból ítélte meg a helyzetet és irányította magatartását.

Alig volt valaki, a legfelsőbb katonai vezetőségen kívül, aki 1918-ban a hadsereg fegyelmi viszonyairól teljesen tájékozva lett volna. Lázadások törtek ki mindenfelé, de azokról csak az illetékes helyeken tudtak, mert a lapok a lázadásokról nem írhattak. Hivatalos adatok alapján sorolhatok fel itt egy csomó lázadási esetet és bizonyos vagyok abban, hogy csakis azok egy részét tudtam meg.

1918. január 30-án bolsevista lázadás tört ki Sajóecsegen a 305. honvéd gyalogezred pótzászlóaljánál.

Február havában Pólában és Cattaróban fellázadt a haditengerészet legénysége, mely lázadás Cattaróban májusban megisméllődött.

Február 11-én Mostarban a 22. gyalogezrednél, majd február 14-én Trebinjén az 53. gyalogezred pótzászlóaljánál és a bosnyák 8. vadászászlóaljnál tagadta meg a legénység az engedelmességet.

Február 11-én Zelenicán a 36. lövészezred menetszázadai lázadtak fel.

Fiume és Novi városokban jugoszláv tüntetések fordulnak elő február havában.

Szatmárnémetin az ottani fogolytáborban a foglyok zendülését kellett elfojtani.

Április 4-én a blumenauai löszergyár repült a levegőbe, szeptember 18-án pedig a wöllersdorfi, mindkét helyen lázadási esetekkel kapcsolatban.

Május 13-án Judenburgban a 17. gyalogezred menetszázadainál zendülés tört ki. A legénység agyonlőtte tisztjeit, a hegyekbe menekült, ott lövészárkokat ásott és kirabolta a környéket.

Ugyanekkor lázadó katonák Murauban és Radkersburgban megostromolták és kirabolták a vasuti pályaudvarokat.

Május 12-én Rimaszombaton fellázadt egy menetszázad és rabolni kezdett.

Május 20-án Lublinban a 6. és az 58. gyalogezred, továbbá a 7. lövészezred pótalakulatainál lázadt fel a legénység.

Május 20-án Pécsett a 6. gyalogezredbeli pótzászlóalj le-

génysége megtagadta az engedelmességet. Tiltakoztak a menetszázadokba való beosztás ellen, feltörték a raktárt, ellátták magukat fegyverrel és lőszerrel, az ellenük fellépő egyik tisztet bajonetszurásokkal megölték, egy másikat súlyosan megsebesítettek. Az ottani szénbányatelep két tisztjét, egy alezredest és egy századost megölték és kifosztották a pénztárt. Körülbelül 1500 főre felszaporodva, elfoglalták a pályaudvart és megszállták a kőfállal körülvett temetőt. A 19. honvéd gyalogezred, megerősítve Villányból és Siklósból odavont századokkal és csendőrökkel letörte a lázadást, valóságos harcot vívott a lázadók ellen, melynél 20 halott és számos sebesült maradt a helyszínen.

Május 21-én Rumburgban a 21. lövészezred pótzászlóaljánál tört ki lázadás.

Május 25-én Krakóban a 16. és 17. lövészezred legénysége tagadta meg az engedelmességet.

Május 24-én Radkersburgban a 97. ezred, június 4-én Kragujevácban a 70. gyalogezred, június 26-án Losoncon a 29. vadászászlóalj pót századainál tört ki zendülés.

Ebbe az időbe esnek a máhrisch-osztraui és az oderbergi kiterjedt bányasztrájkok.

Julius 9-én Zamosceben a 36. gyalogezred menetszázadai tagadták meg az engedelmességet.

Horvátországban a szökevényekből alakult »Zöld káder« veszélyeztette a közbiztonságot, fosztogatott és rabolt. Októberben ezek a szökevények betörték a Muraközbe és több pályaudvart romboltak szét.

Október 27-én a haditengerészetnél tört ki a lázadás, a legénység a tiszteket elmozdította, a hajók parancsnokságát bizalmiférfiak vették át, az egész hatalmat a matrózkomité magához ragadta.

De egészen eltekintve a fenti nyílt lázadásoktól, igen sötét képét adják az akkori fegyelmi viszonyoknak az alábbi adatok.

Budapesten 1918-ban egy katonai rendőrség működött. Ez katonatisztek parancsnoksága alatt állott. A rendőrség közemberei kiválasztott, megbízható katonák, többnyire altisztek voltak. Azok egy része polgári ruhában látta el a szolgálatot. A katonai rendőrség hatásköre kizárólag katonai egyénekre terjedt ki. Működéséről a katonai rendőrség minden hónapban jelentést terjesztett elő a budapesti katonai parancsnoksághoz. Alkalmam volt az 1918. évi május havára szóló ily jelentést láthatni. A jelentés beszámol arról, hogy ebben a hónapban 20.730 esetben kellett a katonai rendőrségnek katonai egyének ellen eljárnia. Ez a szám nem tévedés. A jelentés részletezi azt.

Eljárt a katonai rendőrség katonai egyének ellen:	
Hanyag viselkedés és a tisztelgés elmulasztása miatt	3917
Tiltott dohányárusítás miatt	689
Kimaradás és szabadság tullépés miatt	3532
Szabadság- és egyéb okmányok hamisítása miatt	5535
Ittasság és verekedés miatt	600
Szökés és önkényes eltávozás miatt	4132
Különféle kihágás miatt	1177
Csavargó hadifoglyok ellen	1148

Összesen 20730

esetben egy rövid hónap leforgása alatt. *Megdöböntő számok!*

Legfelsőbb katonai vezetőségünk tudta mindezt, és tudott valószínűleg ennél is többet. Azokat az eseteket és egyéb veszélyes tüneteket is, amelyek más ember tudomására nem juthattak. Mégis a végsőkig feszítettük a hurt.

Október első napjaiban jött a bolgár összeomlás. Október 18-án a török is leteszi a fegyvert. Egy nappal előbb közismertté lett az osztrák császári manifesztum, melyben az Ausztriában élő nemzetiségek felhivattak nemzeti tanácsok alakítására és külön állami berendezkedésre. *Mindez akkor történt, mikor a különböző nemzetiségek fiai a harctéren még együtt küzdöttek.*

A horvát csapatok voltak az elsők, amelyek a manifesztum hatása alatt elhagyták a harcteret és hazasiettek.

Gróf Tisza István október 17-én kijelenti a képviselőházban, hogy »elvesztettük a háborút!« Október 20-án tudjuk meg, hogy az ántánt a cseheket hadviselő államnak elismerte. Károlyi Mihály gróf lázító beszédet tart a képviselőházban. Beszédét a katonák a fronton olvassák. A magyar sajtó felszabadítja önmagát az eddig is csak igen enyhén gyakorolt cenzúra alól. Az újságok akadálytalanul érkeznek a harcoló katonákhoz.

Csoda-e, hogy ezek után az olasz fronton is kitör a lázadás?

Október 24-én a 3. vadászászlóalj, a 3. ulánuszred és a magyar 25. losonci gyalogezred megtagadják a nekik kiutalt frontszakasz megszállását. Utóbbi ezred hivatkozik Károlyi Mihály beszédeire. Nem akar osztrák érdekeket szolgálni. Másnap Papadolinál a szolnoki 68. gyalogezred nem akar a tűzvonalba menni. Azzal a kijelentéssel tagadja meg az engedelmességet, hogy: »Károlyi felhívásának teszünk eleget!«

Az ezred lázadását követi a hadosztály többi csapatainál az engedelmisség megtagadása. A lázadás áterjed a szomszédos kötelékekre is. Fellázad a 22. honvéd gyalogezred, utána az egész 38. honvéd gyaloghadosztály. A csapatok a hazaszál-

litást követelik Magyarországra. A hadvezetőség teljesíteni akarja a kérelmet, de a magyar csapatok helyébe rendelt osztrák ezredek tiltakoznak az ellen, hogy a lázadó magyarok helyét foglalják el a harcvonalban és megtagadják az engedelmességet ők is.

Október 28-án olasz arcvonalunk nagy részére terjed ki a lázadás. De lázadnak csapataink Ukrániában és az albán fronton is.

A hadiflottáról már megemlékeztem.

Az elmondottakból láthatja mindenki, hogy a hadsereg fegyelme 1918. október utolsó napjaiban már majdnem teljesen megszűnt. Ebben igen nagy része volt annak a sajnálatos körülménynek, hogy a fegyelmet a háború két utolsó évében nem kezeltük eléggé erélyesen. A lázadás oly hirtelen kirobbanását éppen a legkritikusabb napokban, amikor az olasz fronton az egyesült ántánterők a támadást megkezdték, mégis csak az a fejvesztettség okozta, amely a belországban uralkodott és főképen Károlyi Mihály lázító beszédeinek tulajdonítható. Az ellenség előtt álló magyar csapatok addig fegyelmezten parancsnokaik kezében voltak.

A Budapesten lévő csapatok az itteni események és beszédek legközvetlenebb befolyása alatt állottak. Olvasták a lapok izgató cikkeit, melyek minden cenzura nélkül megjelenhettek. A belső ellenség, a Galilei-Kör és az ellenséges propagandaügynökök bujtogatásának közvetlenül ki voltak szolgáltatva.

Beteg volt a nagy szervezet, a hadsereg. Súlyos beteg már hónapok óta és folytonosan új erőpróbának tették ki.

Október 29-én kezdtük az olasz fronton a visszavonulást. E napon fegyverszünetet kértünk és 30-án kezdtük meg a tárgyalásokat, amelyek november 3-án a fegyverszünet megkötésével végződtek.

Az utolsó erőpróba, amely meg is adta a hadsereg fegyelmének a kegyelemdöfést, az az intézkedés volt, melyet a hadseregfőparancsnokság a fegyverszünet megkötésénél elsietve és tulkorán adott ki.

A fegyverszüneti tárgyalásokhoz általunk az olasz főhadiszállásra kiküldött Weber gyalogsági tábornok közölte hadseregfőparancsnokságunkkal azokat a feltételeket, melyekhez az ántánt a fegyverszünet megkötését kötötte. Mi elfogadtuk ezeket a feltételeket november 2-től 3-ikára virradó éjjel és hoztattuk még azt a kikötést, hogy az összes ellenségeskedések *azonnal* beszüntetendők.

Ezekután várunk kellett volna, vajjon az olaszok is el-

fogadják-e az általunk tett, az ellenségeskedés azonnali beszüntetésére vonatkozó ajánlatunkat.

Hadseregfőparancsnokságunk nem várta be azonban az olaszok válaszát, hanem a Weber gyalogsági tábornoknak küldött fenti értesítéssel egyidejűleg az olasz fronton álló összes csapatainknak kiadta a következő parancsot: *»Az áltánt fegyverszüneti feltételeit elfogadtuk, minden ellenségeskedés úgy szárazföldön, mint a levegőben azonnal beszüntetendő.«*

Weber gyalogsági tábornok az olaszokkal a fegyverszünetet véglegesen csak október 3-án délután tudta megkötni. *Az olaszok nem fogadták el azt a feltételünket, hogy az ellenségeskedések azonnal beszüntetendők. Csak abba egyeztek bele, hogy az ellenséges viszony 24 órával a fegyverszüneti megállapodás aláírása után szűnik meg, azaz november 4-én délután 3 órakor.*

Furcsa helyzet állott elő. Az osztrák-magyar haderő csapatai október 3-án reggel abbahagytak minden harcot, míg az olaszok azt még másfél napon át folytatták. Csapataink lábhoz tett fegyverrel voltak kénytelenek az olasz tűzérség tüzelését eltűrni, aminek folytán igen sok katonánk vesztette az életét és még sokkal többen estek fogságba.

Elképzelhető ennek a helyzetnek a behatása a csapatnak már amugy is bomlott fegyelmére. Arz vezérezredes, akkori hadseregfőparancsnok, az időelőtt kiadott végzetes parancs kibocsátását a háborúról írott könyvében a következőkkel indokolja. Azt mondja, hogy *fel kellett tételezni, hogy az olasz főparancsnokság is be fogja szüntetni az ellenségeskedéseket, míhelyt megkapja hozzájárulásunkat az általa szabott feltételekhez és remélni lehetett, hogy ez november 3-án délelőtt fog bekövetkezni.*

Igen részletesen foglalkoztam ebben a fejezetben a fegyelem bomlásának összes tüneteivel és leírtam azokat az általános okokat és a legmagasabb katonai vezetés terén kiadott balkezes intézkedéseket, melyek a fegyelem meglazulásával előkészítették a talajt a fegyveres hatalom felbomlására.

Meggyőződésem, hogy minden bekövetkezett bajnak és hazánk szerencsétlenségének egyik főoka az a körülmény, hogy azokban a kritikus napokban, melyek a Wekerle-kormány lemondásától Hadik János grófnak elkésetten*) adott kormányalakítási megbízatásáig lefolytak, azaz 1918. október 23-tól 30-ig nem tudtuk idebent a törvényes rendet fenntartani.

A törvényes rend felbomlását okozta a Wekerle-kormány-

*) Az »elkésetten« szót Hadik János gróf kívánságára vettem fel a kéziratba.

ban sajnosan uralkodott az a felfogás is, hogy mint lemondott és csupán az új kormány megalakulásáig az ügyek továbbvezetésével megbízott kormány nem tehet fontosabb intézkedéseket. Túrte a Nemzeti Tanács megalakulását, nem tett semmit a Nemzeti Tanácsnak október 26-án megjelent, nyíltan a forradalomra lázító kiáltványa ellen. Túrte Buza Barna és Fényes László lázító beszédeit és megtagadta a hozzájárulását a státárium kihirdetéséhez. Még laikus, a kormányzás titkaiba be nem avatott ember sincs kétségben aziránt, hogy a törvényes rend fenntartására szükséges intézkedések megtétele azok közé a teendők közé tartozik, melyeket a lemondott és az új kormány kinevezéséig az ügyek továbbvitelével megbízott régi kormány minden körülmények között teljesíteni köteles. A törvényes rend nem szünhetik meg egy percig sem, annak fenntartásáról állandóan kell gondoskodni.

Lényegesen jobb lett volna a helyzetünk az olasz fronton is, ha nem éppen a legkritikusabb napokban, amikor a fegyverszüneti tárgyalásokat folytattuk, bomlik meg a hadsereg fegyelme, a belországban végbemenő események és a lapok által hozott hírek és lázadásra felszólító újságcikkek behatása alatt. Ha csak még néhány napig tudjuk a frontot tartani, nem esik annyi emberünk fogságba, jobb feltételeket kapunk és hazahozhatjuk a magyar csapatokat az ország megvédésére a külső és belső ellenség ellen.

AZ OSZTRÁK CSÁSZÁRSÁG SZÉTESESE.

Amikor a magyarországi összeomlás okairól írok, nem mellőzhetem annak a befolyásnak a felemlítését, amelyet az osztrák birodalomban 1918-ban végbement események és a birodalom feloszlása a magyarországi viszonyokra gyakoroltak.

Magyarország és Ausztria sorsa évszázadokon keresztül szorosan össze volt kötve. Az osztrák összeomlás nem maradtott nyom nélkül minálunk. Ha az osztrák császárság megmarad, valószínűleg minálunk sem következett volna be nagyobb változás. De viszont az osztrák császárság megszűnése sem volt az az ok, amelyre Magyarország összeomlásának be kellett következnie. *Egy dolog azonban kétségtelen: hogy az odaát végbemenő felfordulás rendkívül megnehezítette a magyar kormány helyzetét,* amely október 23-tól 31-ig, tehát a legváltóságosabb napokban, mint leköszönt és csak az ügyek ideiglenes vezetésével megbízott kormány működött.

Az osztrák császárságot 1900 óta az ugynevezett 14. paragrafus segítségével kormányozták, amely az osztrák alkotmány értelmében a kormányt felhatalmazta, hogy a birodalmi tanács üléseinek szünetelése idejében adjon ki törvényerejű kormányrendeleteket. Károly császár, aki mindenben tanujelét adta annak, hogy alkotmányosan akarja országait vezetni, véget vetett ennek az állapotnak és röviddel trónralépése után összehívatta az osztrák birodalmi tanácsot, 1917. május 30-ikára.

Az osztrák császárságot 1900. óta az ugynevezett 14. paragrafusi tanács összeülése előtt a többséget biztosítsa, nem vezetett eredményre. A lengyelek, akik eddig a mindenkori kormány rendelkezésére állottak, — bár sohasem ingyen — most kitértek. Biztosítottak látták az önálló lengyel államot és ezért az eseményeken kívül akartak maradni.

A birodalmi tanács mindjárt első ülésén rohamot intéztek a kormány ellen. *A csehek a monarchia eddigi dualisztikus államformájának megszüntetését követelték* és azt kívánták, hogy az osztrák császárság alakuljon át teljesen szabad és egyenjogú nemzetiségi államokból álló szövetséggé. Egyben *bejelentették Magyarországotólakta vidékeire való igényüket.* A

délszlávok képviselői, a horvátok, szlovének és szerbek egyesítését követelték egy önálló államban, most azonban még a Habsburg-Lotharingiai ház jogára alatt. A kormány tehetetlen volt e támadásokkal szemben és lemondott. Utóda sem tudott a helyzettel megküzdeni és szintén lemondott.

A császár, aki *végtelenül jószívű uralkodó volt, engedékenységgel, jósággal és szeretettel gondolt célt érhetni.* Sajnos oly időben, amikor ezen emberileg nagyszerű és nemes tulajdonságok nem voltak alkalmasak a felkorbácsolt szenvedélyek megfékezésére. Vasszigor és hajthatatlan energia helyett a jóságban látta az eszközt arra, hogy az embereket jobb belátásra bírja. *A legjobb és legnemesebb szándék vezette uralkodói kötelességeinek teljesítésében.* Felelős tanácsadói megerősítették őt ebben a törekvésében, ahelyett, hogy kellőleg felvilágosították volna a fiatalon, a háboru legnehezebb időszakában a trónra jutott uralkodót.

1917. július 2-án megjelent az amnesztia rendelet, melyben közkegyelmet adott a császár a politikai bűntettekre. A cseh nemzet forradalmi vezérei visszatérhettek a külföldről és ott-hon folytathatták az osztrák birodalom szétbontására irányuló cselszövéseiket. Midőn pedig Amerika belépése a háboruba biztos lett, 1918. január 6-án nyíltan kijelentették, hogy *a cseh kérdés most már csak nemzetközi uton oldható meg; ahhoz a birodalmi tanácsnak semmi köze.*

Az 1918. július havában ismét összehívott birodalmi tanácsban az összes pártok a leghevesebben támadták a kormányt, alkotmány sértéssel vádolták, a piavei csatavesztés kivizsgálását követelték, a költségvetést visszautasították. Ujbóli kormányválság volt ennek a következménye.

Az osztrák miniszterelnök a délszláv képviselők nyomására *felvetette a délszláv kérdést.* Wekerle az egyedül lehető választ adta: hogy Magyarország ily kérdést nem ismer!

Közben a harctéri helyzet napról-napra rosszabbodott. 1918. szeptember 15-én az Antant kezdi meg a támadást a szaloniki fronton. A bolgárok visszavonulnak és kilépnek a hadviselő államok sorából.

Október elején a németekkel tárgyaljuk a fegyverszüneti kérdést. Az osztrák miniszterelnök még ezen tárgyalások befejezése előtt szeretné megoldani az osztrák nemzetiségi kérdést. Galiciát odaigéri a lengyeleknek. Bosznia, Hercegovina és Dalmácia egyesítését Horvátországgal helyezi kilátásba. Hallgat azonban a délszláv állam felállításáról, hogy a magyarok ellenállását ki ne váltsa. Autonómiát ígér Ausztria összes népeinek. Igéreteivel nem ér el eredményt, kosarat kap minden oldalon.

A délszlávok ragaszkodnak egy külön önálló délszláv állam felállításához. A csehek tárgyalni sem hajlandók az osztrák miniszterelnökkel. A magyarok tiltakoznak a terv ellen, mert ellenében áll az 1867. évi kiegyezéssel, amely szerint az osztrák miniszterelnöknek Horvátországhoz semmi köze.

Ebben a nehéz helyzetben egy koronatanács megtartása határozatati el. Október 15-én megtartják ezt a császár elnöklése alatt, az osztrák miniszterelnök, a három közös miniszter és az összes fegyveres erő vezérkari főnökének részvételével. A koronatanács császári manifesztum kibocsátását határozta el. Ez megjelenik október 16-án. A császár a manifesztumban teljesíti népei kívánságát. Ausztria legyen egy államszövetség közös védelemmel és egyesített gazdasági területtel, amely államszövetségen belül minden nemzetiség a területén külön állami életet él. Ezen átalakulás céljára állítsák fel a nemzetiségek a nemzeti tanácsokat. A magyar szent korona országainak területi integritását ebben a manifesztumban kifejezetten biztosítja az uralkodó.

Wekerle miniszterelnök e napon jelenti be a király felhatalmazásával a képviselőházban a perszonáluniót. Ugy gazdaságilag, mint katonailag teljesen önálló berendezkedésünket.

A császári manifesztumot csak az osztrák németek vették tudomásul, október 21-én megalakították a német-osztrák államot. A cseh nemzeti tanács elutasító választ ad, külön manifesztumot bocsát ki, melyben azt mondja, hogy a cseh kérdés nem osztrák kérdés, ez csak nemzetközileg intézhető el. A délszlávok nemzeti tanácsai nem veszik tudomásul a császári manifesztumot, nem akarják elismerni Magyarország területi sértetlenségét. A horvátok október 29-én kimondják Magyarországtól való elszakadásukat és Szerbia, Montenegró, Bosznia és Hercegovina, valamint Ausztria délszláv részeivel való egyesülésüket. A lengyelek már október 9-én kiáltották ki Lengyelország függetlenségét. Végül az Ausztriában élő olaszok kijelentették, hogy semmi közük az osztrák császárhoz és a manifesztumhoz.

Látjuk a mondottakból, hogy a manifesztummal nem érték el azt a célt, melyet elérni akart a császár. Sőt inkább a manifesztum adta az utolsó lökést az osztrák állam teljes felbomlásához és részekre tagolta a hadsereget is.

Az osztrák birodalmon 1918. év második felében segíteni már nem lehetett. Ha a háborút ez év elején, a győzelemmel végződött 12. Isonzó csata után befejezzük, akkor együtt lehetett volna még tartani ezt az államot. A hadsereg akkor még jó állapotban volt és Ausztriára jobban, mint bármely más

államra, volt alkalmazható a mondás, hogy a hadsereggel áll vagy bukik.

Azt az előbbi állításomat, hogy az osztrák összeomlás nem maradhatott nyom nélkül minálunk, nem akarom úgy értelmezni, mintha a Lajtán tuli felbomlás következményeképen nálunk is be kellett állania a felfordulásnak. Ott a felbomlást feltartóztatni már nem lehetett. Minálunk azonban erős kézzel meg lehetett volna akadályozni az összeomlást. Szerencsétlenségünk volt a kormányválság elintézésének elhuzódása és ennekfolytán az a beállott helyzet, hogy 8 napon át nem volt itt senki, aki erős kézzel tartotta volna a kormány gyeplőit, megakadályozta volna Károlyi Mihály gróf felforgató tevékenységét, ezzel megakadályozta volna az összeomlást és így Károlyi Mihály kormányrajutását is.

MUNKÁSMOZGALMAK 1918. ÉV TAVASZÁN.

Bevezetésként szükségesnek tartom előreküldeni a következőket:

A háboru kitörésekor a Péterváradon állomásozó cs. és kir. kecskeméti 38. gyalogezred parancsnoka voltam. Az ezredet 1914. július 25-ikéről 26-ikára virradó éjszaka felriasztották. Másnap, 27-én délben már utnak indították a szerb határra, a Klenák és Kupinovo között fekvő Szávaszakasz megszállására és a határ elzárására.

Ettől a naptól kezdve megszakítás nélkül harcvonal-szolgálatot teljesítettem egészen az 1918. év elejéig.

Szeretett ezredemet nemsokára el kellett hagynom, 1914. szeptember 12-én kineveztettem az 1. hegyi dandár parancsnokává. Ezzel vettem részt az első szerbiai hadjáratban, 1914. december 12-ig. 1915. február havában a 2. hegyi dandár parancsnoka lettem.

Midőn a viszonyok úgy alakultak, hogy Olaszország hadüzenetétől kellett tartanunk, 1915. évi május 15-én dandárommal a Doberdó fensikra helyeztek át. Ott más csapatokkal és tüzérséggel megerősített dandárommal az első Isonzócsatát küzdöttem végig 1915. június 23-tól július 5-ig.

Ebben a csatában az ellenség fölött elért győzelem jutalmául július 22-én kineveztettem a Monte San Mihélén küzdő m. kir. 20. honvéd hadosztály parancsnokává, Nagy Pál tábornok helyébe. Közel három évig vezettem ezt a vitéz, elsőrendű parancsnokok alatt álló kitűnő csapatokból összetett hadosztályt. *Őt Isonzócsatában védte hadosztályom egész Isonzófrontunknak az olaszok által leghevesebben támadott pontját: a Monte San Mihélét.* Visszaverte az olaszoknak mindig tulerővel végbevitt támadásait és állta a sokszoros tulerejű olasz tüzérség pokoli tüzét. *A 6. Isonzócsatában parancsra engedte át a hadosztály az oly sok magyar vérrrel áztatott hegyet az olaszoknak,* mert Görz eleste folytán a Monte San Mihéle a teljes körülrzés veszedelmének volt kitéve. A comeni fensikon a 7. és 8. Isonzócsatát is végigküzdve, annyi veszteséget szenvedtek csapataim, hogy azokat hosszabb időre a nagyobb harcokból ki kellett

vonni, 1916. november havában áthelyezték a hadosztályomat Wolhyniába, a viszonylagosan csendes orosz arcvonalra.

1917. augusztus végén betörték az olaszok a Bainsizza fen-sikra, minek folytán egész Isonzófrontunk helyzete igen válsá-gosra fordult. A Monte San Gabriele, az arcvonal kulcspontja, az olaszok kezébe került. Sürgős segítségre volt szükség. *Táv-iratilag lehivták a 20. honvéd hadosztályt az orosz frontról. Vissza kellett foglalnia a Monte San Gabriele-t.* Feladatának meg is felelt. Ezután a 12. Isonzócsata megindulásáig, 1917. októ-ber 26-ig, védte ezt a hegyet. A Monte San Gabriele megtar-tása az összes felettes parancsnokságok által elősmerten és ki-mondottan feltétele volt annak, hogy a 12. Isonzócsata előké-zületeit megtehessük és a csata megindítható legyen.

A hadosztály a csatát követő fényes offenzívánkon részt-vett és 1918. február hó elején a Piave folyó felső szakaszá-ban, a Monte Tomba lábánál, Segusino, Quero és Alano vona-lában állott.

Itt vettem 1918. február hó 8-án Ófelségének parancsát, hogy a cs. és kir. közös hadügyminiszternek rendelkezésére bocsáttattam az ország belsejében való alkalmazásra azzal a megjegyzéssel azonban, hogy ez a vezénylés ideiglenes és megmaradok a működő hadsereg állományában.

A parancs szövegezéséből nem tudtam kivenni, milyen al-kalmazásról van szó. Nagyon nehezemre esett a megválás had-osztályomtól. Az a sok véres csata, melyet két és félévnél hosz-szabb időn át együtt vívtunk és az elért fényes eredmények em-léke erősen egymáshoz fűzött bennünket. Megkönnyítette azon-ban az elválást a parancsnak az a kitétele, mely szerint a ve-zénylés ideiglenes és így kilátásom volt arra, hogy rövid idő mulva vissza fogok térni szeretett honvédeimhez.

A parancsnokság átadása után utnak indultam és február 13-án jelentkeztem Wienben Stöger-Steiner hadügyminiszternél. Ez közölte velem, hogy Ófelsége a monarchiában keletkezett munkászavargások megfékezésére három karhatalmi parancs-nokságot állított fel. Ezek egyikének élére engemet rendelt.

Ófelsége Magyarország és Horvát-Szlavonországban levő összes mozgó (karhatalmi) csapatok parancsnokává nevezett ki. Gratulált a kitüntető megbízáshoz és átadta nekem a részletes intézkedéseket tartalmazó rendeletet. Másnap, február 14-én, Ófelségénél jelentkeztem a Wien melletti Badenben. Nagyon kegyes szavakkal fogadott és külön kiemelte, hogy a megbiza-tásom csak addig tart, míg erre szükség lesz. Rövid idő mulva vissza fog rendelni hadosztályom élére, Ófelsége ezen szavainak nagyon megörültem.

A hatáskörömet szabályozó fentemlített rendelet korlátlan intézkedési jogot adott nekem a Magyarország és Horvát-Szlavonország területén lévő és karhatalmi célokra felhasználható összes csapatok fölött. Azaz alám voltak rendelve a budapesti, pozsonyi, kassai, temesvári, nagyszebeni és zágrábi katonai parancsnokságok és az összes magyar honvéd kerületi parancsnokságok területén levő csapatok.

Ilyen csapatok voltak elsősorban is a hadrakelt hadseregtől az ország belsejébe, a harácsolás biztosítására, visszarendelt tábori csapatok és a különféle póttesteknél lévő kiképzett, azaz legalább 10 heti kiképzésben már részesült legénységből felállított karhatalmi századok, zászlóaljok és géppuskaosztatok.

Hatáskörömben a közös hadügyminiszter útján Ófelségének voltam alárendelve.

A fentemlített katonai parancsnokságok élén álló tábornokok valamennyien magasabb rendfokozatban állottak mint én. Ezen okból el volt rendelve, hogy, bár a katonai parancsnokságok területén levő csapatok nekem vannak alárendelve, maguk a katonai parancsnokok személyükben nem tartoznak alám.

A csapatokkal való intézkedés céljából minden katonai parancsnokságnál egy tábornok volt kijelölve, aki közvetlenül nekem lett alárendelve és mint »Karhatalmi tábornok« parancsaimat közvetítette a területén fekvő csapatokhoz. Ezek a karhatalmi tábornokok is részben magasabb rendfokozatban állottak mint én.

1918. február 15-én Budapestre érkezve, jelentkeztem báró Szurmay Sándor gyalogsági tábornok, honvédelmi miniszternél. Amikor a szobájába beléptem ezekkel a szavakkal fogadott: »No megérkeztél, Te diktátor!«

Megtudtam, amit különben már a fenti szavakból is azonnal megéreztem, hogy hatáskörömet és alárendeltségemet a honvédelmi miniszter mellőzésével határozták meg Bécsben. Ezt helytelennek tartotta a miniszter, de ugyanaz volt az én nézetem is. A honvédelmi miniszter felelős az ország belsejében teendő minden karhatalmi intézkedésért. Ő a mindenkor helyzetről jobban van mindenkor tájékozva, mint a közös hadügyminiszter, mert közvetlenebb érintkezésben áll a magyar kormány tagjaival és a hatóságokkal. A honvédelmi miniszter útján és nem a közös hadügyminiszter útján kellett volna engemet parancsnoki állásomban Ófelségének alárendelni.

Egyike volt ez a sok elkövetett hibának.

Szolgálatom megkezdésénél láthattam azonnal, hogy az említett rangviszonyok miatt nehézségeim vannak. A katonai parancsnokok részéről bizonyos passzivitást tapasztaltam, érez-

tem ezt a parancsnokságom megalakulásánál, az irodám megszervezésénél, a szükséges tisztek rendelkezésemre való bocsátásánál stb. De még az alám rendelt karhatalmi tábornokoknál sem ment a dolog zökkenés nélkül. Amidőn arról volt szó, hogy Magyarország különféle katonai és honvéd állomásain lévő csapatokról és azok állományáról tiszta képet nyerjek, az erre vonatkozó jelentéseket igen nehezen tudtam megkapni. A wieni közös hadügyminiszterium adott ugyan egy kimutatást a Magyarországon lévő és alám tartozó csapatokról, de hozzátették mindjárt ők maguk, hogy ez valószínűleg nem egyezik a valósággal. Így is volt, a kimutatás teljesen hamis, már régen idejétmult adatokat tartalmazott.

Két hétig tartó szakadatlan, sokszor éjjel is tartó munka, telefon és táviratváltás után végre birtokába jutottam az összes adatoknak.

Tudnom kellett, hogy mennyi csapat és hol áll rendelkezésemre, de tudnom kellett azt is, mennyi csapatot szabad a különféle körletekből adott esetben kivonni, annak figyelembevétele mellett, hogy az ottani rend fenntartása veszélyeztetve ne legyen. Így például a nagyobb ipartelepekről, a vasuti gócpontokról csapatokat elvinni nem volt szabad, tekintettel kellett lennem a vasutak biztosítására és így tovább.

Égészbevéve igen tekintélyes számú karhatalmi csapat állott rendelkezésemre. Eltekintve az ország belsejében lévő tábori csapatoktól, 47. cs. és kir. közös és 28. m. kir. honvédgyalogezred pótzászlóaljánál, a lovassági és tüzérségi póttesteknél lévő menet- és karhatalmi alakulatok tartoztak a parancsnokságom alá.

1918. március elején készen voltam a karhatalom megszervezésével. Állandóan magamnál hordott előjegyzésekből bármely percben tehettem az egész országra terjedő karhatalmi intézkedéseket.

Meg kell emlékezni e helyen Dienstl Ede hozzám beosztott őrnagyról, aki fáradhatatlan munkásságával igen jelentékenyen segítségemre volt a karhatalom megszervezésénél.

1918. március 4-én délután telefonon felhívott báró *Szterényi József kereskedelmi miniszter*. Nagyon fontos ügyben kíván velem beszélni. Felkerestem őt este 6 órakor hivatalos helyiségében, a kereskedelmi miniszteriumban. Tudatta velem, *hogy nagyobb szabású munkabeszüntetés küszöbén állunk. Zavargásokra is számíthatunk*. Elmondotta, hogy a budapesti vasgyárak munkásai bizalmi férfiaiuk útján ultimátumszerű követelésekkel állottak elő munkaadóiknál. A bérek felemelését követelik, egyúttal a munkaidő leszállítását 10 órától 8 órára. A munkaadók nem tudják, mit válaszoljanak ezekre a követelése-

sekre. Ezért a kereskedelmi miniszterhez fordultak azzal a kérelemmel, adjon nekik utbaigazítást a munkásokkal szemben követendő magatartásuk tekintetében: teljesíthetik-e a munkások követeléseit, vagy pedig ha azokat vissza kell utasítani, van-e elegendő erőnk az ipartelepek és gyárak megvédelmezésére? *Báró Sztérényi* kifejtette előttem, hogy a munkabérek emelése nem okozna nehézséget, ebben a tekintetben a munkások kívánásai teljesíthetők. Nem teljesíthető azonban az a követelésük, hogy a munkaidőt napi 2 órával leszállítsuk, mert ez a hadsereg állományát érinti. Ha ugyanis a gyárakban 10 óra helyett csak nyolc órát dolgoznak és mi azt akarjuk, hogy az előállított hadianyag és lőszer stb. mennyisége ne csökkenjen, akkor a munkások létszámát 25 százalékkal emelni kell. Ez a gyakorlati kivitelben azt jelentené, hogy *a budapesti vasgyárakban dolgozó 70.000 munkás mellé további 17.500 munkást kell beállítani*, ha az eddigi munkateljesítményt elérni akarjuk. 17.500 embert kell tehát a katonai szolgálat alól felmenteni és hazahívni a frontról.

Nem szorul bővebb magyarázatra, hogy a hadsereg ecsetelt kedvezőtlen állományviszonyai mellett a munkások követeléseinek teljesítése nem volt lehetséges.

Sztérényi báró ezek után kérdést intézett hozzám, tudom-e a rendet fenntartani és a gyárakat a rombolások ellen megvédeni abban az esetben, ha a munkaidő leszállítására vonatkozó kérelmet elutasítjuk, a munkások erre sztrájkba lépnek és zavarásokra ragadtatják magukat?

Válaszom rövid volt: »Igen!«

Ezen nyilatkozatomra elhatározta a kereskedelmi miniszter, hogy a munkaadókat oly értelemben fogja tájékoztatni, hogy a béreket felemelhetik, de a munkaidő leszállítása iránti követelést utasítsák vissza.

Meg kell itt említenem, hogy a munkások a gyárosoknak átadott ultimátumban egyebek között kimondták, hogy három napi meggondolási időt adnak a munkaadóknak. Ha addig a követeléseket nem teljesítik, erőszakosságokkal fenyegetődtek.

Erre való tekintettel az a megállapodás történt a gyárosok és a kereskedelmi miniszter között, hogy a munkások 3 napig, azaz március 7-ig választ egyáltalában nem kapnak. E napon fogják a munkaadók kijelenteni, hogy a munkaidő leszállítására vonatkozó követelést visszautasítják.

Ha a munkások ezek után is fenntartják a követelést, akkor rövid időre becsukatnak a gyárak, a munkások pedig ki-záratnak.

Az én feladatomból az volt, hogy március 7-ig megtegyem katonai részről az előkészületeket, felhozassam Budapestre a szükséges csapatokat.

Báró Sztterényi kereskedelmi miniszter megmondotta, hogy mit kíván tőlem. Azt, hogy szükség esetén március 8-án a bezárt gyárakat katonailag megszállassam és megakadályozzak minden mozgólódást.

Rövid volt az idő az előkészületekre. Az ország minden részéből kellett karhatalmi századokat Budapestre felhozatni. Lőcséről éppen úgy, mint Székelyudvarhelyről vagy Nagykanizsáról. Az érvényben álló katonai irányítási szabályzat szerint az összes szállítmányokat irányítás céljából a wieni Központi Vasuti Szállítmány Vezetőségnek (Zentral-Eisenbahn-Transportleitung)-nak kellett volna bejelentenem. Ez azután a katonai parancsnokságok útján intézte volna el az irányítást, illetve az általam megjelölt csapatok felszállítását Budapestre. E szabály betartása legalább két napi idővesztést okozott volna. Nem tette volna lehetővé a csapatok idejében való megérkezését Budapestre. Ezért elhatároztam, hogy a báró Sztterényi miniszter által megfelelően utasított Máv. igazgatósággal együtt közvetlenül fogjuk kiadni a szükséges intézkedéseket a karhatalmi századoknak Budapestre hozatalára. E célból még március 4-én este lementem a Máv. igazgatóságához és Kotányi elnökigazgató helyettessel együtt végeztük a Budapestre hozandó csapatok irányítását. Én küldtem el a távirati rendeleteket a katonai és honvéd állomásparancsnokságoknak, a karhatalmi századok elindítására. A Máv. elnökigazgató helyettese ugyanakkor az üzletvezetőségeket utasította táviratilag a csapatok szállítására és pedig oly módon, hogy a rendszeren közlekedő személyvonatokhoz kapcsolják a szükséges kocsikat. Egész éjjel dolgoztunk. Március 5-én reggel 4 órakor készen voltunk az intézkedések kiadásával. E napon állomáshelyeikről már el is indultak az első századok és géppuska osztagok. Az összes felrendelt csapatok március 6-ikán és 7-ikén Budapestre érkeztek. *Teljesen intakt, a főváros levegőjétől meg nem fertőzött csapatokkal rendelkeztem.*

A munkások, amint ezt előre elhatároztuk, sem március 5-én, sem 6-án nem kaptak választ. Ők azonban önhatalmulag érvényt szereztek kívánságaiknak. Ugyanis mindkét napon a gépek fűtői és kezelői két órával előbb állították meg a gépeket, mint rendszeren. Ez okból a többi munkás sem tudott dolgozni és a munkát két órával előbb abba kellett hagyniok.

Március 7-én kapták meg a munkások bizalmi emberei az elutasító választ. A munkaadók felszólították a munkásokat,

hogy a munkát az eddigi 10 órai munkaidő mellett folytassák. A munkások vezetői ezt megtagadták.

Itt látszott, mily hazafiatlan, ellenségeink szolgálatában álló egyének gyakoroltak befolyást munkásainkra. Az ország élethalál harcot vívott. Katonáink napokon át pihenés nélkül, folytonos életveszélyben állottak a lövészárkokban. Idehaza lévő munkásaink pedig csak napi 8 órát akarnak dolgozni.

Sándor László dr. budapesti rendőrfőkapitánynak március 7-én délután 6 órakor kellett volna hozzám juttatnia az általa szerkesztett összeállítást, amelynek alapján a katonai intézkedések megteendők. Meg kellett jelölnie a megszállandó budapesti vasgyárakat, azok fekvését, nagyságát, munkásaik számát, a megszállásra szükséges csapatok erősségét stb.

Ezt az összeállítást *Sándor főkapitány 3 órai késéssel, csak este 9 órakor hozta el.* Ekkor *Richard* altábornagy, a budapesti katonai parancsnokságnál rendelkezésemre álló karhatalmi tábornok, a hatáskörébe tartozó részleges intézkedések kiadását *megtagadta*, azzal az indokolással, hogy ily késő este nem vállalhat felelősséget azért, hogy a kiadandó parancsokat másnap reggel idejében végrehajtják és kérte, hogy a gyárak becsukását és a munkások kizárását egy nappal halasszuk el.

Megemlítettem előbb, hogy minden katonai parancsnokságnál egy tábornok állott rendelkezésemre a csapatokkal való közvetlen intézkedés céljából. Hatásköröm, mint Magyarország és Horváth-Szlavonország összes karhatalmi csapatainak parancsnoka, nem terjedt ki a részletes intézkedésekre. Az én dolgom az volt, hogy a csapatokkal való megfelelő rendelkezés által gondoskodjam arról, hogy ott, ahol arra szükség van, a megfelelő erejű karhatalom készen álljon az illető alparancsnokom rendelkezésére, akit a helyi diszponálás megilletett.

A jelenlevő főkapitány és *Jekel* miniszteri tanácsos, a belügyminiszterium rendőri osztályának jelenlevő vezetője, kétségbeestek *Richard* altábornagy vonakodása miatt. Akkor már intézkedtek az iránt, hogy a gyárakat március 8-án reggel ki ne nyissák és a gyárak kapuin a munkások kizárását hirdető falragaszok ott legyenek. Ily késő este nem voltak képesek a munkaadókat újból összehívni, őket a tervbe vett intézkedések elhalasztására utasítani és a hirdetmények kiragasztására vonatkozó rendelkezéseket visszavonni. Attól féltek, hogy nagyobb zavargások, esetleg rombolások fognak bekövetkezni, ha a munkások a reggeli órákban az esetleg becsu-

kott gyár kapujához érkeznek, a szóbanlevő hirdetményt olvassák és a karhatalom a helyszínen meg nem jelent.

Sándor László főkapitány ezért a katonai intézkedések feltétlen kiadását kérte.

Látva ezt a helyzetet, elhatároztam, hogy *Richard* altábornagy helyett magam végzem el a részletes intézkedések kiadását is. Azonnal hozzáfogtam. Kora hajnalig elkészültünk az összes szükséges intézkedések kiadásával. A parancsokat autókon kiküldött tisztek továbbították. Még az éj folyamán lépéseket tettem, hogy a villamosvasut és helyiérdekű vasut azon különvonatait, melyek a munkásokat a reggeli órákban a gyárakhoz viszik, 8-án reggel ne indítsák.

Az intézkedések kitűnően beváltak. Az éjszaka feliasztott karhatalmi osztagok a kora reggeli órákban megszállták a gyárakat. A munkások, amint ezt *Sándor* főkapitány 8-án délelőtt velem közölte, teljesen meg voltak lepve, tanácstalanul állottak, mozogni sem tudtak. A tárgyalás a munkaadók és munkások között még e napon megindult és rövid idő alatt létrejött a megegyezés. A munkások munkába állottak, ezen túl is napi 10 órai munkaidő mellett, de fizetésüket megjavították.

Ezekben a napokban az a hír terjedt el, hogy én a munkások vezetőit magamhoz rendeltem és felakasztással fenyegettem meg őket. Igen magas helyen is beszéltek róla és kérdést intéztek hozzám. *Ez a hír alaptalan volt, nem tudom, honnan eredt!* Én erre alapot nem szolgáltattam, de nem is szolgáltathattam, mert hatáskörömben ilyen fenyegetésre feljogosítva nem voltam.

Wekerle miniszterelnök és *báró Sztéryni* kereskedelmi miniszter nagyon megörültek és gratuláltak a gyors sikerhez. Nem számítottak arra, hogy a munkásmozgalom oly simán és minden rendzavarás nélkül fog elintéződni.

Az igazán váratlan és meglepő dolog azonban csak ezután történt. Március 8-án délelőtt érkezett a közös hadügyminiszter rendelete Budapestre, amely az általam betöltött állást megszüntette, megszüntette azt a kereken négy hétig tartott állapotot, hogy Magyarország és Horvát-Szlavonország összes csapatai fölötti parancsnoklás egy kézben volt egyesítve.

Ez a március 8-án Budapestre érkezett rendelet minden bizonnyal már március 7-én vagy még előbb született meg. Hiszen februárban *Öfelsége* rendelte el az általam eddig viselt parancsnokságnak felállítását és ezért annak megszüntetéséhez is a legfelsőbb hozzájárulást kellett kikérni. Létrejött

tehát ez a fontos és életbevágó rendelet akkor, amikor Budapesten bizonytalan volt a helyzet és a rend fenntartására szükséges katonai intézkedések folyamatban voltak. Jellemzi ez az intézkedés azt a gondolatvilágot, mely a közös hadügy-miniszteriumban uralkodott.

A március 8-án érkezett rendelet szerint minden katonai parancsnok újból maga intézkedhetett a körletébe tartozó csapatokkal.

Amikor 8-án délelőtt a beérkezett rendelkezést Wekerle miniszterelnökkel és báró Sztéryni kereskedelmi miniszterrel közöltem, erősen kifakadtak mindketten. Meg nem ismételtető kifejezésekkel illették a bécsi »Wirtschaftot«.

De jött még ennél cifrább dolog. Kifogásolta a közös hadügyminiszter azt az elhatározásomat, mely szerint a március 4-től 5-re virradó éjszaka a Máv. elnökgazgató-helyettesével együtt végeztük a Budapestre rendelt karhatalmi csapatok irányítását. Orrot kaptam azért, mert ezen irányítást nem kértem az előirt hivatalos uton, azaz a wieni Központi Katonai Szállítmány Vezetőség útján. Itt hatásköri féltékenység vezette az illető magasállású urat, aki nem ösmerte vagy nem akarta ösmerni a budapesti helyzetet és nem törődött az esetleges késedelmes szállításból eredő veszéllyel.

En mindezt nem bántam, eddigi nagy hatásköröm megszüntetése nem érintett kellemetlenül. Amugy is kíváncskoztam a harctérre a csapataimhoz és most, a felmentés folytán azt hittem, hogy ez gyorsan teljesülni is fog.

Csakis országos érdek szempontjából akarom megvilágítani az általam rövid ideig betöltött parancsnoki hatáskör fontosságát. A magyar szent korona országai összes, karhatalmi célokra felhasználható csapatainak egy parancsnok alá helyezésének célszerűségét.

Magyar- és Horvát-Szlavonország területe hat katonai parancsnokságra (Militärkommandokra) oszlott. Parancsnoki megbízatásom előtt és annak megszüntetése után minden Militärkommando területén annak parancsnoka rendelkezett az alárendelt csapatokkal. Ha ezek a csapatok az illető katonai parancsnokság területén belül, rendzavargások esetén, a rend fenntartására elegendőek nem voltak, az illető katonai parancsnok a szomszédos Militärkommandánstól kérhetett kíségetést. Akarattal mondtam kérhetett, mert ha kért is, soha nem kapott a szomszédtól kíségető csapatokat. Számtalan példa bizonyítja, hogy a szomszéd saját csapataiból soha nem adott bármit is, félve attól, hogy azokra esetleg holnap neki lesz

szüksége, bárha ilyen feltevésre ok nem is volt. Ezért mindenkor a közös hadügyminiszterhez kellett a segítségért, illetve kiegészítésért fordulni. Ezen kérés elintézése azután napokig tartott.

Eklatáns bizonyítékot szolgáltat erre a következő eset.

1918. október 26-án át kellett vennem a budapesti Miltärkommandot. Tudva azt, hogy a hónapok óta Budapesten karhatalmi szolgálatban álló csapatok nem teljes értékűek, még aznap kértem a szomszédokat, a temesvári és a kassai katonai parancsnokságokat, hogy a Szegeden, illetve Miskolcon állomásozó karhatalmi zászlóaljbat bocsássák rendelkezésemre, küldjék fel Budapestre. Az említett két szomszédos katonai parancsnok nem teljesítette ezt a kívánságomat, ezért október 27-én a közös hadügyminiszterhez fordultam ezzel a kéressel. A hadügyminiszterium, bár két ízben, 28-án és 29-én megsürgettem kérésem elintézését, *nem intézkedett idejekorán. Utólag, 1919-ben értesültem, hogy ez a két zászlóalj november 1-én Budapestre érkezett, amikor már késő volt.* Ez a két, a szegedi és a miskolci háziezredtől felállított karhatalmi zászlóalj elsőrendű csapatok voltak, nem voltak az agitátorok által megdolgozva, megfertőzve és eredményesen lettek volna Budapesten felhasználhatók.

Katonai szempontból rendkívül előnyös volt az a rendelkezés, amikor Magyarországon az összes karhatalmi alakulatok fölötti parancsnoklás egy kézben volt összpontosítva. Racionálisan lehetett a csapatokkal gazdálkodni. Március 5-én és 6-án két nap alatt az ország legtávolabbi részeiből 24 órán belül felhozhatók voltak a csapatok Budapestre. Egyszerű volt a rendelkezés, nem kellett ide-oda fordulni kérelemmel.

Mennyire másképen alakul a helyzet, ha októberben is hasonló hatásköröm lett volna. Két-három napon belül kicseréltem volna akár az egész budapesti helyőrséget, felhoztam volna teljesen intakt csapatokat az ország oly részeiből, ahová a budapesti internacionális aknamunka keze nem férhetett és könnyen lehetett volna ezekkel a friss és még fegyelmezett karhatalmi csapatokkal a rendet fenntartani.

Később tudtam meg csak, hogy az általam 1918. március 8-ig betöltött parancsnoki állás megszüntetésének egyik oka az volt, hogy a Miltärkommandánsok sértve érezték magukat azáltal, hogy egy náluk rangban alacsonyabban álló tábornok kezébe adták a karhatalmi csapatokkal való, eddig általuk gyakorolt intézkedés jogát, és ezért panaszt emeltek. A honvédelmi miniszter is javasolta illetékes helyen a kérdéses parancsnoki állás megszüntetését.

Pedig lehetett volna a dolgon nagyon egyszerűen segíteni. Ha nem engemet, hanem egy másik idősebb és magasabb rangban levő tábornokot neveznek ki erre az állásra és azt a honvédelmi miniszter alá helyezik, akkor rendben van minden.

Magyarország és Horvát-Szlavonországban elhelyezett összes csapatok fölötti parancsnokságnak egyesítése egy kézben, egy parancsnok alatt igen célszerű intézkedés volt. Ezt az intézkedést érvényben kellett volna tartani.

KINEVEZÉSEM BUDAPESTI HONVÉDKERÜLETI PARANCSNOKKÁ.

Amidőn 1918. március hó 8-án felmentettek Magyarország és Horvát-Szlavonország összes karhatalmi csapatainak parancsnoki állása alól, azt reméltem, hogy most már rövid időn belül vissza kerülök szeretett honvédekhez, a 20. honvéd gyalog hadosztály élére. Hiszen akkor, amikor a hadosztálytól elvezényeltek, a parancs úgy szólt, hogy az ország belsejében való alkalmazásom csak ideiglenes, azaz csak rövid ideig fog tartani és hogy megmaradok a működő hadsereg állományában, ahová vissza fogok térni.

Az események másképen fejlődtek.

Felmentésem után, még aznap, március 8-án, azt a parancsot vettem, hogy *egyelőre Budapesten kell maradnom* és itt várjam meg a bevonultatásomra vonatkozó intézkedést.

Március 24-én váratlanul és minden előzetes megkérdezés vagy értesítés nélkül, tehát teljesen meglepetésszerűen értesítettek, hogy *Őfelsége a 20. honvéd hadosztály parancsnoksága alól felmentett*. Egyidejűleg a m. kir. honvédelmi miniszternek rendelkezésére bocsáttattam. Utóbbi utasított, hogy azonnal *vegyem át Czitó Károly altábornagytól* a budapesti I. honvéd kerületi parancsnokságot. Czitó altábornagyot hasonló minőségben a pozsonyi honvéd kerülethez helyezték át.

Eddig csak ideiglenesen voltam a hadosztályomtól elvezényelve, most végleg mentettek fel annak parancsnoksága alól. Nagyon rosszul esett ezen felmentés. Két és félévnél hosszabb ideig állottam a hadosztály élén. Megösmertem alparancsnokaimat és csapataimat és ők megösmertek engem. Kölcsönös volt az egymás iránti bizalom, megvolt az eredményes működés legfontosabb feltétele. A Monte San Mihéle védelmében öt Isonzócsatát harcoltunk együtt végig, mindig eredményesen, legutóbb pedig a monte-san-gabrielei súlyos és véres harcokban szerzett a hadosztály általános elismerést.

Meg kell itt jegyezni, hogy a honvéd kerületi parancsnok hatásköre csak részben volt hasonló a cs. és kir. katonai pa-

rancsnok (a Militärkommandáns) hatáskörével. A honvéd kerületi parancsnok a körletéből kiegészítést nyerő m. kir. honvéd csapatok utánpótlási ügyeit intézte, míg a katonai parancsnok a körletéből kiegészítést nyerő cs. és kir. közös hadseregbeli csapatokra nézve teljesítette ezt a szolgálatot. Mindkettőnek elsősorban is a működő hadseregnél lévő, kiegészítés tekintetében hozzája utalt csapatoknál emberben beállott hiányt kellett pótolnia, az e célból besorozott fiatal katonák, az ujoncok kiképzéséről, fegyelmezéséről és felszereléséről kellett gondoskodnia.

Ezen párhuzamos tevékenység mellett volt azonban egy igen nagy és fontos különbség a két parancsnokság hatásköre között.

Az országban a belső rend fenntartásáról a katonai parancsnokok tartoztak gondoskodni, mindegyik a saját körletében. A közbiztonságra vonatkozó minden intézkedés, a karhatalmi szolgálat megszervezése, az összes erre vonatkozó előkészületek a cs. és kir. katonai parancsnokok kötetmei közé tartoztak.

A budapesti katonai parancsnokság körletében tehát a budapesti katonai parancsnok volt az, aki ezt a fenti szolgálatot ellátta. Budapest székesfővárosban, az ország szívében a karhatalmi szolgálatot ő intézte. Ő adott ki minden vonatkozó rendelkezést.

A honvéd kerületi parancsnok és a honvéd csapatok a karhatalmi szolgálat tekintetében a cs. és kir. katonai parancsnoktól kapták a parancsokat. Eszerint tehát úgy én személyemben, mint a honvéd kerületem csapatai is a budapesti katonai parancsnoknak voltunk közvetlenül alárendelve.

Egy hónappal azelőtt, 1918. február—március havában, rám bízta az összes Magyarországon és Horvát-Szlavonországban elhelyezett karhatalmi csapatok fölötti parancsadás. Most pedig úgy én, mint a kerületem honvéd csapatai is a budapesti katonai parancsnoknak lettünk alárendelve, aminek következtében karhatalmi ügyekben semmilyen beleszólásom nem volt, még saját honvéd csapataim is közvetlenül a katonai parancsnoktól kapták a parancsokat.

Meggyőződésem szerint semmi célja nem volt Budapesten való visszatartásomnak. A honvéd kerületi parancsnokság hatáskörébe tartozó, főképen katonai közigazgatási ügyek intézését rábizhatták volna bármely más tábornokra. Voltak nagy számban oly tábornokok, akiket a frontszolgálatban alkalmazni a felső vezetés nem akart vagy akik erre a szolgálatra

testileg nem voltak alkalmasak. Ellenben igen jól látták el ezt az irodai szolgálatot.

Viszont nekem csak egy kívánságom volt. Vissza mehetni az arcvonalba. Ezért legfelsőbb kihallgatást kértem. Ezt gyorsan meg is kaptam. 1918. április 2-án fogadott Ófelsége a hadseregfőparancsnokságnál, Badenben. Előadtam a kérésemet: helyezzen vissza Ófelsége a 20. honvéd hadosztály élére.

Ófelsége igen kegyesen fogadott. Elismerően nyilatkozott arról a működésemről, melyet mint Magyarország és Horvát-Szlavonország összes karhatalmi csapatainak parancsnoka kifejtettem. Kérésem teljesítését kilátásba helyezte.

Budapestre visszatérve, rövidesen meg is kaptam az értesítést, hogy visszamegyek a frontra. Május 20-án érkezett a hadseregfőparancsnokság írásbeli parancsa, mely szerint átveszem megint a 20. honvéd hadosztály vezetését. Május végén kell indulnom Budapestről.

Ez a parancs köztudomásu lett, a budapesti lapok hozták a hírt, hogy Lukachich ismét kimegy a frontra.

Nagy volt az örömöm, de rövid.

Két nappal később, május 22-én, értesítettek, hogy báró Szurmay honvédelmi miniszter a legfelsőbb parancs visszavonását kéri. Feltétlenül szükségesnek tartja, hogy Budapesten maradjak, mint honvédkerületi parancsnok. Ezzel szemben én a leghatározottabban fenntartottam azt a kérésemet, ne változtasson az Armeoberkommando a már kiadott legfelsőbb parancson. Május 24-én Tabajdi Kálmán altábornagy, akkori honvédelmi államtitkár közölte velem telefonon, hogy Ófelsége parancsára Budapesten kell maradnom, de nem mint honvéd kerületi parancsnok, hanem a budapesti katonai parancsnokság vezetését veszem át. Együttal értesített arról is, hogy Ófelsége május 26-án Budapestre jön. Ezen alkalommal legfelsőbb kihallgatásra fog rendelni és személyesen fogja velem közölni ezt a kinevezést.

Nem tehettem egyebet, meg kellett hajolnom a királyi parancs előtt.

Ófelsége május 26-án tényleg lejött Budapestre. Aznap délelőtt szólított fel Tabajdi államtitkár, legyek este az operában, ott lesz a király és magához fog rendelni, ki fog nevezni katonai parancsnokká. Ez már befejezett dolog, tette hozzá, Wienből jött így a parancs.

Este ott voltam az operában. Ófelsége nem hivatott magához. Visszautazott még azon az éjszakán Wienbe. Velem nem közöltek semmit. Csak Tabajdi államtitkár telefonált másnap, hogy várják további parancsra.

Ez meg is jött 28-án délután. *Véglegesen felmentettek a 20. honvéd hadosztály parancsnoksága alól, maradok, ami eddig voltam, budapesti honvéd kerületi parancsnok.* A május 20-iki, a frontra való elutazásomra vonatkozó intézkedés, hatályon kívül helyeztetett.

Engemet az a játék, amit velem űztek, nagyon bántott. Visszatartottak oly szolgálati beosztásban, amelyben meggyőződéseim szerint, reám szükség nem volt. Ahol minden időmet irodai szolgálatban kellett eltöltenem. A már említett hatáskörön kívül a honvéd kerületi parancsnok kötelességei közé tartoztak még a katonai szolgálat alóli felmentések, a hadrakelt sereg szükségleteit előállító gyárakban az ott levő felmentett munkások ellenőrzése, továbbá polgári egyének által elkövetett és a háboru idejében a katonai büntető bíráskodás alá tartozó bűncselekményekben az eljárás és még több oly teendő, melyek között egyik sem volt olyan, hogy emiatt az én visszatartásom indokolt lett volna.

Ellenben azt a szolgálatot, amelyre engemet tulajdonképpen visszatartani kívántak, nem bízták reám. A karhatalmi szolgálat irányításából teljesen ki voltam rekesztve, semmilyen intézkedést nem tehettem. A székesfőváros biztonsága tekintetében semmilyen beleszólásom nem volt.

Egyik jelentkezésem alkalmával megmondottam nyíltan báró Szurmay honvédelmi miniszternek, hogy Budapesten való visszatartásomnak semmi célját nem látom. Neki ebben a tekintetben más volt a nézete. Ő elegendőnek tartotta egymagában azt is, hogy Budapesten vagyok beosztva, tehát bármely percben rendelkezésére állok. De különben, mondta Szurmay honvédelmi miniszter, a közveszélyes elemekre a Lukachich név is hat. Hat reájuk az a tudat, hogy komoly zavargások esetén Lukachich veszi át a karhatalmi csapatok parancsnokságát. Egyszóval a honvédelmi miniszter szájából tudtam meg azt a szerepet, melyet nekem szántak. Csak az esetleges szükség beállta esetére tartanak vissza engem Budapesten, tulajdonképeni hatáskör nélkül.

Kellemetlenül érintett az a tudat, hogy csak veszély esetén, az utolsó pillanatban fogják reám bizni azt a feladatkört, amelyre most kinevezni még nem akarnak.

Élénk világoosságot vet különben a nekem szánt szerepkörre a következő eset:

Abban a megtiszteltetésben részesültem, hogy József főherceg Ófensége által néhány napi tartózkodásra meghivattam a kistapolcsányi birtokára. A honvédelmi miniszter engedélyével április 21-én odautaztam, de egy egész napot sem tölt-

hettem Kistapolcsányban. Még odaérkezésem napján, éjjelkor, felébresztettek. A honvédelmi miniszter a telefonhoz hivatott. Elrendelte, térjek vissza azonnal Budapestre azzal a gépkocsival, melyet ő már Budapestről Kistapolcsányra utba indított. Reggel legyen minden körülmények között Budapesten és jelentkezzem nála.

Az autó reggel 5 órakor megérkezett a kistapolcsányi kastély elé. Öt perccel később utban voltam Budapest felé. Odaérkezve, egyenesen a honvédelmi miniszteriumba hajtottam.

Báró Szurmay honvédelmi miniszter azzal fogadott, hogy nincsen már szükség a személyemre. Előtte való nap ugyanis attól tartottak, hogy nagyobb zavargások fognak kitörni. Visszahívott, hogy szükség esetén vegyem át azonnal a karhatalmak fölötti parancsnokságot. Reggelre sikerült azonban a békes megegyezés a munkásokkal és így katonai intézkedésekre már nincsen szükség.

Ettől a naptól kezdve 1918. évi október 26-ig nem fordult elő eset, hogy a személyemre szükség lett volna valamilyen karhatalmi parancsnokság átvétele végett. De Budapesten kellett maradnom honvéd kerületi parancsnoki állásomban, ahol nyakig ültem közigazgatási teendőkbén.

A budapesti katonai parancsnok: kostanjevicai Bogát István gyalogsági tábornok és egyuttal budapesti állomásparancsnok, ebben az utóbbi minőségében előljáróm volt. A februári, márciusi és májusi események után csak természetesnek fogja mindenki találni, hogy a személyes viszony közöttünk feszült volt. Bogát bennem látta azt a rangban nála sokkal fiatalabb tábornokot, aki 1918. március havában a csapatokkal való intézkedés tekintetében föléje volt helyezve és akit később, május havában az ő elmozdításával a helyére akartak kinevezni, amit ő csak nehezen tudott kivédeni hadügyminiszter bajtársa segítségével. De tudta rólam azt is, hogy azért tartanak vissza Budapesten, hogy az első adandó alkalommal, ha a szükség úgy kívánja, az ő helyére kerüljek. Bogát gyalogsági tábornok azt hihette rólam, és valószínűleg hitte is, hogy az ő helyére való jutást ambicionálom, hogy őt ki akarom turni a budapesti katonai parancsnoki állásából. Ezen érzelmeinek észrevehetően kifejezést is adott velem szemben.

Sokkal rosszabb helyzetben voltam ezen okból Bogát gyalogsági tábornokkal való érintkezés tekintetében, mint bármely más honvéd kerületi parancsnok lett volna, akinél ily előzmények elő nem fordultak.

Nem volt semmilyen felhatalmazásom, hogy Bogáttal közöljem azt, amit Szurmay honvédelmi miniszter nekem mon-

dott, hogy a budapesti karhatalmi csapatok fölötti parancsnoksággal való megbizásra szemeltek ki, hogy Bogát parancsnoki hatáskörét fogják rám bizni komoly mozgalmak esetén. Ugy tudom, vele sem közölték ezt.

Ennek folytán teljesen lehetetlen volt még érdeklődnöm is Bogátnál, az általa tett vagy kilátásba vett karhatalmi előkészületekről vagy intézkedésekről. Nem kérhettem tőle tájékozódást, nem tehettem javaslatot. Hatáskörébe való illetéktelen beavatkozást láthatott volna ebben joggal és visszautasításnak tettem volna ki magamat.

Az adott helyzetben nem tehettem mást, minthogy az állásommal összekötött hatáskörömben, honvéd kerületi parancsnoki hatáskörömben, szigoruan megmaradjak. Bogát is csak azt a parancsnokot látta bennem, aki az ő parancsainak engedelmességre köteles és semmi beleszólása nincsen az ő dolgaiba.

Megtudtam az okát annak, hogy miért maradt el május 26-án, az operában, meghívásom a király elé és miért nem neveztettem ki akkor budapesti katonai parancsnokká. Wekerle miniszterelnök mondotta nekem erre vonatkozólag a következőket:

Kinevezésem budapesti katonai parancsnokká teljesen befejezett dolog volt 1918. május 25-én, a király Budapestre való érkezése előtti napon. Maga (*Wekerle*), továbbá *Szterényi* báró és *Szurmay* báró miniszterek kérték Bogát elmozdítását, akit e fontos parancsnoki hely betöltésére alkalmasnak nem tartottak.

Május 26-án Stöger-Steiner közös hadügyminiszter elköszönt Ófelségét Budapestre. Bogát gyalogsági tábornok felhasználta ezt az alkalmat és felkérte ifjúkori barátját és iskolatársát, Stöger-Steiner hadügyminisztert, ügyében való közbenjárásra. Kérte, akadályozza meg felmentését legalább addig, míg a felmentéssel egyidejűleg a bárói méltóságot is megkaphatja.

Wekerle előadása szerint *Bogátnak* akkor még nem volt meg az e cím adományozásához megkívánt szolgálati ideje. Felmentése abban az időben, amikor még mélyen benne voltunk a háboruban és minden ember szolgálatára szükségünk volt, nyílt kifejezése lett volna annak, hogy az eddig betöltött állásra alkalmasnak már nem tartják. Az elmozdítás ennek folytán semmiképen nem szolgált volna Bogát ambíciójának támogatására.

A hadügyminiszter engedett Bogát kérésének. Befolyását érvényesítette a királynál és Bogát megmaradt a katonai pa-

parancsnokság élén, a magyar kormány eltérő javaslata ellenére.

Ez az intézkedés volt meggyőződésem szerint az októberi felfordulás egyik igen latba eső oka. A *budapesti helyőrség fegyelme nem zülött volna le annyira, és nem kerülhetett katonai lázadásra a sor, ha a budapesti katonai parancsnokság élére idejekorán egy erélyes magyar érzelmű tábornokot állítanak.*

Az én visszatartásomnak célja nem volt. Hatáskör nélkül nem tehettem semmit. Akkor pedig, mikor a hatáskört megadták és igénybe vették a szolgálatomat, 1918. október 26-án, akkor már késő volt, amint ezt a később előadottak igazolni fogják.

Tabajdi Kálmán, ny. gyalogsági tábornok, volt honvédelmi államtitkárnak bemutatam könyvemnek ezt a szakaszát, a reá való többszöri hivatkozás miatt. Válaszában azt írja:

»Az 1918. októberi felfordulásakor már vagy két hete *spanyolban feküdtem, a hivatalomban volt magán irataimat parancsomra egy tiszt megsemmisítette. Ezen iratok között voltak utolsó háborus feljegyzéseim is.*«

»Ezért a *Lukachich által idézett telefon közlésekre vonatkozólag csupán emlékezelből irhatok annyit, hogy »baj esetére«* tényleg *Lukachich* volt az összes *budapesti karhatalmak parancsnokságára* kilátásba véve, ezért nem engedték őt a harc-
térre, ahová vágyott.«

»Különösen a *budapesti rendőrség főkapitánya (gondolom Sándor)* adott a *Lukachich* személyéhez való feltétlen ragaszkodásnak több alkalommal és ismételten kifejezést: »Csak *Lukachich*, csak *Lukachich!*«

»Hogy nem történt meg idejében korlátlan hatáskörrel *budapesti katonai parancsnokká* való kinevezése, azt akkor is sajnáltam, most is sajnálom.«

KINEVEZÉSEM BUDAPESTI KATONAI PARANCSNOKKÁ.

1918. évi október 25-ről 26-ikára virradó éjjel éjfélkor megszólalt József-köruti lakásomban a telefon. *Szurmay* honvédelmi miniszter személyesen hívott fel. Jöjjen fel azonnal hozzám a honvédelmi miniszteriumba. Kérdésemre, hogy miért, most, éjjeli időben, azt válaszolta:

»Ne kérdezz, igen sürgős dologról van szó. Öltözködj fel azonnal és gyere fel a várba. Autót már küldtem Érted, utban van.«

Felöltözködtem és elindultam. A kapuhoz leérve, ott várt a honvédelmi miniszterium autója. Zimankós, nyirkos, kellemetlen októberi éjszaka volt. Az utcán egyetlen egy ember nem volt látható. Mintha kihalt volna a város. Pedig 10 perccel később azt mondta nekem a honvédelmi miniszter, hogy még ma éjszaka lehet a forradalom kitörésétől tartani. Vajjon csak a vihar előtti csend volt az, amit az utcán láttam?

Félegy órákor felérkeztem a honvédelmi miniszteriumba. A miniszter dolgozó szobájába siettem. Ott találtam *Wekerle* miniszterelnököt, báró *Szterényi*, báró *Szurmay* és herceg *Windischgrätz* minisztereket. Mély csendben fogadtak, komolysággal az arcokon. Rövid üdvözlés után *Szurmay* így szól hozzám: »*Forradalom előtt állunk. Megbízható hireink vannak, hogy még ma éjjel kitör a forradalom. Azonnal át kell vened a budapesti katonai parancsnokságot!*«

Windischgrätz miniszter folytatta: »Az ujonnan kinevezett külügyminiszterrel, *Andrássyval*, az éjjeli vonattal Bécsbe akartam utazni. Eppen a vonatra akartunk felszállani, amikor *gróf Károlyi Mihályné*, *Andrássy* leánya, teljesen feketébe öltözve és elfátyolozottan, oda sietett *Andrássyhoz* és mondott neki valamit. *Andrássy* meglepetten hozzám fordult: »*Itt kell maradnod Budapesten! Ma éjjel kitör a forradalom. Reggel 3 órákor a vízműveket, a vasutakat stb. el akarják foglalni. Közöld ezt azonnal a kormányynal!*«

Szurmay és *Windischgrätz* miniszterek ezen közlései tel-

jesen váratlanul értek engem. Meglepődötten álltam ott. Tudtam ugyan már napok óta, hogy a hangulat forradalmi. Olvastam az ujságok egy részének izgató cikkeit. Ezekből tudtam, hogy 24-én az egyetemi ifjúság és közöttük sok szabadságon levő fiatal tiszt, gyűlést tartottak a Muzeumkertben és onnan a Károlyi-palota elé vonultak. Tudtam továbbá, hogy 25-én egy tüntető csoport, néhány tiszti egyenruhás ember vezetése alatt, felvonult a várba »Éljen a köztársaság« kiáltások mellett, és ott a palota egyik ablakából kitűzték a vörös zászlót.

Tudomásom volt a közelmúlt napok mozgalmas eseményeiről és *Wekerle* miniszterelnök kijelentéséből a képviselőházban, hogy a király hozzájárult a perszonálunióhoz.

Olvastam az ujságokban *Károlyi Mihálynak* intranzigens állásfoglalásáról és olvastam fenyegetését, hogy »*ütött a leszámolás órája, a nemzet ítélkezni fog.*«

Tudomásom volt *Lovászy, Hock János* és *Fényes László* lázító beszédeiről és gróf *Tisza István* végzetes kijelentéséről, hogy elvesztettük a háborút. Továbbá a debreceni Gotterhalte esetéről és a fiumei lázadásról.

De mindezek az események nem keltették bennem azt a benyomást, hogy a forradalom küszöbén állunk.

Most a honvédelmi miniszter szájából hallottam, hogy a Nemzeti Tanács megalakult és hogy a forradalom kitörésétől tartanak még ezen az éjszakán.

Beállott tehát az az eset, amitől tartottam. *Nem is az utolsó órában, de szószeros értelemben az utolsó percben kívánják tőlem, hogy a budapesti katonai parancsnokságot, a karhatalmi szolgálat vezetését vegyem át a forradalom kitörése órájában.*

Nem voltam kellően tájékozva a budapesti katonai parancsnokság karhatalmi előkészületeiről. Csak azt éreztem, az állomásparancsnok által kiadott, hivatalosan a kezeimbe jutott parancsokból, hogy az intézkedések nem kielégítők, hiányosak.

Nem voltam tájékozva a Budapesten rendelkezésre álló karhatalmi csapatok felől, azok szervezéséről és pillanatnyi elhelyezéséről.

Kifejtettem ezt báró *Szurmay* honvédelmi miniszter előtt. Jelentettem, hogy nem tartom célszerűnek, hogy a veszély pillanatában történjék a parancsnoki csere.

Szurmay honvédelmi miniszter előtt nem lehetett ismeretlen a köztem és *Bogát* gyalogsági tábornok között fennálló feszült viszony. Tudta azt ő is, hogy úgy a közöshadseregbeli, mint a honvédc csapatok már hetek óta naponta künn állnak az utcán. Minden parancsot közvetlenül a katonai parancs-

noktól kapnak és hogy én mint honvéd kerületi parancsnok minden karhatalmi intézkedésből teljesen ki voltam rekesztve.

Ezeknek a körülményeknek benyomása alatt azt a kérést intéztem a honvédelmi miniszterhez, tekintsenek el az én kinevezésemtől. Erre báró Szurmay honvédelmi miniszter határozott parancs formájában, minden *ellemvelésemet visszautasítva, felhívott a katonai parancsnokság azonnali átvételére*. Közölte egyúttal, hogy ehhez a parancsnoki változáshoz a közös hadügyminiszter már hozzájárult és hogy Ófelsége is helyeslően tudomásul vette azt.

Wekerle miniszterelnök is felkért, ne csináljak nehézséget és vegyem át a katonai parancsnokságot.

Nem maradt más hátra, engedelmeskednem kellett. Bár előre tudtam, hogy igen nehéz és bizonytalan helyzetbe kényszerítenek.

A katona nem válogathatja a szolgálati beosztást. Oda köteles állani, ahová a parancs rendeli. Különösen háboru idején. Nem ellenkezhetik még akkor sem, ha vesztét előre látja vagy életét kell áldoznia.

Jelenttem a honvédelmi miniszternek, az otlévő összes miniszterek előtt, hogy parancsra átveszem a parancsnokságot. Megteszek minden tőlem telhetőt, hogy a helyzetet megmentsem. De azon hiányzó karhatalmi előkészületekért, melyeket pótolni már nem lesz időm és az ezért esetleg bekövetkező balsikerért az említett okokból a felelősséget nem vállalhatom.

Wekerle miniszterelnök, amikor ezeket hallotta, bosszusan szólt közbe: *»Ja, der Schulkamerad!... hányszor mondtam odafent, hogy ide más katonai parancsnok kell. De Stöger nem akarta a Schulkameradot elejteni.«*

Wekerle miniszterelnök e szavakkal arra célzott, amit nekem már előbb mondtott, azaz, hogy Stöger-Steiner közös hadügyminiszter támogatta Bogát gyalogsági tábornokot abban a törekvésében, hogy budapesti katonai parancsnoki állásában megmaradjon. Támogatta annak ellenére, hogy a magyar kormány, tekintettel a politikai helyzet mindjobban rosszabbodó voltára és a rend felbontására célzó törekvésekre, *egy erélyes magyar tábornokot óhajtott ezen parancsnoki helyen látni*.

Szurmay honvédelmi minisztertől tudom, hogy a közös hadügyminiszter, valahányszor budapesti katonai parancsnokká való kinevezésemet sürgették, mindenkor rangsori nehézségekkel állott elő, tulfiatalnak tartott erre az állásra.

Gondolkodóba ejti az embert az akkori helyzet. Az ország szívében, a belső rend fenntartása szempontjából legfontosabb katonai parancsnoki helyen, *személyi és bajtársi okokból meg-*

hagynak egy magyarul nem tudó tábornokot, akit a magyar miniszterelnök és a magyar honvédelmi miniszter nem tart alkalmasnak erre az állásra és akinek felváltását fél év óta állandóan sürgetik.

Fel kell tételezni, hogy a budapesti katonai parancsnok felváltását csak a magyar kormány tartotta szükségesnek. Nem hihető el, hogy a közös hadügyminiszter ezt a nézetet osztotta volna, mert ép ésszel fel nem tehető, hogy a birodalom felelős hadügyminisztere ily válságos, forradalommal fenyegető időben a belország legfontosabb parancsnoki helyén egy nézete szerint oda nem való tábornokot hagyna meg állásában, a kormány ellenkező álláspontja ellenére.

Stöger-Steiner hadügyminiszter a kért felváltást több ízben azzal utasította vissza, hogy ő Bogátot személyesen ismeri, iskolatársa volt, jól tölti be a helyét, elfogadható ok nélkül el nem távolítható. Egyszóval a hadügyminiszter véleménye az volt, hogy a magyar honvédelmi miniszter és miniszterelnök rosszul ítélik meg Bogát gyalogsági tábornokot.

Ezzel szemben mit láttunk? Október 26-án éjjel, amikor a forradalom kitörésétől tartanak, tehát a veszély pillanatában, jóformán percek alatt itt van a közös hadügyminiszter hozzájárulása az eddig általa oly görcsösen állásában megtartott tábornok felváltásához.

A hadügyminiszternek nem lett volna szabad ebben a veszélyes órában a parancsnoki változáshoz hozzájárulnia.

Mégis megadott hozzájárulásával önként beösmerte, hogy az eddigi budapesti katonai parancsnokot ő sem tartja alkalmasnak az állása betöltésére. Egy veszélyes jelentésre éjfélkorban, elejti azonnal, egy oly pillanatban, mikor a parancsnoki változás a legveszélyesebb.

A parancsnokságnak éjfélkor elrendelt azonnali átadása ill. átvétele nem volt célszerű, sőt kockázatos. Egy bár kevésbé erélyes, de a saját intézkedései felől teljesen tájékozott parancsnok eredményesebben tud működni a veszély pillanatában, mint a bár erélyesebb, de teljesen tájékozatlan új parancsnok.

Éjfélkor, az első riasztó hírekre, jóformán percek alatt, a honvédelmi és a hadügyminiszter telefonérintkezése alapján elrendelt parancsnoki változás beismerése volt egy súlyos hibának. A közös hadügyminiszter ezzel beismerte, hogy őt eddig nem az állam fontos közérdeke, hanem személyi érdek és rosszul alkalmazott bajtársiasság vezette.

A honvédelmi minisztertől vett parancs folytán, kb. félkettőkor éjjel átmentem a honvédelmi miniszteriumból a szomszédos katonai parancsnokság épületébe a parancsnokság átvé-

tele végett. Bogát gyalogsági tábornok ott volt, de nem tudott még semmit a felmentéséről. Ezért megtagadta a parancsnokság átadását, amíg Wienből erre utasítást nem kap közvetlen előljárójától, a hadügyminisztertől.

Ezt a tényállást telefonon bejelentettem báró Szurmay honvédelmi miniszternek. Utasított: várjak, azonnal érintkezésbe fog lépni a közös hadügyminiszterrel, fel fogja kérni, adja ki haladéktalanul a szükséges intézkedéseket. Addig, míg a hadügyminiszter parancsa Bogáthoz leérkezik, maradjak ott és használjam fel az időt tájékozódásra. Addig Bogát gyalogsági tábornoknak maradok alárendelve.

Éjjeli fél három óraker Bogát gyalogsági tábornok kezében volt a felmentésére vonatkozó hadügyminiszteri rendelkezés.

Mielőtt ezt a szakaszt lezárnám, fel kell említenem, hogy báró Szurmay Sándor ny. gyalogsági tábornok volt honvédelmi miniszternek e könyvem kéziratát bemutattam.

A parancsnoki változást illetően azt a megjegyzést fűzi a kézírathoz: »Legjobb tudomásom szerint már nappal, 25-én történt a kinevezés, amikor még nyoma sem volt a felfordulásnak.«

Tény azonban az, hogy *velem* a kinevezést csak 26-ikára virradó éjszaka félegykor közölte. Bogátnak pedig 26-án reggeli fél 3 óráig nem volt tudomása a felmentéséről.

1918. október 26-án éjjeli fél három óra volt, amikor a kapott parancs értelmében a budapesti katonai parancsnokság (a Militár-Kommando) vezetését átvettem. Rendszeres átvételről nem volt szó. Elődöm, mikor a felmentéséről szóló értesítést megkapta, eltávozott. Az én feladatom volt tehát, hogy — úgy ahogy ezt rövid idő alatt meg lehet tenni — tájékozódjam és kézbe vegyem a vezetés gyeplőjét.

Többször fordult elő a háboru alatt, hogy nagy harcok közepette parancsot kaptam arra, hogy harcban álló, eddig előttem idegen csapatok vezetését vegyem át. A m. kir. 20. honvédhadosztályt is abban a pillanatban kellett átvennem, amikor ez előbbi parancsnokának vezetése alatt, a 2. Isonzócsatában, igen kedvezőtlen helyzetbe került, nagy veszteségeket szenvedett és felsőbb helyen az azonnali változást szükségesnek tartották. De könnyűnek éreztem a harcban álló csapatok fölötti parancsnokság átvételét ahhoz a helyzethez viszonyítva, amelybe engem most belekényszerítettek. Ott a harctéren tudtam, hogy szerves kötelékekben lévő csapatokkal kell intézkednem és biztos voltam abban, hogy parancsaimat teljesíteni fogják. A mostani helyzetben teljes sötétségben tapogatództam. Mindjárt az

első, a katonai parancsnokság vezérkari főnökéhez intézett kérdés után láttam, hogy a Budapesten lévő, annyi különféle ezredhez tartozó egyes karhatalmi századoknak magasabb kötelékekbe összefoglalására senki sem gondolt, ami pedig a parancsadás megkönnyítése szempontjából és az együttműködés biztosítására a legegyszerűbb feltételek egyike.

Ezen, valamint a többi később felsorolandó egyéb hiányoknak az okát a következőkben láttam:

Elődöm a parancsnokságban, *Bogát gyalogsági tábornok*, egy igen tiszteletreméltó, a személyes érintkezésben kedves és jószívű katonatiszt volt. A háboru első évében Szerbiában szolgált, mint egy gyalog-hadosztály parancsnoka, később visszarendelték megrongált egészségi állapota miatt a belországi való szolgálattételre és Budapestre került. Horvát ember létére magyarul nem tudott. A magyarok iránt táplált érzelmeit nem ösmertem. Azt az egyet azonban nem szabad elfelejteni, hogy a háboru utolsó évében Horvátországban nagy izgatás folyt minden ellen ami magyar. Az elszakadási törekvések félreismerhetetlenül jelentkeztek már 1916. nyarán. Alkalmam volt betekinteni a sajtóbizottság által a háboru alatt a sajtónak naponta kiadott utasításokba. 1918. szept. 24-én megtiltották a lapoknak, hogy a délszláv kérdéstről és a Horvátországban ezerszámra bujdosó horvát katonaszökevények, az úgynevezett »zöld káder« garázdálkodásáról irjanak. Október 3-án tilalom alá helyezték a Zágrábban gróf Tisza Istvánnak átadott memorandumról szóló sajtóközleményeket. Megakadályozták, hogy az osztrák birodalmi gyűlésen a délszláv kérdéstről elmondott beszédeket a magyar lapok hozzák. Feltehető-e, hogy *Bogát gyalogsági tábornok*, magas állásában és horvát ember létére, mindenről nem tudott volna?

A horvátok az elszakadást október 27-én elhatározták, október 29-én hivatalosan lett ez kimondva.

Bogát tábornok sokat utazott, szemlélte a csapatokat. Az otthoni teendőket a katonai parancsnokság vezérkari főnökére bízta. *A vezérkari főnök, lovag Karnitschnigg Maximilian, 12. dragonyos ezredbeli ezredes*, egy igen szorgalmas, uri gondolkodású, cseh származású tiszt, egy árva szót sem tudott magyarul és az itteni viszonyokkal semmiképen nem tudott megbarátkozni. Ki sem mozdult az irodájából, közigazgatási teendők ellátásával volt elhalmozva, a belviszonyokat teljesen idegen szemmel nézte. A legfontosabb ügyre, *a karhatalmi szolgálat megszervezésére nem maradt ideje, ezt egészen fiatal tisztek végezték*. E viszonyok folytán hiányzott a karhatalmi intézkedések megtételénél az idősebb tiszt tapasztalata, hiányzott az

egységes irányítás, amelyet csak a tekintéllyel bíró magasabb parancsnok tud adni és hiányzott az előrelátás.

A legjellegzetesebb bizonyítéka annak, hogy a karhatalmi szolgálat nem volt megfelelően megszervezve, a Riadó intézkedés hiányában mutatkozott.

Tudtam, hogy az állomásparancsnok által kiadott Riadó intézkedés teljesen elavult, helyesbítésekkel és kiegészítésekkel annyira tele van ragasztva, hogy abban magát senki ki nem ösmeri. Ezért a katonai parancsnokság átvétele után, még éjjel, első gondom a Riadó intézkedésre irányult. Utasítottam a vezérkari főnököt, mutassa elő a parancsnokságnál levő nyilvántartott ezen intézkedést.

Hogy mi a Riadó intézkedés, ezt tudja minden katona. Mivel azonban könyvemet *olyan* polgári emberek is fogják olvasni, akik katonák nem voltak, ezek számára idézem a katonai szolgálati szabályzatnak vonatkozó rendelkezéseit. Ezek így szólnak:

»A riadó esetére szükséges rendelkezések az állomásparancsnok által, úgy békében mint háboruban, a helyi viszonyoknak és a csapatok erejének megfelelő »Riadó intézkedés«-ben mindenkor előre kiadandók. Ez által a csapatok, valamint a csapatköteléken kívül álló tetteleges személyek számára a gyülekező helyek kijelöltetnek, a megszállandó pontok és tárgyak megneveztetnek és egyáltalában azon rendszabályok elrendelgetnek, melyek a hatóságok és kincstári vagyon biztosítására és a lázongás elnyomására előre megállapítandók.«

Karnistschnigg ezredes, a katonai parancsnokság vezérkari főnöke fenti utasításomra azt jelentette, hogy a Rádió intézkedést nem tudja előmutatni, mert éppen az előző napon állapították meg azt a tényt, hogy az intézkedés elavult, már meg nem felelő. Annyira tele van ragasztva és teleírva utólagos helyesbítésekkel, változásokkal és beszúrásokkal, »hogy az ember azokban magát ki nem ösmeri«. (Ezek voltak a vezérkari főnök saját szavai.)

Ezért a Riadó intézkedés új kidolgozását határozták el. Az új intézkedés kidolgozását Várkonyi tábórnok városparancsnokra bízta és e célból kiadták nek a csak egy példányban megvolt régi intézkedést még október 25-én. Parancsomat ezek szerint csak úgy tudta volna teljesíteni a vezérkari főnök, ha a IV. kerületi Lobkowitz-laktanyában elhelyezett városparancsnokság irodájába berendelnék a városparancsnokot még éjjel és tőle visszakivánnák a különben is hasznavehetetlen régi Riadó intézkedést.

Ez a megállapítás zuhanyként hatott reám. Nem szorul

bővebb magyarázatra, mit jelent az, ha a veszély beállta pillanatában nincsen a katonaságnál megfelelő előgondoskodás. Rendes, azaz csendes időben nincsen jelentősége a Riadó intézkedés hiányának. Az előkészületek csak felkelés vagy forradalom esetére fontosak. De ha azután ily rendkívüli viszonyok beálltakor nincsen meg a megfelelő előkészület, igen nehéz helyzetbe jut a parancsnok. Különösen nehéz a helyzet ilyenkor az ország fővárosában, ahol sokoldalú előgondoskodások szükségesek, mert nagy számban vannak megvédendő objektumok, közművek, hidak, hatósági épületek, hadianyagot előállító gyárak, kincstári vagyont tartalmazó raktárak stb.

A katonai szolgálati szabályzat ráutal a Riadó intézkedés fontos voltára, amidőn előírja, hogy annak kiadása az állomásparancsnok személyes kötetmei közé tartozik.

Személyesen kellett volna tehát az új intézkedést kidolgoznom. Arra hiányzott azonban minden lehetőség. Fizikai időm sem volt ezen hiány helyrehozására. Nem maradt más hátra, mint az, hogy a vezérkari főnök küldje el azonnal, még éjjel, a parancsomat, hogy az új intézkedés tervezetét 27-én okvetlenül elém terjesszék.

Ez meg is történt. 27-én délben az íróasztalomon feküdt az új intézkedés tervezete. Annak átvizsgálására nem volt időm. Biznom kellett Karnitschnigg ezredes jelentésében, hogy megfelelő. Ezért azt elfogadtam és a sokszorosítás sürgős keresztülvitelét elrendeltem.

Október 28-án az állomásparancsban tudomására hoztam az alárendelt parancsnokságoknak és csapatoknak, hogy 29-én délután 1 órakor meg fogják kapni az eligazításnál az ujonnan kiadott Riadó intézkedést, kötelesek azt azonnal tanulmányozni, illetve a csapatoknál oktatás tárgyává tenni. 31-én pedig életbe fog lépni.

Sajnosan, életbe már nem léphetett. 31-én itt volt a felfordulás.

Tény tehát az, hogy Budapesten a katonaságnak nem volt megfelelő Riadó intézkedése akkor, amikor a felfordulás küszöbén állottunk.

Uj állásomban megtett első lépésemnél beteljesedett az, amit a parancsnokság reám parancsolt átvételekor mondtam, miszerint nem felelhetek azokért a hiányosságokért, amelyek helyrehozására már nem lesz időm.

A BUDAPESTI KARHATALMI CSAPATOK.

A katonai parancsnokság átvétele után a parancsnokságnál lévő előjegyzésekből megállapíthattam, hogy Budapesten összesen 81 karhatalmi század és 37 géppuskaszakasz áll rendelkezésemre.

Itt volt a honvéd tanezred 11 századdal, továbbá 6 karhatalmi zászlóalj, felállítva a 23. és 32. cs. és kir. közös, az 1. és 29. m. kir. honvéd, végül az 1. és 3. bosnyák pótzászlóalj által. Egy-egy karhatalmi zászlóalj 3 vagy 4 századból állott.

Ezenkívül volt Budapesten 49 önálló karhatalmi század. Ezeket a századokat felállították és felküldték Budapestre a 6., 23., 32., 38., 44., 52. és 86. közös gyalogezredbeli és az 1. és 29. honvédgyalogezredbeli pótzászlóaljak, továbbá a szentendrei és váci honvéd géppuskatanfolyamok, a 7. közös és az 1. honvédhuszár pót századok, a budapesti tűzérpótütegek, a fényszóró tanfolyam, a dunakeszi utásztanfolyam és végül a honvéd táviróiskola.

A géppuskaszakaszokat a fentemlített pótzászlóaljak és a géppuskatanfolyamok állították fel.

Minden karhatalmi század 100 puskából, minden géppuskaszakasz 2 géppuskából állott.

Ez az erő, ha ez kellően meg van szervezve és a csapat fegyelmi állapotának fenntartásáról gondoskodás történik, minden körülmények között elegendő volt arra, hogy akár egy nagyobb mozgalmat is elnyomhattunk volna.

Legsürgősebb feladatomból volt meggyőződést szerezni arról, kellően megvan-e szervezve a rendelkezésre álló erő.

E célból meg kellett a csapatokat szemlélni. Három nap délelőttjét, október 26-án, 27-én és 28-án, fordítottam arra, hogy egyik laktanyából a másikba menve, az ott készülségben álló csapat fölött szemlét tartsak.

Nem volt megengedhető, hogy a csapatokat a szemle megtartása céljából összevonjam. Azok egy része a város különféle helyein készülségben állott, a másik része pihent. Az elsőt nem lehetett a helyéről elmozdítani, a másik részénél a csapat kimélésére kellett tekintettel lenni.

Ezért, bár három teljes délelőttöt fordítottam a szemlékre,

a csapatoknak nem is a felét nézhettem meg személyesen. A katonai parancsnokságnál beosztott tábornokra, Hodula Károly tábornokra, kellett bíznom a többi csapat megvizsgálását.

Lesújtó volt reám, amit ezeknél a szemléknél tapasztaltam.

A kellő megszervezés és előgondoskodás hiánya léptenyomon mutatkozott. Szükségesnek tartom, hogy ezen hiányokkal bővebben foglalkozzam.

Bocsánatot kérek e könyv olvasóinak azon részétől, amely a fegyveres erőben nem szolgált és így talán nem fogja kellő érdeklődéssel fogadni az általam előadandó részletes leírást. De tudom, hogy katonaviselt bajtársaimat ez érdekli, mert ők tudják, hogy katonaságnál a kellő megszervezés előfeltétele a csapat használhatóságának és ha ezt a legaprólékosabb részletekig elő nem készítjük, a komoly pillanatban, azaz akkor, amikor a csapatot céljának megfelelően használni akarjuk, ez széjjelesik a kezünkben, mint a bontott kéve.

A kellő megszervezés legfőbb hiányai a következők voltak:

A karhatalmi századoknak a csapat alkalmazása és kiméltése szempontjából célszerűtlen elhelyezése.

Az igen rossz élelmezés és ruházkodás.

Hiányzó körütekintés az önálló századok parancsnokai személyének kiválasztásánál.

A sok kis egységnek, az önálló századoknak, magasabb szervi kötelékekbe való összefoglalásának teljes hiánya.

A csapatkiméltés szempontjainak figyelmen kívül hagyása.

Az összekötőszolgálat megszervezésének hiánya és így a parancsadás kellő biztosításának is hiánya.

Ami az elhelyezést illeti, mindjárt az első két laktanyában, az Üllői-uti Mária Terézia-laktanyában és a belvárosi Lobkowitz-laktanyában azt kellett tapasztalnom, hogy az ott a laktanya udvarán táborozó századok egyike sem volt az illető laktanyában elhelyezve, hanem messze künn a főváros periferiáján, a Hungária-uti laktanyákban és ennél is messzebb volt éjjeli szállása. Ezen elhelyezésnek következménye az volt, hogy a csapat naponta reggel két órát menetelt be a városba és este ugyanannyi ideig kellett haza menetelnie.

Szemléimnél úgy a tiszték, mint a legénység nagy kimerültségről panaszkodtak. Hetek óta nem jutottak pihenéshez. Gyakran éjfél is lett, mire a készültséget lemondották. Ezen a napokon alig pár órát tudtak aludni, mert reggel megint indulni kellett.

Ezen sükségtelen sok meneteléshez hozzájött a nehéz szolgálat. A csapat egész napon át az egyik vagy a másik laktanya

udvarán vagy pedig az utcán állott a hideg, zimánkos októberi napokon, kielégítő táplálék nélkül, és rossz ruházatban.

Segíteni akarván a dolgon, mindenekelőtt meg kellett vizsgálnom, mi is az oka ennek a célszerűtlen elhelyezésnek. Milyen eljárást követtek a külállomásokról Budapestre berendelt karhatalmi századok elhelyezésénél.

Arra a tapasztalatra jutottam, hogy ebben a tekintetben rendszer eddig egyáltalában nem volt. Az elhelyezést a cs. és kir. térparancsnokság egy alantos tisztje végezte. Ez kellő utasítás hiányában a Budapestre beérkező csapatot odatette, ahol annak beérkezése pillanatában éppen hely volt. Üres hely pedig mindig csakis a legtávolabban künn fekvő laktanyákban volt. A város belsejében fekvő laktanyákat elfoglalták a póttestek, az irodák, a különféle munkáskeretek és az azokhoz beosztott tömérdek sok altiszt. Ezek kényelmesen terpeszkedtek. Minden őrmesternek volt külön szobája, így persze a csapat számára nem maradt hely.

Az elhelyezést végző tiszt senkitől sem kapván utbaigazítást a csapatok mikénti elhelyezésére, saját kezdeményezéséből nem mert oly intézkedést kiadni, hogy az eddigi elhelyezés megváltoztatásával szoríttassék hely a város belsejében a beérkező karhatalmi csapatok számára.

Ennek az eddigi követett rendszernek vagy jobban mondva rendszertelenségnek volt még egy másik igen káros következménye is.

Az egy helyről, azaz egy felállító póttesttől Budapestre behozott karhatalmi századok nem jöttek ide egyszerre, hanem fokozatosan lettek felrendelve. Előbb egy század, majd később a szükséghez képest a többiek jöttek fel egymás után. Az elhelyezést végző tiszt nem ügyelt arra, hogy összejöjjön, ami össze tartozik, azaz, hogy az egy póttesttől ide érkezett századok Budapesten egy helyen legyenek elhelyezve. Oda tette a századokat egyenként, ahol beérkezésük napján hely volt. Így pl. a 23. ezredtől beküldött századok a város különféle helyein, egymástól távol lettek bekvártélyozva. Ugyanaz volt a helyzet az 52. pótzászlóaljtól, a szentendrei géppuskatanfolyamtól és még több más póttesttől beküldött századoknál. A kötelékek ezen szétszakítása a felügyelet és a fegyelemnek igen nagy kárára volt.

De még a város külső részein fekvő laktanyákban sem jutott a karhatalmi századoknak szoba vagy ágy. Mindenütt a raktárakban, istállóknak vagy lovardákban, a pusztá földön kellett a legénységnek aludnia, mert a férőhelyek, a szobák

a sok felmentett és nem arcvonalbeliek kezén voltak, a csapat elől kulccsal jól elzárva.

A Mária Terézia-laktanyában és a Lobkowitz-laktanyában mindjárt a helyszínen intézkedtem, hogy két karhatalmi század részére a szükséges szobák azonnal kiüríttessenek. Elrendeltem 28-án, hogy az elhelyezés az összes karhatalmi csapatoknál revízió alá vétessék és megfelelően rendbehozassék. Tekintettel azonban arra, hogy ebben az utolsó napokban, az összeomlás előtti két napon, a csapat ugyyszólván folyton szolgálatban állott, parancsaim már nem voltak végrehajthatók. A szolgálatban álló csapattal nem lehet elhelyezést változtatni.

Nagy hiba volt a karhatalmi csapatoknak ez a célszerűtlen és rossz elhelyezése. Ugy a csapat erejének kiméltése, mint a város biztonsága szempontjából is.

Nem is volt indokolt ez az elhelyezés. Egy kis előgondoskodással benn a városban lehetett volna elszállásolni a karhatalmi csapatokat. Volt a laktanyában elég hely. De volt egyéb alkalom is a csapat elhelyezésére. Október 30-án tudtam meg, hogy a Reáltanoda-utcában, tehát a belvárosban, egy 10 század elszállásolására alkalmas iskola üresen áll. Erre és valószínűleg meglévő még más alkalmas helyekre is rájöhettek volna, ha az elhelyezés tervszerűleg vezetetik és könnyen mellőzhető lett volna az a célszerűtlen, a csapat erejét kimerítő és a fegyelmet is rontó elhelyezés.

Ugyancsak igen rossz volt a csapat ételmezése. Hiányos, illetve nem elegendő volt a katona ellátása abban az időben már majdnem mindenütt, úgy a belországban, mint a működő hadseregben is. Budapesten azonban egy speciális körülmény okozta a katonák éhezését.

Erre a körülményre nekem kellett rájönnöm. Látva a katonák igen rossz kinézését, érdeklődtem az ételmezés iránt. Erre vonatkozó kérdésekre csoportokban léptek elő a katonák és panaszták, hogy hetek óta nem kapnak enni. Abból a kevésből élnek, amit a zsoldból vehetnek maguknak vagy otthonról kapnak. A közös hadügyminiszter rendelkezésére az elromlott és ezért a frontra már ki nem küldhető szabolcsi káposztát kellett Budapesten a csapattal megegetni. De ez megehető már nem volt és így naponta a szemétre került a katona ételmezési porciója, mert húst már alig kaptak a katonák.

A bosnyákok azért éheztek, mert zsirral főztek nekik és a mohamedán vallásu ember éhen hal inkább, semhogy a zsirral készített ételt megegye.

Segíteni kellett az ételmezési nehézségeken. A katonai parancsnokság hadbiztossági főnöke megerősítette a káposztára

vonatkozó fenti jelentést. Táviratot intéztem a közös hadügy-miniszterhez, kérve a káposztarendelet visszavonását. Választ erre a kérésemre Bécsből nem kaptam.

Mivel pedig az élelmezésen segíteni kellett és erre pénzfedezetem nem volt, érintkezésbe léptem Nagy Ferenc közlélezési miniszteri államtitkárral. Tudattam vele az élelmezés terén tapasztaltakat és arra kértem őt, eszközöljön ki azonnal a kormánynál pénzfedezetet arra, hogy a karhatalmi csapatok legénységének szalonnát és teát adhassak, mint étkezési pótlékot legalább addig, míg Wienből megkapom a választ és a káposzta helyett mást adhatunk az embereknek. *A csapat most a szó legszorosabb értelmében koplal, ami igen veszélyes a mai helyzetben.*

Nagy Ferenc államtitkár nagy megértéssel fogadta kérésemet, magáévá tette azt a kormánynál és megígérte a kért segítséget. Mégis nehezen ment az engedélyezés. A pénz előteremtése okozott nehézséget. De sikerült ezt a nehézséget is elhárítani. A legénység élelmezését — bár igen szerény mértékben, megjavíthattuk, adhattunk fejenként egy kis darab szalonnát és a szabadban álló csapatnak teát is.

Perbáli Hodula Károly tábornok, jelenleg Budapesten élő nyugállományú altábornagy, egyike volt a katonai parancsnokságnál beosztott és rendelkezésemre álló tábornokoknak. Őt küldtem el azokhoz a csapatokhoz, amelyekhez én idő hiánya miatt el nem mehettam. Nevezett az október 26-án megtartott szemle eredményéről szó szerint a következőket írja: »Parancs folytán megvizsgáltam délelőtt a Gellérthegy erdőjében elhelyezett zászlóaljokat. A lehető legrosszabb benyomással távoztam. Két zászlóalj az erdő udvarán táborozott, fegyverek gúlában, stb. A legénység nagyobb része szabad ég alatt hált, kitéve az októberi éjjelek kellemetlen hidegének. Étkezés, melyet tábori konyhákban vontattak fel a hegyre, rendetlen időközökben érkezett és a lehető legsilányabb volt; ruházat természetesen szintén. A legénység panaszkodott, hogy mióta itt fent vannak, koplálnak, nem törődik velük senki, kenyér kevés és rossz, stb. stb. Egynéhány őszinte altiszt azt is bevallotta, hogy itt-ott már zugolódnak az emberek, pedig tiszta, romlatlan magyar vidékről valók voltak. Hazajövet azonnal jelentést tettem és Lukachich altábornagy parancsára személyesen átmentem a közlélezési miniszteriumba, bejelentettem a panaszokat és segítséget kértem.«

Gyalázatos rossz volt a katonák ruhája is. Folt folton, részben rongyos. Igen nagy baj volt az, hogy a katonák egy

részének nem adhatunk köpenyt. Ennek hiánya nagyon érezhető volt abban a hideg időben, amely akkor uralkodott.

A ruházat hiányait sajnosan, megszüntetni nem tudtam és valószínűnek tartom, hogy ezen az elődöm sem tudott volna segíteni.

Az önálló karhatalmi századok parancsnokai személyének kiválasztásánál azért véltem a körültekintés hiányát látni, mert ezen századok élén majdnem kivétel nélkül igen fiatal, kevés tapasztalattal bíró tartalékos tisztek állottak. Csupán a honvéd tanezrednél voltak ebben a tekintetben jobbak a viszonyok, mivel ott hivatásos tisztek is voltak beosztva, továbbá a karhatalmi zászlóaljknál, melyeknél legalább a parancsnok volt hivatásos tisztt.

Tudtam, hogy ezeknek, a legénység fegyelmezése és a századok alkalmazása tekintetében kedvezőtlen viszonyoknak nem az volt az oka, mintha nem állottak volna rendelkezésre idősebb és hivatásos tisztek kellő számban. Voltak ilyenek a póttesteknél elegendő. A fiatalabb tiszteket azért állították a karhatalmi századok élére, főleg a Budapesten kívül állomásozó póttestektől beküldött századoknál, mert a karhatalmi szolgálat, a naphosszat való áldogálás az utcán, igen fárasztó volt és a póttesteknél lévő idősebb tisztek, amennyire csak lehetett, kivonták magukat ezen szolgálat alól.

Nem vontam kétségbe soha a tartalékos tisztikarunk megbízhatóságát. A tartalékos tisztek a harcban álló csapatoknál mindenkor minden dicséreten felül megfeleltek. Ugy kötelességteljesítés, mint vitézség tekintetében. Budapesten azonban, ezekben a puszkaporos napokban, veszélyesnek tartottam az egészen fiatal, tapasztalatlan tisztek alkalmazását a karhatalomnál. Az idősebb tisztt, főleg a hivatásos tisztt, egész katonai nevelése és eddigi életkörülményei folytán idegenkedik a politikától. A fiatal tartalékos tisztt ellenben, ha akaratlanul is, inkább kerül hangzatos jelszavak hatása alá. Teljes jóhiszeműsége mellett is könnyebben tántorodhatik meg katonai kötelességeinek teljesítésében.

Ezen feltevésem beigazolást nyert már két nappal később.

Az ilyen egészen fiatal tartalékos tisztek parancsnoksága alatt álló karhatalmi századok hódoltak be mint elsők a Nemzeti Tanácsnak.

Ezt a hiányosságot észrevettem szemléim második napján. Észrevehették volna ezt már hónapokkal azelőtt.

Ezen aggályaim folytán október 28-án érintkezésbe léptem báró Szurmay Sándor honvédelmi miniszterrel. Megállapodtunk abban, hogy idősebb hivatásos tisztek azonnali kiküldé-

sét rendeljük el a karhatalmi századok vezetésére. A honvédelmi miniszter ennek megfelelően a honvéd póttesteket utasította, én mint katonai parancsnok a közös hadsereg póttesteikhez küldtem a vonatkozó rendelkezéseket.

Ezek a rendeletek 29-én mentek ki. 30-án érkeztek a póttestekhez. Másnap, 31-én kellett volna az új parancsnokoknak Budapestre érkezniök, de 31-én már itt volt a felfordulás. Tehát ez az intézkedés sem kerülhetett végrehajtásra. Elkétségünkkel is.

A karhatalom megszervezésének legnagyobb és e válságos pillanatokban legérezhetőbb hiánya volt az a körülmény, hogy az önálló századoknak és zászlóaljoknak magasabb szervezeti kötetlékekbe való összefoglalása egészen elmaradt. Ennek folytán nem is voltak közöttek parancsnokok. Megkérdeztem a katonai parancsnokság vezérkari főnökét, Karnitschnigg ezredest, hogy miért maradt el eddig ez a megszervezés. Azt a választ adta, hogy a katonai parancsnokság és az állomásparancsnokság naponként adja ki az eligazításnál a parancsokat minden egységnek közvetlenül, azaz minden századnak is és ez a rendszer eddig jól bevált.

Nem szorul bővebb magyarázatra, hogy mily veszélyeket rejt magában ily megszervezés hiánya. Nem kételkedem abban, hogy bevált a külön-külön parancsadás 56 csapatrésznek akkor, mikor csak arról volt szó, hogy a századok másnap reggel hová álljanak, a város melyik pontjára menjenek katonai készütségbe. Képtelen helyzet keletkezik azonban akkor, amikor a csapatok alkalmazására kerül a sor és hiányoznak a közöttek parancsnokok.

Egy gyaloghadosztálynál sem rendelkezik a parancsnok közvetlenül az alája rendelt 48 gyalog századdal. Rendszerint 4 század egy zászlóaljba lesz összefoglalva zászlóaljparancsnok vezetése alatt, 3 vagy 4 zászlóalj ezredet képez ezredes parancsnoksága alatt, két ezredet dandárparancsnok vezet és a hadosztályparancsnok rendszerint a két dandárparancsnok útján adja ki a csapat alkalmazására vonatkozó parancsait.

Ily megszervezés nélkül lehetetlenné válik a nyugodt és biztos parancsadás, igen nehéz a csapatok céltudatos vezetése és összműködése. Lehetetlenné válik a csapat felügyelete a parancsok végrehajtásánál, a mindenre kiterjedő ellenőrzés és a fegyelem fenntartása.

Jellemzi a szervezkedés hiányát az az állapot, melyet szemlélnél a Mária Terézia-laktanya udvarán készütségben álló csapatnál észleltem. Hét karhatalmi század állott a laktanya udvarán. Ezekből egy a 32., kettő pedig az 52. gyalogezred-

beli pótzászlóalj által volt kivezényelve, négy század négy különféle tüzérpótüteghez tartozott. Ebből a hét karhatalmi századból csak kettő tartozott együvé, a két 52-es század. Az állomásparancsnokságtól azonban mind a hét, tehát ez a két együvé tartozó század is, külön-külön kapta az intézkedést, közös parancsnokuk nem volt.

Az eddig felhozottakból, azt hiszem, világosan látja mindenki, hogy a budapesti karhatalom megszervezésének munkálataival eddig olyanok foglalkozhattak csak, akik a dologhoz nem értettek és a kellő tapasztalatokkal nem bírtak. Valószínűleg nem is mertek, felsőbb utasítás hijján, önállóan valamit elrendelni.

Meg kellett tehát a karhatalmi csapatokat szervezni, amennyire ez a rendelkezésre álló rövid idő alatt lehetséges még volt.

Szükségem volt erre a Budapesten lévő és karhatalmi szolgálatra beosztható tábornokek és törzstisztek névjegyzékére. Ezen névjegyzék előmutatását kívánva, azt a választ kaptam a vezérkari főnöktől, hogy ily névjegyzéket eddig nem vezettek, sem a katonai parancsnokságnál, sem a térparancsnokságnál. El kellett tehát rendelnem a névjegyzék összeállítását és előterjesztését.

Sajnos ezt a névjegyzéket kellő időben már kézhez nem kaptam, a karhatalom megszervezésére hiányzott az idő. Fizikai lehetetlenség volt két nap alatt, mikor feje tetejére volt már minden állítva és a sok teendő miatt még a pihenésre sem maradt egy perc idő sem, pótolni mind azt, amit előbb, hónapok alatt, kényelmesen és jól lehetett volna elvégezni.

Említést kell, hogy tegyek végül egy szinte igen fontos előkészületről, melynek idejekorán való megtétele elmaradt és amelyet az utolsó percben pótolni szintén már nem lehetett.

A telefonszolgáltatnak kellő időben való gondos megszervezésére gondolok. Ezen megszervezés egy nagy kiterjedésű városban, mint amilyen Budapest, igen fontos. Zavargások esetén úgy a katonai parancsnokságoknak, mint a polgári hatóságoknak szükségük van a telefon biztosított és zavartalan működésére. Parancsoknak és intézkedéseknek gyors kiadása más uton el nem képzelhető.

Ezen megszervezés első sorban is arra kell, hogy kiterjedjen, hogy kijelöltessenek azok a telefonállomások, melyek rendkívüli viszonyok beállta esetén egy rövid parancsra a hálózathoz kikapcsolandók, azaz melyek működése beszünttetetik. Ez azért szükséges, hogy a telefon a katonai és polgári hatóságoknak idővesztés nélkül mindig azonnal rendelkezésre

álljon, de azért is, hogy megbízható restringált személyzettel lehessen a központokban a szolgálatot ellátni.

Előkészítendő továbbá a telefont kezelő személyzetnek teljes vagy legalább is nagy részben való kicserélése. A rendes személyzetből csakis a száz százalékgig megbízható egyéneket szabad megtartani és azonkívül be kell állítani a telefonszolgálatban jártas illetve betanított tiszteket.

Ezzel, a kezelőszemélyzet számának leszállításával is egybekötött rendszabállyal nemcsak a telefonüzenetek titokbantartását kell, hogy biztosítsuk, de biztosítani kell ezáltal az egész szolgálatot is, a biztos és gyors kapcsolásokat.

Végül a vonalak őrzésére is kell az intézkedéseket idejekorán megtenni.

1918. évi június havában, a rögtönítelő eljárás előkészítésére vonatkozó értekezletet tartottak a budapesti államrendőrség főkapitányánál. Ezen értekezleten részt vettem én is, mint akkori budapesti honvéd kerületi parancsnok. Jelen volt a hadseregfőparancsnokság által a miniszterelnöknél beosztott összekötőtiszt, Wild vezérkari százados is. Ezzel beszéltem a telefonszolgálat megszervezésének szükségességéről és azzal váltunk el egymástól, hogy a budapesti katonai parancsnokság fel fog szólítani a miniszterelnökség által, hogy a telefonszolgálatot szervezze meg.

Nem tudom, megtörtént-e ez a felszólítás? De mellékes, történt-e felszólítás vagy nem. Tény az, hogy a budapesti katonai parancsnok ez irányban semmilyen előkészületet nem tett.

Ezen fontos előkészület elmulasztását is kellett volna pótolnom.

A parancsnokság átvétele után azonnal, október 27-én magamhoz rendeltem a katonai parancsnokság telefonreferensét és Schmidt őrnagyot, a honvéd távirótanfolyam akkori segéd tisztjét és megfelelő utasításokat adva nekik, megbíztam őket, hogy a telefonszolgálat megszervezése iránt tegyék meg a szükséges lépéseket, várom az előterjesztésüket.

A telefonreferens érintkezésbe lépett a kereskedelmi minisztérium illető osztályával és a Mária Terézia-téri telefonközpont vezetőjével. Mindkét helyen kitértek bármilyen előkészületek megtétele elől, azt mondva, hogy ilyenekre semmilyen szükség nincsen, aggodalomra nincsen ok, minden a legnagyobb rendben van. Hallani sem akartak az általam proponált rendszabályokról illetve megszervezésről.

Egyet kívántak csupán a telefonszolgálat állami vezetői: Gondoskodjon a katonaság arról, hogy az interurbán telefon-

hálózatnak a főváros külső szélein levő ugynevezett külső bódéi katonailag őriztessenek. Szerintük csak ezek a bódék voltak fontosak, mert a felső vezetékhez nehezen lehet hozzáférni és eselleges rongálás esetén gyorsan lehet azt rendbe hozni.

Ennek megfelelően kiadtam a szükséges parancsokat. A Militárkomando telefonreferensével gépkocsin bejárattam a kérdéses bódékat és ő ezen bejárás alkalmával a magával vitt távirótiszteket a helyszínen kioktatta, megmutatta nekik a különben nehezen megtalálható bódékat és azok mellé őrségeket állíttatott fel.

A telefonszolgálat katonai megszervezését az előbb leirt értelemben idő hiánya miatt nem tudtam véghez vinni. Előbb a mutatkozó ellenállást kellett volna leküzdeni, azaz a miniszterelnököt és a kereskedelmi minisztert meggyőzni a megszervezés szükségességéről. Erre azonban már nem volt időm. Ez a megszervezés nem oly egyszerű, azt pár nap alatt elvégezni nem lehet.

A telefonszolgálat katonai megszervezésének elmaradása megboszlta magát az összeomlás éjszakáján. A legkritikusabb pillanatban nem állott rendelkezésre a telefon, nem lehetett parancsokat kiadni. A telefonközpontok nem akarták a katonai parancsnokságot kapcsolni, a Nemzeti Tanács szolgálatában állottak már. A katonai parancsadás jóformán meg volt bénítva. Autókon kiküldött tisztekkel kellett a parancsokat nagy idővesztéssel továbbítani.

Szemléimnél meggyőződtem továbbá arról is, hogy a karhatalmi csapatok legénységének lehető elkülönítésére, azoknak az izgató elemekkel való érintkezésének meggátlására nem vigyáztak eddig. A csapat naphosszat állt az utcán, a legénység érintkezését a polgársággal senki ellen nem őrizte, a fiatal karhatalmi parancsnokok erre nem ügyeltek. Könnyű volt a fennálló rend ellen izgatóknak a legénységgel való érintkezés, beleolthatták a katonák lelkébe azt a mérget, mely az engedelmesség megtagadásához és az összeomláshoz vezetett. A laktanyákra sem ügyeltek eddig kellően. Lázító röpiratokat csempészhettek be oda.

Az eddig előadottakból, azt hiszem, eléggé alapos benyomást nyer az olvasó arról, hogy a karhatalom megszervezése tekintetében mi minden maradt el. Leirtam azokat a intézkedéseket, melyekkel a fennálló bajokon segíteni akartam, de az idő rövidege miatt segíteni már nem tudtam.

Bebizonyosodott, hogy a karhatalmi előkészületeknél lépten-nyomon vannak hiányosságok. De bebizonyosodott az is, hogy forradalmi mozgalmak közepén — 4 nap alatt — nem

lehet azt elvégezni, amit hónapokkal azelőtt kellett volna hosszú és alapos munkával megcselekedni.

Beigazolódott tehát az a jelentés, amelyet október 26-án, hajnalban tettem Wekerle miniszterelnök és báró Szurmay honvédelmi miniszter előtt, amikor a katonai parancsnokságot parancsra át kellett vennem:

Hogy parancsra átveszem a budapesti katonai parancsnokságot, meg fogok minden tőlem lehető tenni, hogy a helyzetet megmentssem, de a hiányzó karhatalmi előkészületekért, melyeket pótolni már nem lesz időm és az ezért esetleg beálló balsikerért a felelőséget nem vállalom.

A csapatok belső értékéről eddig nem irtam. Október 28-án, amikor a szemléimet időhiány miatt be kellett szüntetnem, még nem hittem, hogy a fegyelem felbomlása már oly nagy léptekkel haladt előre, mint ahogyan ezt két nappal később tapasztalnom kellett. A csapatok akkori erkölcsi értékéről a legjobb képét adják maguk az események, a csapat magatartása az összeomlás éjszakáján, amire később, az események leírásánál fogok rátérni.

MI TETT A MAGYAR KORMÁNY AZ ÖSSZEOMLÁS MEGAKADÁLYOZÁSÁRA.

A »Fegyelem bomlása« című fejezetben kifejezést adtam ama nézetemnek, hogy a legfelsőbb hadvezetőség egyes intézkedései káros befolyást gyakoroltak a hadsereg fegyelmére, a fegyelem lazulását idézték elő és ily módon előkészítették a talajt a később bekövetkezett teljes felbomlásra.

Igazságtalanságot követnék el azonban, ha csupán a hadseregőparancsnokság előbb már részletesen leírt intézkedéseinek tulajdonitanám azt a hanyatlást, melyet a fegyelem terén a fegyveres erőnél sajnosan tapasztaltuk.

Ezen hanyatlást elősegítette részben a magyar kormány magatartása is. Jobban mondva, része volt abban annak, hogy a kormány részéről a szükséges intézkedések elmaradtak. Elősegítette a felbomlást továbbá az a körülmény is, hogy a budapesti katonai parancsnok nem kapta meg a Nemzeti Tanács megalakulása után a kormánytól a kért felhatalmazást a rendbontók s főleg a forradalmi beszédeket tartó személyek elleni erélyes fellépésre, azok letartóztatására.

Igen káros hatásuk voltak az utolsó napokban *Károlyi Mihálynak* a képviselőházban tartott izgató beszédei. Ezeket olvasták nemcsak az itthon lévő katonák, eljutottak az ujságok révén a frontokra is.

A Nemzeti Tanács kiáltványai adták meg a végső lökést a rend teljes felbomlására. A katonasághoz és az államrendőrséghez intézett felszólításai meghozták a Nemzeti Tanács által kívánt eredményt: a katonaságnak és a rendőrségnek átpártolását a Nemzeti Tanácshoz.

Láttuk, hogy *a magyar kormány előttünk ösmeretlen okból, szóltanul türte gróf Károlyi Mihálynak és a Nemzeti Tanácsnak bomlasztó működését és féktelen izgatásait.*

E könyv bevezető soraiban mondtam, hogy a kritikától tartózkodni fogok. Eme ígéretemet a lehetőség határain belül meg akarom tartani. Nem ösmerem azokat a rugókat, melyek a magyar kormányt elhatározásaiban vezették. Ezért kritikát nem is gyakorolhatok. Nem szabad azonban a kormány

működésének leírásánál a tárgyilagos teljes igazságtól eltérnem. Könyvem ily eltérés esetén értékét veszítené. Természetes, hogy a kormánynak csak ama működésének leírását értem, mely akkor reám, mint budapesti katonai parancsnokra befolyással volt, hatáskörömben megbénított, az alámrendelt karhatalmi csapatok fegyelmére hátrányosan hatott.

Franciaország 1917-ben igen kritikus helyzetbe került. A defétizmus óriási módon terjedt nemcsak az ország belsejében de kikezdte a hadsereget is. Mindenki békét akart. A katonák is. Egész csapattestek tagadták meg az engedelmességet.

Clemenceau, akkori francia miniszterelnök befolyására a kormány a legmesszebbmenő felhatalmazást adta a mozgalom elfojtására. A legnagyobb eréllyel vérbe fojtották a lázadásokat. Elnyomták a defétizmust is.

A francia kormány kiáltványban hívta fel a nemzetet a háborúnak a legvégsőig való folytatására és a békebarátok könnyörtelen elnyomására.

Ez az erélyes fellépés kitartásra bírta a nemzetet és a hadsereget egyaránt, és győzelemre vitte Franciaországot.

Franciaországban 1917-ben nehezebb volt a kormány helyzete, mint nálunk 1918. október havában. Ott a hadseregben volt a bomlás, míg nálunk a hadsereg még 1918. október havában is csodálatra méltóan állta meg a helyét és tovább harcol, ha a rend a belországban teljesen fel nem bomlik és nem innen megy a bomlasztó méreg a hadsereg soraiba.

Clemenceau akkor hónapszámra járta a lövészárkokat és személyesen buzdította a francia katonákat a kitartásra, a harc folytatására.

Nálunk erre szükség nem volt. A magyar kormányra csak az az egy feladat hárult, hogy idebenn, az ország belsejében és első sorban a fővárosban tartsa fenn a rendet erélyes intézkedésekkel. Idehaza törje le a defétizmust és a felforgatókat.

A francia példát azért küldtem előre, hogy ennek nyomán megállapíthassuk, hogy mit tett, illetve tehetett volna a magyar kormány az összeomlás megakadályozására. Tudta volna-e meggátolni, hogy *Károlyi Mihály* gróf és társai, minden erőhatalom nélkül, egyedül az utca segítségével, kicsavarják a hatalmat a kezéből?

Nézzük meg, — de csupán katonai szemmel nézve —, mit kellett volna a kormánynak tennie a magyar nemzetet fenyegető veszély elhárítására és mit tett tényleg.

Keressük az okait annak, hogy miért tűrte a kormány a legféltelenebb izgatásokat és miért nem adta meg *Dr. Váry*

Albert kir. főügyésznek és nekem, mint budapesti katonai parancsnoknak, az általunk kért felhatalmazásokat.

Nem láthattam a kulisszák mögé, a politika boszorkánykonyhájába. Tudom, hogy a kormány nehéz helyzetben volt, 1918. október 23-ika óta lemondott, csak az ügyek tovább vezetésével megbízott kormány szerepét vitte és láttuk, hogy napokig tartó tárgyalás dacára nem történt döntés, hogy ki kapjon kormányalakításra megbízást.

A Wekerle-kormány 1918-ban több ízben adta be a lemondását. A lemondások eddig nem fogadtattak el Ófelsége által, kivéve az utolsó, október 23-iki lemondás.

Wekerle miniszterelnök 1918. október 16-án, a király hozzájárulásával a képviselőházban bejelentette, hogy Magyarország a perszonális unió alapjára lép. Politikailag, katonailag és gazdaságilag teljesen önnállóan fog berendezkedni.

E kormánykijelentés a nemzet évszázados küzdelmeinek célrajutását jelentette, kielégíthetett minden magyar embert. Nem így *gróf Károlyi Mihályt*, ő kereste az okot a kormány további támadására. Maga akart kormányra jutni. Belekapaszkodott a miniszterelnök bejelentésének abba a részébe, hogy a külügyek nem választatnak el *azonnal*. Nem akarta belátni és elismerni azt, hogy a háboru befejezéséig a külügyek vezetése külön nem választható, mert az osztrák-magyar monarchia áll háborus viszonyban és nem Magyarország. Nem vette tudomásul, hogy a külügyek kettéválasztása a háboru befejezése után terveztetik csak.

Károlyi Mihály gróf október 21-én követeli a képviselőházban a háboru azonnali befejezését, a magyar katonák hazahozatalát, a német szövetségi viszony haladék nélküli megszüntetését, továbbá a kormány azonnali lemondását, új kormány alakítását és utóbbi által teendő azon kijelentést, hogy *nem kíván a délszláv nemzet függetlenségének útjában állani*.

Kapóra jött *Károlyi Mihálynak* a fiumei lázadás és a debreceni Gotterhalte esete. Valóságos rohamot intézett a Wekerle-kormány ellen október 23-án a képviselőházban.

A kormány ezen támadások behatása alatt lemondott. A király elfogadta ezt a lemondást és az ügyek továbbvezetésével bizta meg az új kormány kinevezéséig.

A Wekerle-kormány tehát a Károlyi Mihály által vezetett képviselőházi támadások hatása alatt mondott le. Érdekes itt egy visszapillantást vetni a Wekerle-kormány magatartására *Károlyi Mihállyal* szemben a lemondást megelőző félévben.

Beszélték már 1918. nyarán és pedig nem is titokban,

hanem egészen nyíltan, hogy *Károlyi Mihály gróf ellenségeinkkel, az antante államokkal tart fenn összeköttetést*. Ezt ő maga sem tagadta. Különféle alkalommal dicsekedett azzal. Ki nem emlékeznék a *Konstens* üggyel kapcsolatban nyilvánosságra jutott adatokra?

Károlyi Mihály a piavei offenzívánk kudarca után a legellenségesebb indulattal terjesztett defétista híreket. Forradalmi beszédeket tartott a munkásoknak. Kijelentette ország-világ előtt, hogy a háborút mi okoztuk a meg nem indokolt szerb ultimátum által.

A budapesti államrendőrség 1918. tavaszán nyomozást indított az észlelhető államellenes, antimilitarista mozgalom kiderítésére. A nyomozás eredménye az volt, hogy *Károlyi Mihály ezen titkos aknamunka élén áll. Elfogatására a parancs készen volt. Az ügy a minisztertanács elé került, de ez nem ment bele a letartóztatás elrendelésébe*, bár *Vázsonyi Vilmos* akkori igazságügyminiszter a letartóztatást javasolta.

A sajtóbizottság 1918. május 11-én a kormány rendeletére felhívja a lapokat, hogy a *gróf Károlyi Mihály* ellen folyó állítólagos kémkedési ügyre vonatkozólag a képviselőházban elhangzott beszédekből csak *Urmánczy* beszédének és a miniszterelnök válaszának hiteles szövege közölhető és hogy a vonatkozó cikkek előzetesen a sajtóbizottságnak bemutatandók. Május 13-án elrendeli, hogy azok a magyar lapok, amelyek a *Konstens-ügyről* irnak, nem bocsáthatók külföldre, május 14-én pedig megismétli a sajtóbizottság az utasítást a lapokhoz, hogy *Károlyi Mihály gróf* kémkedési ügyében a cikkek előzetesen bemutatandók.

Az ember a most előadottakból azt a benyomást kapja, hogy a kormány védte Károlyi Mihályt, nehogy a magyar közönség megismerje annak igazi képét.

De menjünk tovább! Október 25-ikétől 26-ikára virradó éjszaka megalakul a *Nemzeti Tanács*. Ez kétségtelenül forradalmi tény volt. Az október 15-iki osztrák manifesztumban Ausztria nemzetiségeinek adta meg az uralkodó az engedélyt nemzeti tanácsok alakítására. Magyarországon ilyen intézkedés nem történt, de alkotmányjogunk értelmében nem is történhetett.

Október 26-án jelent meg a *Nemzeti Tanács* kiáltványa. Ebben a következő itt szószerint idézett részeket találjuk: »Az elnyomás átkos politikája végveszélybe sodorta Magyarországot«, — »szörnyű népitélet van kialakulóban Magyarországon jövő sorsa felett«, — »a most megbukott kormány a közgyűlölet és közmegvetés tárgya lett«, — »Elhatároztuk, hogy

megalakítjuk a Nemzeti Tanácsot Magyarország megmentésére és újjászervezésére», — a« mai korrump kormányrendszer ellávolítandó», — »A Nemzeti Tanács eme munkájában csatlakozásra hív fel mindenkit«, — »a Nemzeti Tanács megvan arról győződve, hogy a magyar katonaság is teljes erejével támogatni fogja«, — »felhívjuk a külföldi kormányokat, hogy a magyar Nemzeti Tanáccsal keressenek közvetlen kapcsolatot, amely egyedül hivatott a magyar nemzet nevében beszélni« — és így tovább.

Ha ez a kiáltvány nem forradalmi, akkor igazán nehezen lehet megérteni, mi álljon egy forradalmi kiáltványban!

A kormány elkoboztatta a lapoknak azt a részét, amely a közönség kezébe még nem került. *Kijelentette, hogy nem ismeri el a Nemzeti Tanácsot! Ez volt köztudomás szerint minden, amit a magyar kormány a teljesen forradalmi alapra helyezkedett Nemzeti Tanács ellen tett.*

A Nemzeti Tanács október 27-én népgyűlést rendez az Országháztéren, 28-án lövöldözésre kerül a dolog a Lánchídnál Károlyi Mihály gróf e napon, valószínűleg felbátorítva a kormány béketürése által, formális minisztériumot alakít. Szakosztályokat állít fel a Nemzeti Tanácson belül a belügyi, külügyi, honvédelmi, pénzügyi stb. kormányzati ügyek ellátására.

A kormány mindezt türi!

Október 29-én *dr. Váry Albert* királyi főügyész velem egyetértőleg *javaslatot tesz a minisztertanácsnak a Nemzeti Tanács letartóztatására, öt napilap betiltására és a rögtönítélő eljárás kihirdetésére, polgári egyének ellen is. Javasolja továbbá Buza Barna és Fényes László letartóztatását.* A minisztertanács a javaslatokat visszautasítja, azzal az indokolással, hogy *mint lemondott kormány nem érzi magát felhatalmazva ily fontos intézkedések megtételére. Tegye ezt a jövő kormány!* De Töry igazságügyminiszter szerint a rögtönítélő eljárás kihirdetésének jogi föltételei egyébként sincsenek meg.

Látható ebből, hogy *Károlyi Mihály gróf* azt a napok előtt elhangzott fenyegetését, hogy »cselekedni« fog, akadálytalanul valóra válthatta.

A »Pester Lloyd« 1920. évi január hó 9-én egy interjú közölt *Wekerle Sándor* volt miniszterelnöktől. *Wekerle* akkor, tehát 1920. január havában, a lap szerint azt mondotta, hogy amidőn a király 1918. évi október második felében vele Károlyi Mihály esetleges kormányalakítási megbízatásáról beszélt, akkor ő (*Wekerle*) a következőket mondta a királynak: »Ez az ember, ha a hatalomhoz jutna, mindent elpusztítana, ami

Magyarországon fenséges és szent, a koronát, a dinasztíát, az alkotmányt, a morált.»

Wekerle ezen kijelentését olvasva, látjuk, hogy ő idejében felösmerte azt a veszélyt, amelyet Károlyi Mihály kormányrajutása az országra jelent. Felösmerte a veszélyt oly időben, amikor annak elhárítása még hatalmában állott. Nehezen lehet ezért megérteni, hogy *tudva azt, hogy mit jelent Károlyi »hatalomrajutása« az országra, miért nem tett Wekerle, mint kormányelnök, lépéseket az ilyen eshetőség bekövetkezésének megakadályozására. Megakadályozására annak, hogy »ez az ember hatalomhoz jusson.«*

A Nemzeti Tanácsot alakulása órájában azonnal le kellett volna tartóztatni. Tisztában volt ezzel a királyi főügyész és tisztában voltam én is. Mindketten illetékes helyen hivatalosan kifejezést is adtunk ennek a véleményünknek. De tisztában voltak ezzel valószínűleg még igen sokan az országban.

Október 23- és 24-én szó volt Andrássy Gyula gróf megbízásáról a kormány megalakítására. Andrássy könyvében erre vonatkozólag azt írja, hogy, ha a király őt megbizza, ezt a megbízást elfogadja, de *Károlyi Mihályt azonnal elzáratja.* A monarchia külügyminiszterré való kinevezését illetően írja szó szerint: *»Kinevezésemet csak akkor fogadtam el, amikor az illetékes tényező teljes felelőséget vállalt, hogy elég és megbízható háderőnk van Budapesten minden elképzelhető zavargás letörésére és amikor megnyugvást szereztem abban az irányban is, hogy meg lesz a szükséges felhatalmazás a fegyveres erővel élni.«*

Nem tudom, ki vállalta azt a teljes felelőséget, mert engemet csak Andrássynak Wienbe való elutazása után neveztek ki budapesti katonai parancsnokká. Én csak azt tudom, hogy a szükséges felhatalmazásokat nem kaptam meg.

Végül azt olvassuk Andrássy könyvében: *»Csak az segíthetett volna, ha a proklamáció által teljes nyíltsággal forradalmi alapokra helyezkedett Nemzeti Tanácsot rögtön elfogják.«*

Ebben igaza van Andrássynak. *Ha ez a letartóztatás akkor megtörténik és az általam kért rögtönítélő eljárást elrendelik, nincsen rendőrségi és katonai lázadás, nincsen felfordulás és nincsen a mai megcsonkitott Magyarország!*

Igen nagy baj volt továbbá az is, hogy a lapok 1918. év második felében már azt irhatták, amit akartak.

Előzetes általános sajtócenzura nálunk az egész háboru alatt sohasem volt. A kormány és a hadfelügyeleti bizottság a sajtóban nem közölhető cikkek tekintetében kívánságaikat

a sajtóbizottság útján a lapokkal tudatták és ez a háboru első három évében teljesen elegendő volt arra, hogy a hadviselés vagy az állam érdekeit veszélyeztető vagy sértő közlemények a lapokban meg ne jelenjenek.

A magyar sajtót a hazafias érzés vezette. Készségesen hajlott meg a vele közölt kívánságok előtt.

Ez a hazafias és megértő viselkedés megváltozott azonban a háboru utolsó évében egyes lapoknál. Egyrészt a mindinkább nehezebben elviselhető belső helyzet miatt, másrészt a serényen dolgozó Northcliff-féle propaganda behatása alatt. Elhagyták az eddigi mérsékletes irányt, támadni kezdték a hadvezetést és a kormányt, éles hangú cikkekben követelték a háboru befejezését. Pedig köztudomású volt az, hogy úgy a király, mint külügyminiszterünk is ezen cél elérését óhajtják és a háboru befejezése érdekében dolgoznak. Megjelentek a társadalmi osztályok ellen izgató és nemzetközi elveket hirdető cikkek is és mindez igen nagy mértékben hozzájárult a defétizmus terjedéséhez és így az állam erejének gyengítéséhez.

A mienkéhez majdnem hasonló volt a helyzet Franciaországban már 1917. év derekán. Ott is hasonlóan kezdett a sajtó írni, a békét sürgette és ennek nyomán a defétizmus oly nagy mérvben terjedt, hogy úgy a fronton, mint a belországban katonai lázadások törtek ki. Clemenceaunak köszönheti Franciaország, hogy nem lett vesztes a háboruban. Ez az erélyes férfi látta a helyzet veszélyes voltát és vaskézrel fogta a sajtót. Törvényt hozatott, amelynek alapján a rögtönítelőbírárság elé volt állítható az az újságíró, aki a békekötést szorgalmazó, államellenesnek minősített, defétista cikkel mer a közönség elé menni.

Minálunk a helyzet veszélyesebb volt, mint Franciaországban. Utóbbi egy nemzeti tekintetben egységes nép lakja, még háboruvesztés esetén sem kellett a széjjel hullástól félnie. Nálunk a kettős monarchia léte függött attól, tudjuk-e a népben a lelket tartani, az elcsüggedést megakadályozni. A sajtó támogató munkájára ebben a tekintetben nagyobb szükségünk volt, mint Franciaországnak.

Alkalmam volt betekinthetni a sajtóbizottság által, a magyar sajtóhoz naponként kiadott felhívásokba, amelyekben a bizottság irányt adott arra, mit irjanak a lapok és mit nem. A sajtóbizottság részben már előzetesen, részben pedig a bemutatás nélkül megjelent és általa nehezményelt cikkek nyomán hívta fel a lapok figyelmét azokra a tárgyakra, amelyekről írni nem kívánatos és ilyenkor hozzátette, hogy azon esetben,

ha valamely lap a kérdéses tárgyról mégis írni kíván, akkor a vonatkozó cikket előbb mutassa be a sajtóbizottságnak.

Figyelmeztették a lapokat, hogy az uralkodóról és az uralkodóház tagjairól szóló cikket előzetes bemutatás nélkül semmiestre ne hozzanak. Idegen államfők tekintetében ugyanez a rendelkezés volt érvényes. Feltétlenül kerülendő volt az uralkodónak a napi politikával való kapcsolatba hozatala. Tiltva volt a hadműveletről és a hadviselés érdekeit sértő bármi dologról írni, ugyszintén a sztrájkokról és egyéb munkásmozgalmakról, karhatalmi alkalmazásokról, a katonai szökésekről, *a fegyveres erőben bárhol előfordult lázadásokról*, a békekisérleteinkről, a közellátás nehézségeiről és a rekvirálásokról, továbbá polgári egyének által a hadviselés érdekei ellen elkövetett bűncselekményekről és az ezek miatt folyamatba tett bűnvádi eljárásokról, a Gallilei-kör hadseregellenes munkájáról és a statáriális kivégzésekről. Nem voltak közölhetők az osztrák birodalmi gyűléseken elhangzott egyes beszédek, így az 1918. július havában és október első felében ott mondott beszédek nagy része és így tovább.

Ezeknek, a sajtóbizottság részéről mindig igen udvarias formában, a lapokhoz menő felhívásoknak 1918. év második felében már kevés eredménye volt. Október havában ugyszólván már semmi. A napilapok egy része respektálta ugyan mindvégig a sajtóbizottság kívánságait, mások azonban nem törődtek a tilalakkal és előzetes beküldés nélkül irtak, amit jónak láttak.

Érdeklődtem az iránt, mi történt az ilyen lapokkal? Megtudtam, hogy semmi, vagy csak annyi, ami egyenlő a semmivel. A sajtóbizottság az ily esetekben mindenkor azonnal kérte a többi lapokat, hogy az X. vagy Y. lapban megjelent cikket ne vegyék át. Esetleg kimondotta, hogy az inkriminált cikket tartalmazó lapot a posta nem szállíthatja sem külföldre, sem a hadsereghez. Igen ritkán, — értesülesem szerint mindössze csak öt esetben — kérte fel a sajtóbizottság az ügyészséget a lap elkobzására. Ezzel azonban vajmi keveset értünk el. Az elkobzás abban állott, hogy a már kiküldött lappéldányokból azokat, amelyeket még el lehetett fogni, a postán, a kávéházakban, kaszinókban stb. összeszedték. Ennek az elkobzásnak azután az volt a következménye, hogy a lefoglalt lapot mindenki kereste és mivel az rendszerint mégis nagy számban került a közönség kezébe, kézről-kézre vándorolt. Mindenki akarta olvasni, valósággal kapkodták az ilyen lapszámot.

Egy további, bár szigorunak látszó, de igen ritkán alkalmazott büntetés volt a tilalom ellen vétett lapnak előzetes

cenzura alá helyezése. Azért modom, hogy szigorunak látszó, mert ez az előzetes cenzura rendszerint csak 1—2 napig tartott. Ezenkívül megintést alkalmaztak egyik-másik esetben.

A sajtóbizottság által kiadott tilalom ellen vétő lapokkal szemben az alkalmazott fenti rendszabályokkal eredményt elérni nem tudtunk. Legjobban bizonyítja ezt az a tény, hogy 1918. évi október havában minden nap jelent meg az egyik vagy másik lapban olyan tartalmu cikk, amely miatt a sajtóbizottság eljárást volt kénytelen indítani, amely cikknek a megjelenését meg kellett volna akadályozni, de a minden hatás nélküli megtorlás miatt megakadályozni nem lehetett.

Tulajdonképeni sajtócenzura tehát nálunk nem volt az egész háboru alatt. Tilalmakat kiadtak ugyan, de a tilalom ellen vétőkkel szemben sohasem alkalmaztak olyan megtorló rendszabályokat, amelyek a tilalom tiszteletben tartását biztosították volna.

1918. május havában támadás jelent meg ellenem egy budapesti lapban. A rögtönítélőbiróság agyonlövés általi halálra ítelt egy honvédet, aki hétszer szökött meg a csapatjától. Az ítéletet Kecskeméten hajtották végre a halálraitélt honvéd csapatjánál.

Az ítélet végrehajtásáról hasábos izgató cikk jelent meg az illető lapban dacára annak, hogy halálos ítéletek végrehajtásáról szóló közléseket a sajtóbizottság eltiltott. Rólam a lap úgy irt, mintha Kecskeméten lettem volna, magam adtam volna a parancsokat az ítélet végrehajtására és különös gyönyörűséggel szemlélttem volna azt végig.

Az igazság az volt, hogy mint az ebben az ügyben illetékes parancsnok, megerősítettem és aláírtam a rögtönítélőbiróság által egyhangulag hozott ítéletet. Egyéb közöm nem volt az ügghöz és nem is voltam Kecskeméten az ítélet végrehajtásának idejében.

Ugyanezekben a napokban *Bogát* gyalogsági tábornok, budapesti katonai parancsnok is megerősített egy halálos ítéletet, melyet a rögtönítélőbiróság egy zsidóvallásu közhuszár ellen hozott. *Bogát* gyalogsági tábornok, Hevesi dr. budapesti főrabbi kérésére megkegyelmezett az elítéltnak. A kegyelem adását azzal indokolta, hogy az a nap, melyen az ítéletet végre kellett volna hajtani, 1918. május 19-ike, a zsidók nagy ünnepnapja volt (a sevuoth ünnepe). Kegyelmi jogával a vallásos érzületre való tekintettel élt.

Bogátot ezért egyes lapok nagyon megdicsérték.

Felsőbb helyen nem helyeselték a kegyelmezési jog gyakorlásának ily hangulatkeltő módon való alkalmazását. A sajtó-

bizottság felsőbb utasításra felhívta a lapokat, hogy a »A Tábornok és a főrabbi« című cikket ne vegyék át, mert úgy tűnhetik fel, mintha a kegyelmezési jogot esetlegességek befolyásolnák. A cikk alkalmas a fegyelem aláásására.

Az ellenem irányuló fenti sajtótámadás miatt felkerestem Wekerle miniszterelnököt. Védelmet kértem és megfelelő megtorló intézkedések megtételét. Kifejtettem a nézetemet, hogy a fővárosban szolgálatot teljesítő, magasabb állást betöltő tábornok ilyen módon való megrágalmazása rontja a katonai parancsnokságok tekintélyét és ezzel a fegyelmet is. Wekerle megígérte, hogy intézkedni fog, azonban tudomásom szerint nem tett semmit.

Könnyű volt felismerni az előbb említett megtámadtatásnak indító okait. 1918. március havában, mint Magyarország és Horvát-Szlavonország összes csapatainak parancsnoka érellyes intézkedéseimmel pár nap alatt rendet teremtettem az akkori terjedelmes munkabeszüntetések idején. Voltak bizonyos körök, akik ezt a ténykedésemet nem számították be a javamra.

Amikor pedig Budapesten visszatartottak a honvéd kerületi parancsnokság élén, hatáskörömhöz tartoztak a katonai szolgálat alóli felmentések és a felmentések állandó ellenőrzése. Az általam elrendelt vizsgálatok igen furcsa eredményekre vezettek. Igen sok igazolatlan, csak megvesztegetéssel kipanamázott felmentésre jöttünk reá. Voltak esetek, hogy diplomás emberek, mint gyárban dolgozó lakatos, asztalos stb. munkások szerepeltek és e címen a katonai szolgálat alól fel voltak mentve. A gyárban soha nem dolgoztak. Ez az apjuké vagy valamely rokoné volt.

Az így napvilágra került visszaélések eseteiben szigorúan jártam el a felmentésben segédkezett tisztek vagy altisztek ellen, az igazolatlanul felmentetteket pedig kiküldtettem a harc-térre. Ezzel sok ellenséget szereztem magamnak.

Félt az igazolatlanul felmentettek nagy száma, akiknél a turpiságra még rá nem jutottunk, félték a Budapest és környékén tizezrével bujdosó katonaszökevények.

Rendet óhajtottam teremteni egyéb tekintetben is. Üldöztem a háboru alatt elterjedt visszaéléseket, csalásokat, a kincstári vagyonnal való hűtlen kezelést stb.

Mindezért természetesen sok volt az ellenségem.

Ha a fenti ténykedésemet, a minden téren a rend helyreállítására irányuló törekvésemet, az illető lap rólam megírja, azaz megírja az igazságot, megnyerem a tisztességes emberek rokonszenvét.

De ártani akartak nekem és nem használni.

Elő kellett tehát jönni egy mesével, hogy milyen vérengző az a tábornok. Utálják meg őt az emberek.

Ezen kerületi parrancsnoki kötelességszerű működésnek tulajdonítom azt a hajszát, melyet az összeomlás után ellenem indítottak. A fegyelem és a félelem alól felszabaduló katonaszökevényekhez és igazolatlanul felmentettekhez hozzájöttek még azok, akiket az ecsetelt sajtótámadás, a jól kigondolt mese megtévesztett.

Ez az eset is mutatja, hogy a kormány nem gondoskodott aziránt, hogy azokban a vészterhes időkben a lapok megfelelő korlátok között tartassanak. Az ebbeli helyzet napról-napra rosszabbodott. Szaporodtak a megjelenő defétista cikkek. Támadják a hadsereget. Lázitanak ellene, amikor még sziklaszilárdan áll a frontunk. Derék katonáink még csodálatra méltóan állják a harcot.

A kormány nem tiltja meg, hogy a képviselőházban elhangzó beszédek teljes szövegükben megjelenhessenek a lapokban. Ezen beszédek között nem egy olyan volt, amely káros hatással volt a hadsereg fegyelmére és erkölcsi erejére.

Törvényhozásunk néhány tagja, ha akaratlanul is, beszédével az ellenség malmára hajtotta a vizet. Bizonyítja ezt az a tény, hogy az ellenség egy ily beszédet százezer számra sokszorosított és repülőgépekről dobatta le katonáinkhoz. Bizonyos, hogy az ellenség ezt csak azért tette, mert a beszédben segítséget látott katonáink lelkiületének elrontására.

Br. Szurmay Sándor honvédelmi miniszter egy interpellációra adott válaszában figyelmeztette is az illető képviselőt, hogyha katonáink szárnyszegetten végzik a feladatukat a fronton, ebben neki igen nagy része van.

1918. október elején az Ujságírók Egyesülete küldöttségileg kérte Wekerle miniszterelnököt a politikai sajtócenzura teljes eltörlésére. Wekerle ezt megígérte. A vonatkozó rendelet azonban késett.

Október 24-én kimondják az ujságírók, hogy a sajtó magát a cenzura alól feloldottnak tekinti és ezután csakis lelkiismeretük szerint fognak írni. A kormány ez ellen nem tesz semmit. Elkoboztat ugyan itt-ott egy-egy lapot, de célt elérni nem tud.

A következő napokban megjelenhet a Nemzeti Tanács forradalmi kiáltványa és *Várnai Zseni* »Katonafiamhoz« *cimzett forradalmosító verse*. Ennek befejező szavai: »*Ne löj fiam, mert én is ott leszek*« *lázadásra hívták fel a katonákat*. Megjelenhetett *Károlyi Mihály gróf* forradalomra lázító beszéde a Nemzeti Tanács megalakulásánál. Megirhatták a lapok rész-

ben már az igazságnak megfelelően, hogy a katonák megtagdák az engedelmességet.

A közönség olvashatta *Buza Barnának a király és a királyi koronát kigunyoló beszédét.*

Ezek az ujságcikkek segítették elő a fegyelem teljes felbomlását úgy a katonaságnál, mint az államrendőrségnél.

A sajtónak tekintélyes része a végsőkig megmaradt a mérsékelt hang mellett és a népszenvedély csillapítására törekedett. Hiányzott azonban az a támogatás, melyet ilyen időkben egyedül a kormányhatalom tud a sajtónak adni, azáltal, hogy az izgató cikkek megjelenését megakadályozza.

Bekövetkezett az az állapot, amikor a lapok már nem tudnak megfelelni annak a hivatásnak, hogy a közvéleményt irányítsák. Ellenkezőleg a felkorbácsolt népszenvedély magával sodorja a sajtónak azt a részét is, amely nem akar beilleszkedni a keletkezett atmoszférába. Ilyenkor a nép ily lapok ellen fordul és ezek kiteszik magukat annak a veszélynek, hogy nyomdáikat lerombolják. Azonkívül nem veszik az illető lapokat, csökken ezeknél az olvasók száma. Az ujságírás elvégre kenyérvkérdés, az ujságkiadás pedig üzlet. Ez is egyik oka volt annak, hogy a sajtó egy része uszott az árral.

1918. augusztus havában elfogtak egy nálunk kémkedő antant ügynököt. A nála talált iratokat felterjesztették a katonai iroda utján Ófelségének. Az iratok között volt egy általa külföldre küldött jelentésnek a másolata. E jelentésben egyebek között a következőket olvashatjuk: »*A monarchia gazdasági összeomlás és politikai feloszlás előtt áll. A szlávok és a szociáldemokraták az antant legjobb szövetségesei. A kormány politikailag tehetetlen és gyöngye, minden politikai iránytűr. Az antant propaganda cikkei megjelennek akadálytalanul.*«

Egyes magyar lapok által hozott, a katonai fegyelem ellen irányuló cikkeket olvasták a frontokon. Nem lehetett megakadályozni, hogy e lapok oda ki ne érkezenek. Hiszen ezrével jöttek-mentek a katonák a frontok és a belországi között.

Igy azután a hadsereg soraiba is bekerült a bomlasztó mérég. Ez megtette hatását. Felbomlott a fegyelem a magyar katonáknál. Pedig a magyar csapatok addig pillérei voltak a hadseregnek. Amikor ezek a pillérek kezdtek ingadozni, vége lett mindennek. A cseh és a nemzetiségi csapatok akkor már ugy sem számítottak.

Schönburg-Hartenstein herceg vezérezredes, a 6. hadsereg parancsnoka 1918. október 25-én a hadsereg főparancsnoksághoz előterjesztett jelentésében a következőket írja szószé-

rint: »Nem zárkozhatunk el annak felismerése elől, hogy a csapatoknak jelenleg még jó szelleme már soká fenn nem tartható, mert a monarchia belsejében végbemenő események és nyilatkozatok romboló hatását megakadályozni soká nem tudjuk. Feltétlenül szükséges, hogy a magyar sajtó izgató cikkei, valamint egyes államférfiak kijelentései és a képviselőházban az izgató tárgyalások elmaradjanak.«

Könyvem ezen fejezetében elmondottak azt hiszem eléggé világosan mutatják, mily befolyásoknak tulajdonítható a katonai és rendőrségi fegyelem teljes felbomlása és ennek következtében az összeomlás.

Látjuk, hogy *Károlyi Mihály gróf* káros politikai tevékenysége volt ugyyszólván mindennek az oka.

Önkéntelenül felvetődik az a kérdés, miért türte a Wekerle-kormány ezt a káros tevékenységet, amelyet Wekerle miniszterelnök, saját bevallása szerint, idejében felösmert. Mily befolyások és mily mérlegelések vezethették a kormányt azon elhatározáshoz, hogy *Károlyi Mihály gróf* bomlasztó tevékenysége elé semmilyen akadályt nem gördített?

Könnyű az utólagos kritika, amikor ösmerjük a bekövetkezett bajt és tudjuk, miként lehetett volna azt megelőzni.

Ha bírálatot akarunk mondani, első feltétel: tudjuk-e magunkat visszahelyezni az akkor fennállott viszonyokba és az akkor uralkodott mentalitásba.

Ez nagyon nehéz, majdnem lehetetlen.

Károlyi Mihály grófnak igen sok hive volt az országban. Különösen akkor, amikor a Wekerle-kormány ellen oly kiméletlenséggel fellépett. Nagy számban voltak akkor hivei azok is, akik ezt ma tagadják.

Legizőbb hazafiságtól csak úgy sugárzó képviselőházi beszédei elragadtatással töltöttek el sok magyar embert.

Arra még gondolni sem merészeltek a legtöbben, hogy egy duszgazdag magyar mágnás, a legelőkelőbb családok egyikének sarja, ne legyen tetőtől talpig hű hazafi.

Sajnos, csak kevesen ösmerték fel a valóságot, kevesen láthattak a kulisszák mögé. Kevesen tudták, hogy *Károlyi Mihály gróf* csak statiszta volt. Cégérnek használták fel azok, akik a háta mögött meghuzódva, de őt teljesen hatalmukban tartva, egészen más célok elérésére törekedtek, mint a miket *Károlyi* hirdetett.

Ezek az emberek csak hatalomra akartak jutni, *Károlyi* segítségével. Az ő hátán akartak felkapaszkodni, hogy ennek sikerülte után őt elrugják maguktól.

Károlyi Mihály gróf környezetének teljes befolyása alatt

állott. Bizonyítja ezt legjobban az a tény, hogy október 31-én reggel József főherceghez a várba felhivatván, egyedül nem akart felmenni, pedig kormányalakítási megbízásról volt szó. *Kunfi* és *Jászi* kíséretét, illetve vele együtt való fogadtatását kötötte ki, ezekkel ment csak fel.

Illetékes helyről hallottam, hogy miért nem akart egyedül felmenni József főherceghez. Félt attól, hogy kelepcebé akarják csalni és személyes szabadságától megfosztani. Pedig ily félelemre az adott viszonyok mellett igazán nem volt semmilyen ok. Hiszen ha a magyar kormány Károlyi Mihály grófot le akarta volna tartóztatni, nem tudom ki védte volna meg őtet. Nem hiszem, hogy akár csak egy is azok között a férfiak között, akik Károlyit körülvették, veszélyeztette volna a bőrét, ha a karhatalom a kormány rendeletére a Nemzeti Tanács és első sorban Károlyi Mihály gróf ellen fellép.

Károlyi Mihály gróf kormányrajutása szerencsétlensége lett Magyarországnak. Ha ő ezt a célját el nem éri, a hatalom birtokába nem jut, nem ösmernénk azokat a következményeket, melyeket az ő miniszterelnöki kinevezése hozott a magyar nemzetre. Nem tudnánk Csonka-Magyarországról. Még rossz ál-munkban sem tartanók lehetségesnek azt az állapotot, melyben ma sinylődünk.

A magyar nemzet teljes függetlensége volt mindenkor a magyar ember álma. Károlyi Mihály gróf beszédeiben ezt a függetlenséget 100 százalékig hirdette és követelte. Ezek a beszédek tévesztettek meg igen sok embert. Hittek a szavainak és nem is sejtették, hogy mindez csak frázis. Frázis, mert ezekkel a beszédekkel a hatalomra való jutását akarta csupán elősegíteni.

Szellemileg inferioris volt azokkal az emberekkel szemben, akik őt körülvették és teljesen a hatalmukban tartották. Nagyravágyási törekvéseit kihasználva, őt a saját önös céljainak megnyerték és kihasználták.

Nehezen találunk magyarázatot arra a magatartásra, melyet a Wekerle-kormány Károlyi Mihály gróffal szemben a fel-fordulás napjaiban tanusított.

Forradalomról szó sem volt, az akkori mozgalom nem nevezhető forradalomnak. Forradalom alatt egy kormánynak vagy egy kormányformának jogellenes és erőszakos eltávolítását célzó mozgalmat értjük. Amikor ugyanis a politikában az erőszak jelentkezik, ezzel egyidejűleg két párt harcára kell gondolnunk. Az egyik, amely támad és a másik, amely védekezik és eddigi hatalmi állását megtartani igyekszik. Ez a második párt, amely hatalmi állását védi, az összeomlás napjaiban egyáltalában nem lépett a porondra. Nem láttuk, hogy a hatalmon

levők a rendelkezésükre álló kormányhatalommal, a fegyveres erővel és rendőrséggel védték volna hatalmi állásukat. Nem folyt semmilyen harc az államhatalom birtoklásáért. Ez a forradalmároknak az ölébe esett, mint a fáról az érett gyümölcs és mindezt beszédekkel, proklamációkkal, az utca és a sajtó egy kis részének segítségével érték el.

Az ember azt kérdezné, hogyan volt ez lehetséges?

A válasz erre egyszerűnek látszik. A négy évnél hosszabb ideig tartó háboru, az azzal járó szenvedés és nélkülözés testileg és lelkileg erősen kimerítették a magyar nép erejét. Annyira, hogy végül bizonyos közönyösséggel megtűrte mindent. Ezzel a megállapítással érthetővé tesszük a polgárság viselkedését azokban a vészterhes napokban, de teljes felvilágosítást még sem ad arra, hogy az államhatalom birtokosai minden harc nélkül miért léptek vissza, meg sem kísérelték a harcot. Pedig az egész felfordulás ellenük, a kormányhatalom birtokáért folyt.

A felforgatók elleni fellépésben határozottság és energia helyett határozatlanság és energiahiány mutatkozott és az volt a látszat, mintha a kormány Károlyi Mihállyal szembe helyezkedni még nem is merne.

A BUDAPESTI ÁLLAMRENDŐRSÉG.

Döntő befolyással volt a felfordulás hirtelen kirobbanására az a magatartás, melyet a budapesti államrendőrségnél 1918. évi október 29-én és 30-án észlelhettünk.

A rendőrség emberei megtagadták a szolgálat további szabályos ellátását és átpártoltak a Nemzeti Tanácshoz, ezzel megadva az utolsó lökemet az államhatalom összeomlására.

A közrend és közbiztonság fenntartása minden nagy városban elsősorban a rendőrség feladatkörébe tartozik. A rendőrség képes kell hogy legyen arra, hogy rendes viszonyok mellett minden körülmények között a közrendet fenntarthassa. Nagyobb megmozdulásoknál is megtudjon felelni eme feladatának, mindaddig, míg e mozgalmak túlnagya méreteket nem öltenek.

Ennek feltétele természetesen az, hogy a rendőrség jól legyen megszervezve, megbízható legyen és kötelességét minden körülmények között hűen teljesítse.

A rendőrségi hálózat, több ezernyi, a város különböző helyein, az utcákon, a köztereken, a nyilvános és egyéb helyiségekben álló őrszemeivel lehetővé teszi a rendőrség vezetőségének, hogy idejében megtudjon mindent, ami a városban történik és ami esetleg a rendet megzavarhatná.

Ily módon a rendőrség vezetői idejekorán tudomást szereznek a város bármely pontján keletkező legkisebb csoportosulásról vagy felvonulásról és megtehetik a szükséges ellenintézkedéseket arra az esetre, ha a helyszínen lévő őrszemek és az azok közelében elhelyezett kisebb rendőrségi készültségek a rend fenntartására elég erősek nem volnának.

A kellőleg kitanított rendőrszem ebbeli munkáját kiegészíti a titkosrendőr működése, aki belát oda is, ahová az utcán álló őrszem belátni nem tud.

Legfontosabb és legeredményesebb a rend fenntartásában a preventív intézkedések módszere. Ha a rendőrség vezetői, a titkos rendőrök és egyéb bizalmi embereik útján, minden mozgalomról, még annak kezdetén, a mozgalom előkészítésének stádiumában, tudomást szereznek, már jó előre tudják megtenni

azokat a rendelkezéseket, melyekkel a mozgalmat még csirájában lehet elfojtani, ami már azért is a legbiztosabb módszer, mert minden mozgalom, annak kezdő stádiumában a leggyengébb.

A katonaság feladata a közrend és a közbiztonság fenntartásánál a közhatóságok támogatása akkor, amikor azok hivatalos működésükben oly erőszakos ellenállásra találnak, melyet a saját erővel, a rendőrség erejével letörni nem képesek.

Az e célból kirendelendő katonai karhatalmi osztag nem vehet részt azon közegek közvetlen hivatalos működésében, mely közegek mellé kirendeltetett. Csupán arra van hivatva, hogy azokat védje és intézkedéseiknek a kellő nyomatékot megadja.

Ezeket mondja a katonai szolgálati szabályzat a katonai karhatalom feladatáról.

A fegyverhasználatról pedig azt írja elő a szolgálati szabályzat, hogy ennek a fölhatalmazott közigazgatási tisztviselőnek határozott és indokolt kívánságára kell bekövetkeznie, ha a csapatosztag parancsnoka is meggyőződött a beavatkozás szükségességéről.

Az imént előadottakból látható a rendőrség és a katonaság egymást kiegészítő működése a közrend és közbiztonság fenntartásánál. Látható az a nagy különbség, mely a két működés között fennáll.

Nagyvárosban a rendőrség képezi, úgy mondhatnánk a rend fenntartására hivatott hatóság szemét és a fülét. Mindent kell, hogy lásson és halljon és képes kell, hogy legyen a rend fenntartására mindaddig, míg a mozgalom túlnagy méreteket nem ölt és annak megfékezése erejét túl nem haladja.

A katonaság csak akkor lép működésbe, ha a rendőrség feladatát teljesíteni már nem tudja, mert erre nincsen elegendő ereje.

A rendőrség tud tehát működni egy bizonyos ideig a katonaság segítségével nélkül is. A katonaság a rendőrség tevékenységét csak kiegészíti, ha nagyobb erő kifejtése szükséges lesz.

Nem áll ez megfordítva.

A katonaság nagyvárosban a rendőrség segítségével nélkül a közrend fenntartásánál közreműködni nem tud. Vagy legalább is csak nagyon nehezen. Nem tudja pótolni azt a munkát, melyet a rendőrség őrszemei és titkosrendőrei végeznek. Nincsenek arravaló kitanított emberei. A rendőrség embereit is külön iskolában tanítják a feladatukra.

A rendőrség kiegészítő közreműködése nélkül, oly helyzetbe

kerül a katonaság a nagyvárosban, mint az az ember, akinek kard van a kezében, de se nem lát, se nem hall.

Nem tudja a katonaság a rendet fenntartani — bármennyi is legyen számbeli ereje — nem tudja a mozgalmakat megakadályozni, ha azok előkészítéséről és keletkezéséről idejekorán értesítést nem nyer. Mindenütt el fog késni. Preventív fellépésre képtelen.

Ezek előrebocsátása után vegyünk vizsgálat alá a budapesti államrendőrség magatartását 1918. évi október utolsó napjaiban.

Október 27-én délután nagy demonstrációs népgyűlést tartott a Nemzeti Tanács az Országháztéren (jelenlegi Kossuth Lajos-téren).

A népgyűlés után a mosonyi-utcai rendőrlaktanyába visszatérő mintegy ötszáz főnyi rendőrt nem bocsátották haza. Együtt kellett őket tartani, mert jelezve volt, hogy Károlyi Mihály gróf az esti vonattal visszaérkezik Wienből és nagy tüntetést készítenek elő a fogadtatása alkalmából a nyugati pályaudvarnál.

A rendőrök zugolódni kezdtek a visszatartás miatt és az őket rendreutásító rendőrellenőrt megverték.

A közbelépő előljárók a fegyvelemsértést elkövetett rendőrök ellen — úgy látszik — nem mertek erélyesen fellépni. Azzal állították helyre a rendet, hogy a megvert ellenőrt eltávolították. Ezen igen rossz jel, a fegyelemnek nagymérvű lazulásáról tanuskodott.

Október 27-én a rendőrségi tisztviselői karnál is mutatkoztak a bomlás jelei. Küldöttségileg jelentek meg dr. Sándor László rendőrfőkapitány előtt és fizetésük emelését követelték. A kérést a belügyminiszter teljesítette, egyelőre rendkívüli segély folyósítása alakjában. Egyuttal feljavították a legénység élemezését is.

Október 29-én a rendőrség titkosrendőri kara tagadta meg a szolgálat további ellátását és csatlakozott a Nemzeti Tanácshoz.

Ezen rossz példa követőkre talált, e napon a rendőrségi őrszemélyzet is kimondta a Nemzeti Tanácshoz való csatlakozást.

A megindított lavina nem állt meg. Folytatta utját. Aznap este a tisztikar egyrésze felesküdött a Nemzeti Tanácsnak.

Dr. Sándor László rendőrfőkapitány megtett minden tőle telhetőt, hogy a rendőrséget visszatartsa ezen végzetes lépésektől, de eredményt elérni nem tudott.

A Nemzeti Tanács által folytatott, a magyar kormány által

sajnosan meg nem akadályozott forradalmi működés és izgatás megtette a hatását. A budapesti államrendőrség október 29-én megszűnt létezni, mint az államhatalomnak rendelkezésére álló szerv.

Másnap, október 30-án ugyanaz állott be a katonaságnál is. A katonák nem a törvényes Wekerle-kormány rendelkezésére álló katonáknak tekintették magukat, hanem a Nemzeti Tanácsban látták a hatalom képviselőjét. Ami nem csoda, ha tekintetbe vesszük, hogy a Nemzeti Tanácsnak a katonákat esküszegésre felhívó kiáltványait akadály nélkül olvashatták.

A rendőrség rendes működése október 29-én és 30-án teljesen megszűnt. Az őrszemek elfoglalták ugyan a nekik kijelölt rendes helyüket a város különböző pontjain. Magatartásukból tisztán fel lehetett azonban ösmerni azt az egymásközi meg egyezésüket, illetve elhatározásukat, hogy magukat politikai célokra felhasználtatni nem engedik, azaz politikai tüntetések ellen fel nem lépnek.

Október 28-án kapott a katonai parancsnokság utoljára a rendőrségtől felszólítást, mit tegyen másnap. Hová állítson fel készültséget és mily erősségekben, stb. Október 30-ikára szólóan ilyen értesítés már nem érkezett. A rendőrség a katonasággal már nem törődött. Semmilyen értesítést vagy felszólítást nem küldött.

Ellenkezőleg. Október 30-án alakult meg a Nemzeti Tanács kebelében a rendőrtanács. A rendőrség Szentkirályi Béla rendőrtanácsos parancsnoksága alatt, magát a Nemzeti Tanács rendőrségének tekintette.

Sándor László volt rendőrfőkapitány szájából hallottuk — a Tisza-pőr tárgyalásánál megejtett kihallgatása alkalmával — hogy a rendőröket egy bizonyos magyar hazafias lelkesedés hatotta át, abban a meggyőződésben, hogy Magyarország függetlenségéért küzdenek. Szerinte a fegyelem bomlását a rendőrségnél siettette az az éles támadás, melyet a sajtó intézett a rendőrség ellen az október 28-iki lánchidi események után, vádolva a rendőrséget azzal, hogy a függetlenség kivívása iránt folytatott nemzeti mozgalom elfojtásában segítkezik.

Meggyőződés, hogy a budapesti államrendőrség felbomlása elmarad és elmarad annak csatlakozása a Nemzeti Tanácshoz is, ha október 27-én vagy október 28-án parancsot kap a rendőrség a Nemzeti Tanács letartóztatására és ezt a parancsot — esetleg katonai karhatalom melléadásával — végrehajtani kénytelen. Egyik ember sem merte volna e parancs teljesítését megtagadni.

A rendőrség emberei nagyon is haboztak, sőkáig nem tud-

ták, mitévők legyenek. Ha csak egy kis erélyt látnak a kormány részéről, valószínűleg nem csatlakoznak a Nemzeti Tanácshoz.

De a kormány erélye helyett azt láthatták, hogy Károlyi Mihály gróf és környezete tehet amit akar. Izgathat forradalomra, a sárga földig szidhatja a Wekerle-kormányt és szembe szállhat a koronás királlyal is. A látszat az volt, hogy a magyar kormány nem mer a Nemzeti Tanács ellen fellépni, eltűr mindent.

Ezekből az egyszerű ember csak azt a következtetést vonhatta le, hogy Károlyi Mihály gróf a jövő embere. A hatalom birtokosa többé már nem a Wekerle-kormány, hanem a Nemzeti Tanács.

A sajtó egyrésze Károlyi Mihályt dicsőítette és szidta a Wekerle-kormányt.

A rendőrök nagy része családos ember volt. Féltethették a jövőjüket, a kenyerüket. Féltettek attól, hogy Károlyi Mihály kormányra jutása esetén, a szolgálatból elcsapatja azokat a rendőröket, akik a Wekerle-kormány mellett az utolsó percig kitartanak. Látták a rendőrségi tisztikar egy részének átpártolását a Nemzeti Tanácshoz is.

Ezek a megfigyelések és egyéb hazafiasnak vélt szempontok birhatták rá a rendőröket a fegyelem megtagadására.

Hogy miként szolgálta a rendőrség a Wekerle-kormányt ezekben a napokban, erre rávilágít Szterényi József báró »Régmúlt idők emléke« című könyvében. Azt írja e könyv 119. oldalán: *»Mi például (a magyar kormányt érti) semmiféle jelentést nem kaptunk az 1918-iki budapesti tiltkos mozgalmakról, soha semmit nem hallottunk a később, a felfordulás után közismertté vált forradalmi előkészületekről. Amikor október 28-án délután arról értesültem véletlenül, hogy előző napon az államrendőrség detektív testülete elhatározta a nemzeti tanácshoz való csatlakozását, az erre nyomban magamhoz kéretett főkapitány rémmesének minősítette információimat, mert hisz neki természetszerűleg tudomása volt a detektív testületnek arról az üléséről; azon anyagi helyzetüket beszélték meg.«*

»A legjellemzőbb esetet — írja továbbá Szterényi báró — a mi hírszolgálatunkra nézve különben maga Wekerle mondott el. Ama bizonyos »Őszirózsás forradalmi éjszaka« után, október 31-én reggel, rendes sétáját tette meg a várban, úgy félkilenc-háromnegyedkilenc óra körül a belügyminisztériumba menet, az ottani kaszárnya mellett elhaladva, feltűnt neki, hogy a bosnyák katonák fegyvereket dobtak ki a térre és egészen fegyelmezetlenül viselkedtek ott. Ő, a belügyminiszter — mert még ő vezette ezt a minisztériumot — semmit sem tu-

dott még az éjszaka történetekről, bement a minisztériumba, egyenesen a rendőrségi osztályba, közlendő velük a kaszárnya előtt látottakat, de ott nem volt senki, minden csendes volt, mintha mi sem történt volna. Csak később tudta meg ő is a történeteket. Így festett akkor a mi hírszolgálatunk!...»

Szterényi báró könyvéből azért idéztem a fenti részt, mert ebből következtetheti mindenki a legjobban, hogy minden hírszolgálat hijján mennyire teljesen a sötétségben tapogatódzott a katonai parancsnok, amikor még a kormány sem kapott a rendőrségtől jelentést a készülő, illetve végbement eseményekről.

ESEMÉNYEK 1918. OKTÓBER 26-TÓL 29-IG.

Eddig tulajdonképpen csak azoknak az intézkedéseknek és eseményeknek leírásával foglalkoztam, melyek nézetem szerint az összeomlást okozták vagy elősegítették.

Rá fogok most térni a parancsnokságom rövid ideje alatt, október 26-tól az összeomlásig, tehát 5 nap alatt tényleg történetekre.

Október 26-án, a katonai parancsnokság átvétele napján, a délelőttöt a csapatok megszemlélésére fordítottam. Délután a várban elhelyezett katonai parancsnokság irodájában voltam elfoglalva a karhatalmi szolgálatra vonatkozó előgondoskodások tanulmányozásával és tömérdek közigazgatási teendőkkel.

E munka közben, délután 5 órakor, vezérkari főnököm, Karnitschnigg ezredes jelenti, hogy Gödöllőről telefonon felhívták a katonai parancsnokságot és jelentkezésére Őfelsége a király meghagyta neki, hogy engem hívjon a telefonhoz. Átvettem a kagylót. *Őfelsége a budapesti helyzetről kívánt jelentést, azután aziránt érdeklődött, mily intézkedéseket tettem a gödöllői állomás és főleg a királyi család biztonságára.*

Részletes jelentést tettem a budapesti helyzetről. Ezután a királyi család biztonságára nézve jelentettem, hogy Gödöllőn, mint karhatalmi csapatok egyéves önkéntesekből álló századok vannak. Ugy azok ereje, mint megbízhatósága tekintetében teljesen megnyugtató jelentést tudtam a királynak tenni.

Őfelsége jelentésemet tudomásul vette.

Beszédközben egyszerre, minden átmenet nélkül, azt kérdezte tőlem: »*Was glauben Sie, soll man den Károlyi nehmen?*« (magyarul: mit gondol Ön, fogadjam el Károlyit?)

Nem voltam elkészülve erre a kérdésre. Pillanatnyi megfontolás után azt válaszoltam, hogy nem érzem magamat most ebben a percben eléggé tájékozottnak, hogy Felséged ezen kérdésére felelhessek. Ezért kértem Őfelségét rendeljen engem másnap Gödöllőre, legfelsőbb kihallgatásra. Akkor fogom nézetemet előterjeszteni.

E kért kihallgatást nem kaptam meg. Másnap, 27-én reggel

tudtam meg, hogy a király 26-án este Wienbe utazott anélkül, hogy a magyar kormányválság elintéződött volna. Wienbe ment, mert ott is kormányválság volt. Ófelsége ezt akarta előbb elintézni. Károlyi Mihály grófot magával vitte Wienbe.

A fentirt rövid beszélgetésből látható, mennyire küzdött Ófelsége önmagával az e napokban minden oldalról neki adott egymástól igen eltérő tanácsok hatása alatt. Nem tudta, hogy mitévő legyen. Kinevezze-e Károlyi Mihályt miniszterelnökké vagy nem? Nehéz is volt az elhatározás ebben a rendkívül bonyadalmos és sulyos politikai helyzetben.

Október 27-én délelőtt folytattam a csapatszempléket. A délutánt megint az irodában töltöttem.

Riasztó hírek érkeztek minden oldalról. Részben a lapok útján, részben felelőtlen helyekről. Temesvárott állítólag le-döntötték a Scudier szobrot.

Az újságokban olvastuk a Nemzeti Tanács megalakulásáról szóló hirt és olvastuk a *Nemzeti Tanács kiáltványát a nemzethez, amelyben minden józan ember a forradalomra való nyílt lázítást felösmerhette.*

E napra, — vasárnap — délután 3 órára népgyűlést hívott össze a Nemzeti Tanács az Országháztérre. A kormány megengedte a népgyűlés megtartását. Erről előzetes értesítést kaptam és a rendőr főkapitánnyal egyetértésben kellett kiadnom a népgyűlés csendes lefolyását biztosító intézkedéseket.

Egyebek között elrendeltem, hogy katonai egyenruhában a népgyűlésen senki részt nem vehet. Nyolc karhatalmi századot rendeltem ki. Azok parancsnokai ki lettek oktatva, hogy az esetleg mégis katonai egyenruhában megjelenő személyeket azonnali távozásra szólítsák fel. Abban az esetben pedig, ha eme felszólításnak rögtön meg nem felelnének, le kell őket tartóztatni.

Teus tábornokot, a katonai parancsnokságnál rendelkezésemre álló tábornokok egyikét, küldtem ki illetve bízam meg a kivonult karhatalmi csapatok fölötti parancsnoksággal.

A rendőrfőkapitány felszólította a felvonulást rendező férfiakat, gondoskodjanak arról, hogy a haderőhöz tartozók egyenruhában meg ne jelenjenek. Tényleg kevesen is jöttek el így.

A népgyűlésen többen beszéltek, közöttük Batthyány Tivadar gróf, aki azonnali békekötést, általános titkos választójogot, demokratikus átalakulást, a hazatérő katonáknak földet követelt.

A népgyűlés egyébként rendezavarás nélkül folyt le. Állítólag azért, mert a nép Károlyi Mihály gróf kinevezését mi-

niszterelnökké biztosra vette. Azon tényből következtetve azt, hogy a király őt magával vitte Wienbe.

Meg nem erősített hírek érkeztek, hogy több helyen, így Debrecenben, Pécsen, Egerben, Nagyszébenben, Nyiregyházán és más városokban kimondták a Nemzeti Tanácshoz való csatlakozást.

Károlyi Mihályt a király Wienben nem fogadta. Délután 3 óráig várt a Bristol szállodában meghívásra és akkor telefonérdeklődésére Őfelsége főudvarmesterétől azt az értesítést vette, hogy visszautazhat Budapestre, a vonaton fog többet megtudni József főhercegtől, aki az olasz frontról Bécsen át Budapestre utazik.

Károlyi miniszterelnökségéből nem lett tehát semmi. El volt ejtve. Károlyi erről még Wienből telefonon értesítette a Nemzeti Tanácsot. Megérkezésekor a nép ezrei fogadták a nyugati pályaudvaron. Vállukon vitték az autójához.

Még aznap este értesültem, hogy *Károlyi Mihály gróf megérkezése után forradalmi beszédek hangzottak el a pályaudvaron. Ha nem a király bizalmából, hát a nép bizalmából lesz miniszterelnök.*

Buza Barna a pártkörben üdvözölvén a visszatért Károlyi Mihályt, azt mondotta, hogy *»két Felsőleges ur, a magyar király és a magyar nép áll egymással szemben, — Magyarország kormánya a Nemzeti Tanács!«*

Ezeket a híreket nem hivatalos helyről kaptam. A rendőrségtől nem érkezett semmilyen értesítés.

A katonai parancsnokság által felállított katonai rendőrség polgári egyéneket is foglalkoztatott, ezek titkosan működő fizetett ügynökök voltak. Az általuk hozott híreket hivatalosaknak nem tekinthettük. Azokért a felelőséget nem vállalhatta senki. Ennek folytán ezek a hírek intézkedés alapját nem is képezhették.

Ilyen ügynök hozta a fenti híreket.

Ugyanazzal a vonattal, Károlyi Mihály gróffal együtt, megérkezett Wienből József főherceg is, a király által a politikai bonyodalom elintézésére kinevezett Homo Regius.

E napon küldte el gróf Andrássy Gyula külügyminiszter az Amerikai Egyesült Államok kormányának válaszkat Wilson elnök október 18-iki jegyzékére. Ebben elfogadjuk Wilson feltételeit, melyekhez az osztrák-magyar monarchia külön fegyverszüneti és béketárgyalásait kötötte. Ezen feltételekhez tartoztak a csehszlovák állam és a jugoszláv állam elismerése és a tizennégy pont elfogadása a békekötés alapjául.

Az olasz fronton napok óta folyt a csata. Valdobbiadénénél és Vidornál átjutott az ellenség a Piavén.

Október 28-án délelőtt még folytathattam a csapatszemléket, a következő napokban erre időm már nem volt. Ezért a csapatoknak még a felét sem tudtam megnézni. Nem lehetett őket a meg szemlélés céljából egy helyre összevonni. Különkülön kellett majdnem minden egyes századot megtekinteni, ott, ahol szolgálatban állott vagy szolgálat után pihent.

E napon délben jelentkeztem József főhercegnél. Ott találkoztam Hadik János gróffal. Napok óta beszélték, hogy ő lesz az új kormány feje.

Rémhírek jöttek Horvátországból és a Horvátországgal közvetlenül határos magyar vidékekről. A hegyekben bujkáló és magukat zöld kádernek nevező katonaszökevények mindenütt szorongatták a magyarokat. Fosztogattak és raboltak. 27-én a budapesti-fiumei személyvonatöt Körös állomáson egy zöldkáderebeli rablóbanda megrohanta és az utasok melléne fegyvert szegezve, kirabolták őket és ezután elmenekültek.

Báró Szurmay Sándor honvédelmi miniszter felszólított, hogy ezen garázdálkodások elnyomására, de főleg a magyar határon levő kordon megerősítésére és megakadályozására annak, hogy a garázdálkodás Magyarországra is átterjedjen, küldjem el a budapesti 1. honvéd gyalogezred és a budapesti közös 32. gyalogezred karhatalmi alakulatait a horvát határra.

Egyetértettem a honvédelmi miniszterrel abban, hogy ezen Budapestről kiegészítést nyerő csapatok elküldése nem jelenti a budapesti karhatalom gyengítését, mivel ezekre a csapatokra komoly zavargások esetén ugysem lehet számítani.

Elrendeltem tehát, hogy az 1. honvéd gyalogezredbeli pótzászlóalj három karhatalmi századából és a Mária Terézia nevét viselő közös 32. gyalogezredbeli pótzászlóalj két századából alakittassék egy-egy fél tartalék zászlóalj és kiadtam egyuttal ezeknek a csapatoknak Siklódra való elszállítására a parancsot.

Magamhoz rendeltem a két félszászlóalj parancsnokot és meghagytam nekik, hogy embereiket világosítsák fel ezen ki rendelés céljairól. Mondják meg a katonáknak, miszerint arról van szó, hogy Magyarország határain lakó testvéreinket kell megvédeni, ami minden magyar katonának szent kötelessége.

Október 28-ika folyamán több helyről kaptam hirt tisztek politikai szerepléséről és tüntetésekben való részvételéről. Este jelentik, hogy az Astoria szálló 11. számú szobájában egy katonatanács működik. Kiadtam a parancsot ezen tisztek elfogására. Karhatalmat küldtem ki, de a kiküldés eredményre nem vezetett. A karhatalom parancsnoka jelentette visszaérke-

zése után, hogy senkit sem talált a kérdéses helyen, illetve semmit, ami gyanus lett volna.

Azon meggyőződéshez jutottam, hogy teljes sötétséggel vagyok körülvéve. Nem tudom, mi történik a városban. A rendőrségtől semmilyen jelentést nem kaptam ezen a napon a városban lefolyt eseményekről. Az volt a benyomásom, hogy a Nemzeti Tanács kémjeivel vagyok máris körülvéve, akik minden intézkedésemet a Nemzeti Tanáccsal azonnal közlik.

Afelől sem voltam biztos, vajjon a kiküldött karhatalom parancsnoka nem csak színleg teljesítette-e parancsomat. Nem is akart valamit találni.

Évekkel később, 1923-ban, a honvéd hadbíróság megküldött nekem hozzászólás céljából egy feljelentést. Ez a feljelentés egy tiszt ellen érkezett be, aki 1918. október utolsó napjaiban a katonai parancsnokságnál teljesített szolgálatot és ebben a beosztásában a környezetemhez tartozott. Arról szólt a feljelentés, hogy az illető a forradalmi napokban a Nemzeti Tanáccsal állott volna érintkezésben és intézkedéseimet a Nemzeti Tanáccsal tudatta.

Nem tudtam a kérdéses feljelentéshez hozzászólani, mivel az abban foglaltakról tudomásom nem volt és biztos tudomás nélkül állást foglalni már azért sem szabad, mert voltak esetek, amikor rosszindulatból is tétettek ily feljelentések.

Abban a már említett »Diadalmas Forradalom« című könyvben olvastam, hogy a katonai tanács megszerezte a katonai állomásparancsnok összes karhatalmi intézkedéseit. Nem tudom, igaz-e ez az állítás. Kizártnak nem tartom.

Október 28-án délután minden oldalról telefonálnak lázító röpiratok és falragaszok megjelenéséről, melyekben a katonaságot az engedelmség megtagadására hívják fel. Tisza István gróf figyelmeztetett telefonon a Pesti Naplónál megjelent ily falragaszra. A rendőrséghez fordultam azzal a kéréssel, hogy a lázító röpiratokat kobozza el és távolítsa el a falragaszokat. Felszólításom teljesen eredménytelen maradt. A rendőrség nem tett semmit. Ezért a budapesti katonai rendőrségnek adtam ki parancsot, küldje ki a városba összes közegeit, távolíttassa el a katonákra vonatkozó falragaszokat és kobozzon el ily röpcédulákat, ahol csak tud. Kevés volt azonban a kiküldhető ember és így a rendőrség segítsége nélkül megfelelő eredményt elérni nem lehetett.

E napon a rendőrségtől nem kaptuk meg a karhatalom kirendelése tekintetében szükséges felszólításokat. A rendőrségtől, szabályszerű működése esetén, ugyanis naponta meg kellett kapnunk az értesítést a másnap várható mozgalmakról,

felvonulásokról, egyszerűen mindarról, amit a rendőrség megtudott és ennek kapcsán a felszólítást a katonaság által teendő ellenintézkedésekről, a város különféle helyére kiküldendő karhatalom erejéről, a készültségek felállításáról stb. A rendőrfőkapitánytól kapott ezirányú felszólítás megelégedett ezen a napon azzal a rövid értesítéssel, hogy minden úgy történjen, mint az előttevaló napokon. Ennek eredménye az volt, hogy megint majdnem az összes csapatok naphosszat az utcán állottak.

Jelentették nekem, hogy József főherceg Ófenségénél egész nap folynak a kibontakozást célzó tárgyalások, különféle pártokhoz tartozó politikusok egymásnak adják a kilincset, de mindezek dacára a kabinetalakításra szóló megbízás még nincsen kiadva, mert nem tudnak elhatározáshoz jutni, hogy ki legyen az új miniszterelnök, — bár a mértékadó politikusok egy véleményen vannak, Hadik János grófot ajánlották.

Örömteljes szívvel olvastuk e napon József főhercegnek, mint Homo Regiusnak a magyar nemzethez intézett szózatát. Felhívja abban a nemzet minden hű fiát, hogy minden ellentétet félretéve, óvja meg az ország törvényes rendjét és segítse elő a nemzeti erők egyesítését. A nemzet évszázados küzdelmeinek és kívánságainak valóraváltását hirdette a szózat.

A válság elhúzódott, mert Károlyi Mihály gróf és emberei megakadályozták minden oly kibontakozást, mely nem az ő győzelmükkel végződött. Így felelős kormány hiányában a tekintély óráról-órára romlott és romlott az általános helyzet is.

Október 28-án délután magához rendelt Ófensége és jelentést kívánt a katonai karhatalom állapotáról. A lánchidi események előtt állottunk és így nem tudtam még, mennyire romlott a csapatok fegyelme. Ezért Ófenségének adott jelentésem nem tüntette fel a katonai állapotot oly kedvezőtlen világitásban, amilyenben ez tényleg már leledzett.

E napon este tapasztalhattam a csapatok megbizhatatlanságának első komoly jelét.

A Nemzeti Tanács október 27-én, az országháztéri népgyűlés befejezésekor felhívta a népet, hogy 28-án este jelenjen meg a Gizellatéri párthelyiség előtt. Ott fogják kihirdetni a Nemzeti Tanács határozatát.

Ezen felhívás folytán 28-án este hatalmas néptömeg gyűlt össze a Gizellatéren. A Kossuth nótát énekelték és éltették Károlyi Mihályt.

Mivel a Nemzeti Tanács elhatározáshoz még nem jutott, *Buza Barna beszélt a pártkör ablakából a türelmellen néphez. A legnagyobb mértékben lázító beszédet tartott. Azt mondta,*

hogy immár a nép az ur, annak kell történnie, amit a nép akar. »Veszedelmes kártyajáték folyik most« mondotta. *»Nagyban megy a játék, egy korona a vízi. Várjon a nép. Rövid idő múlva érkezik a cselekvés pillanata. Ófelsége, a magyar nép ma este kinevezte Károlyi Mihályt miniszterelnökké. A nép kinevezése lesz az érvényes és nem a királyé.«*

Buza Barna után Fényes László izgatta a népet nem kevésbé felségsértő módon. *»Le kell döntení a hatalom bitortóit. Fel kell menni a várba, hadd lássák, kinek háta mögött áll a nép.«*

E beszédek hatása alatt megindult a néptömeg Buza Barna és Fényes László vezetése alatt. *»Fel a várba József főherceghez. Mondjuk meg neki mit akar a nép«* volt a jelszó.

A lánchid felé vezető utakat katonai kordon zárta el. A Dunaparton, a Deli kávéháznál egy szakasz állott a honvéd tanezredtől, a legjobbnak vélt karhatalmi csapattól.

A kordon nem teljesítette kötelességét. Félretolatta magát a nép által, amely keresztül ment rajta.

Ez volt az első komoly jele a fegyelem bomlásának.

A lánchid bejáratát szintén katonai kordon zárta el. Előtte állottak lovas és gyalogos rendőrök. A lovasrendőrök neki ugrattak a közeledő néptömegnek és azt széjjeloszlásra szólították fel. A menetből lövések dördültek el, mire a rendőrök revolverekhez nyultak és visszalöttek.

A nép széjjelszaladt, három halott és sok sebesült maradt a helyszínen. A lovasrendőrök üldözték a menekülő népet, hogy annak újbóli gyülekezését megakadályozzák.

Ezen összetűzésről szóló jelentésre a honvéd tanezred két zászlóalját indítottam utba a lánchidhoz. Ezeknek azonban dolguk már nem akadt. Éjjel fél tizenegykor értesített a rendőrfőkapitány, hogy a városban a nyugalom helyre állott, a karhatalmi csapatok bevonulhatnak laktanyáikba.

Jelentkezett ezen a napon a fegyelem bomlásának egy másik bizonyítéka is. A fegyvergyári munkások megrohanták délelőtt a fegyverraktárt és abból 1200 drb. puskát és 500 revolvért vittek el, az ott őrségi szolgálatot tartó osztag szemeláttára, amely teljesen tétlenül nézte a fegyverraktár kifosztását.

A dunaparti korzón felállított kordon szabályellenes magatartása miatt vizsgálat lefolytatását rendeltem el, mely még az éjszaka volt megtartandó. A katonai parancsnokságnál besoztott Teus tábornok utasításomra egy parancsot dolgozott ki a karhatalmak magatartása és a fegyverhasználatot illetően. Ennek a parancsnak lényege az volt, hogy a karhatalom semmi körülmények között ne engedje a néptömeget oly közelségébe

jutni, hogy ezáltal a csapat mozgási szabadsága veszélyeztessék. Idejekorán köteles a fegyvert használni.

A kiadott írásbeli parancson kívül a karhatalmi csapatok szóbeli kioktatásáról is gondoskodtam. A rendelkezéseimre álló két tábornokot, Teus és Hodula tábornokokat kiküldtem október 29-én délelőtt és délután a csapatokhoz. Feladatuk az volt, hogy úgy a tiszteket mint a legénységet megfelelően kioktassák a karhatalmi szabályzat rendelkezéseiről és a fegyverhasználatról.

Buza Barna és Fényes László fentirt lázító beszédeiről hivatalos helyről nem kaptam értesítést. Az államrendőrség ezekről a beszédekről nem vett tudomást. A katonai rendőrségnek már előbb említett bizalmi embere hozta a beszédek szövegét, mely később valónak bizonyult.

A helyzetet annyira kiélezettnek láttam, hogy *Buza Barna és Fényes László azonnali letartóztatását tartottam feltétlenül szükségesnek.* Ennek elrendelésére katonai parancsnoki minőségemben nem volt jogom. A katonai parancsnok a fennálló szabályzat értelmében bármely mértékben is lázító *beszédek* miatt nem tehetett bármily intézkedést.

Ezért 28-án este kilenc órakor felhívtam dr. Váry Albert kir. főügyészt telefonon és felkértem őt, jöjjön el hozzám azonnal a várba. Együttal egy tisztet küldtem érte gépkocsival.

Egy negyedóra elmultával már nálam volt Váry főügyész. Közöltem vele értesüléseimet Buza Barna és Fényes László beszédeiről és felhívtam, hogy e két veszedelmes ember azonnali letartóztatására tegye meg a megfelelő lépéseket.

Váry főügyész addig, míg hozzám jött, nem hallott semmit a kérdéses beszédekről. Én is csak azt tudtam vele közölni, ami bizalmi emberünk útján jutott tudomásomra. Előadta, hogy ezen közléseim nem elegendők arra, hogy ő mint főügyész hivatalosan intézkedhessen. Hivatalos helyről kell megerősítést kapnia arról, hogy a beszédek tényleg elhangzottak és a beszédek hiteles szövegét is kell tudnia. Megígérte azonban, hogy a rendőrségnél fog haladék nélkül érdeklődni és ha a beszédek tényleg elhangzottak, megteszi az általam kért lépéseket.

Ezek után a statárium kihirdetését javasoltam. Mindketten szükségesnek tartottuk, hogy a beállott forradalmi állapot miatt a statárium haladék nélkül ki legyen hirdetve. És pedig egyidejűleg úgy katonai, mint polgári egyénekre nézve.

A polgári egyénekre hűtlenség, lázadás, gyilkosság, emberölés, rablás, gyújtogatás, vízáradás okozása, vaspályák, hajók és a táviró rongálása által elkövetett büntettek miatt, úgy, ahogyan ez már 1918 nyarán egy a rendőrfőkapitányságon tartott

közös anketten meg lett beszélve és elő is volt készítve. Az összes a kihirdetésre szükséges nyomtatványok a belügyminisztérumban készen feküdtek, csak a minisztertanács elhatározása és rendelete kellett azok kiragasztására.

Teljesen egyező véleményen voltunk, Váry kir. főügyész és én, hogy itt az utolsó perc a statárium kihirdetésére. Ezek után megbiztam a katonai parancsnokság ügyészét, hogy a kir. főügyésszel együtt megszerkessze még az éjszaka folyamán a minisztertanácsnak teendő előterjesztést és tegye meg az egyéb előkészületeket is a statárium kihirdetésére.

Eszmecszerét folytattunk még a Nemzeti Tanácsnak egyező véleményünk szerint már napok óta szükséges letartóztatásáról, amely letartóztatás tekintetében a katonai parancsnoknak sajnosan semmilyen kezdeményező joga nem volt.

Váry kir. főügyész ezen megbeszélés befejezése után elhagyott. Eljárásának eredményéről később a következőkben értesített:

Október 28-án éjjel tölem eltávozva, telefonon felhívta a főkapitányságot és kérte, hogy Buza Barna és Fényes László beszédeinek hiteles szövegét küldjék be neki. A rendőrfőkapitány nem tudott a beszédekről, megígérte azonban, hogy ki fogja vizsgáltatni az ügyet.

Váry éjjelig sem kapván értesítést, éjjeli egy óraker szemeélyesen ment el a rendőrfőkapitányságra. Csupán az ügyeletes rendőrtisztviselőt találta ott. Ez teljesen tájékozatlan volt, felvilágosítást adni nem tudott.

Október 29-én reggeli hét óraker magával a rendőrfőkapitánnyal beszélt Váry főügyész és bár előbbi hallott arról, hogy 28-án este lázító beszédeket tartottak a Gizellatéri pártkör ablakából, ezen beszédek szövegéről felvilágosítást adni nem tudott.

Tény tehát az, hogy az előző este tartott két izgató, lázító beszéd hiteles szövegét Dr. Váry Albert budapesti kir. főügyész, a budapesti kir. ügyészség vezetője a budapesti államrendőrség főkapitányságától többszöri személyes sürgetésre sem tudta megkapni.

Később bebizonyosodott, hogy a kérdéses beszédeket tényleg elmondották. Vajjon hiheti-e valaki, hogy a Gizellatéren minden bizonnal nagy számban jelen lévő rendőrségi közegek közül egy sem hallotta volna a beszédeket? Ez az eset eléggé világosan rámutat arra, hogy a rendőrség már nem működött, azaz nem akart működni.

A statárium kihirdetésére Váry kir. főügyész, Jekel belügyi államtitkárral és Aczél hadbíróval, a katonai parancsnokság

ügyészével együtt még az éjszaka folyamán megtették az előkészületeket.

Október 29-én délelőtt Váry kérésére és az én kérésemre minisztertanács lett összehívva. Erre Váry kir. főügyész, Jekel belügyi államtitkár, Dr. Sándor László főkapitány és én letünk berendelve.

Behivatván a minisztertanács elé, előadtam, hogy a statárium azonnali kihirdetését szükségesnek tartom. Azt kívánták tőlem, vállaljak teljes felelősséget arranézve, hogy azon esetben, ha a statárium elrendelése a kedélyeket felizgatja és nagyobb zavargásokra vezetne, feltétlenül fenn tudom tartani a rendet. Válaszom az volt, hogy épen a zavargások miatt és mert veszélyes a helyzet, kell a statáriumot elrendelni. Én a magam részéről minden tőlem telhetőt meg fogok tenni, hogy a rendet fenntartsam és az erélyes fellépést tartom az egyedüli eszköznek a helyzet megmentésére.

A minisztertanács tárgyalásai közben kihívták Wekerle miniszterelnököt a telefonhoz. Röviddel ezután engem hívtak sürgősen a katonai parancsnoksághoz. El kellett távoznom. Elmenőben, az előszobában találkoztam a visszatérő miniszterelnökkel. Neki külön és hangsúlyozva előadtam a kérést: rendelje el a minisztertanács azonnal a statárium kihirdetését. Wekerle meghallgatott, de választ nem adott.

Még az nap délben tudtam meg, hogy *a minisztertanács a statárium kihirdetése ellen foglalt állást, mert mint lemondott és csak az ügyek továbbvitelével megbízott kormány ily fontos intézkedés megtételére magát felhatalmazva nem tartja. Tegye meg ezt az intézkedést a jövő kormány.* De egyébként, Tóry igazságügyminiszter szerint a rögtönítélő bírászkodás elrendelésének jogi föltételei hiányoztak.

Váry kir. főügyész mondta el nekem, hogy ő még a minisztertanácsot megelőzően javasolta Tóry igazságügyminiszternek Buza Barna és Fényes László letartóztatását, mert időközben biztos tudomást szerzett arról, hogy ez a két ember forradalomra izgató beszédeket tartott, bár a beszédek szövegét hivatalosan eddig megkapni még nem tudta. Indítványozta továbbá a Nemzeti Tanács letartóztatását és öt napilap betiltását is.

A minisztertanácscon Dr. Váry Albert kir. főügyész engedélyt kért a Nemzeti Tanácsnak s Buza Barna és Fényes Lászlónak letartóztatására, kérte továbbá öt napilap betiltását is, a rögtönítélő eljárás elrendelését úgy a katonai, mint a polgári büntető bírászkodás alá tartozó személyekre bizonyos közveszélyes cselekmények (hütlenség, lázadás, gyilkosság, szán-

dékos emberölés, rablás, gyujtogatás, s egyéb közveszélyes cselekmények) büntettére. A minisztertanács ezeket a javaslatokat nem fogadta el, főként Töry igazságügyminiszter azon érvelése folytán, hogy a felsorolt büntettek fenyegető módon elharapózva nincsenek. (1912. évi LXIII. t. c. 12. §. 4. bekezdés és 1912. évi XXXII. t. c. 435. §. 2. bek.)

Tény tehát az, hogy a minisztertanács az összes javaslatokat visszautasította.

Meggyőződésem, hogy a helyzet menthető lett volna, ha a minisztertanács a kir. ügyész javaslatait elfogadja.

29-én délben jelentést kaptam, hogy katonatisztek egyenruhában járnak fel a Gizella-téri Károlyi-féle pártkörbe. Mivel a fennálló rendelkezések szerint nem volt jogom arra, hogy politikai pártkörben bármilyen katonai beavatkozást rendelhessek el, Wekerle miniszterelnökhöz mentem és engedélyt kértem arra, hogy a pártkör helyiségeibe karhatalmat küldhessek és letartóztathassam az ott talált katonatisztek.

Wekerle miniszterelnök kereken elutasította a kérésemet, hogy is gondolhatok ilyenre. Ez politikai klub, oda a katonaság nem teheti be a lábát. Mivel pedig kérésemet tovább is fenntartottam és azt meg is indokoltam, végre megengedte. Wekerle miniszterelnök, hogy karhatalmat állítsak a párt kapuja elé, hangsúlyozva, hogy csak a kapu elé állíthatom azt, de a pártkörbe az semmi esetre be nem léphet. Megengedte továbbá, hogy egy törzstisztet küldhessek be a körbe, aki az egyenruhában ott megjelent tisztet igazolásra felszólíthatja. Vigyázzon azonban ez a törzstiszt nagyon, mert ha a pártkörben katonai egyenruhában lévő tiszt országgyűlési képviselő, akkor meg nem akadályozható abban, hogy egyenruhában a pártkörbe felmehessen, illetve ott tartózkodjon. Azt az ellenvetésemet, hogy katonai szolgálati szabályzatunk értelmében a tiszt csak a főrendiházban viselhetik az egyenruhát, Wekerle figyelembe venni nem volt hajlandó. *Különben is a legtapintatosabb eljárást tette szigorú kötelességemmé.*

Ezen alkalommal beszéltünk Károlyi Mihály gróf esetleges miniszterelnökségéről. Wekerle nézete szerint Károlyit azért nem lehet miniszterelnökké kinevezni, mert azonnal szakítani akar a németekkel. Ezt pedig nem tehetjük. Vasutaink csak négy napra vannak szénnel ellátva és ha a németek a szénszállítást beszüntetik, az ötödik napon megállanak összes vonataink. A déli és délkeleti határainkat e percben a németek védik. Ha ők onnan elmennek, védtelenül maradnak az ország-határok.

Egyéb kifogásai nem voltak akkor Wekerlének Károlyi Mihály ellen. Legalább is nem közölt velem ilyeneket.

Október 29-ike folyamán különféle ellen nem őrizhető hírek jutnak a katonai parancsnoksághoz. Hogy Horvátországban kikiáltották az elszakadást Magyarországtól. Zágrábban az ottani katonai parancsnok és a honvédkerületi parancsnok az egész helyőrséggel felesküdték a horvát Nemzeti Tanácsnak. Fiumét a horvátok fegyveres erővel birtokba vették. A zöld káder emberei sok helyen ölik és fosztogatják a magyarokat.

Megtudjuk e napon, hogy Hadik János gróf lett megbízva kabinetalakítással és ezt a megbízatást elfogadta.

Tudomást nyertem, hogy Hadik János gróf Ófelségének az önálló magyar hadsereg azonnali felállítását javasolta és hogy a király a javaslatot teljes terjedelmében elfogadta.

Hadik János gróf rendelkezéseimre bocsátotta annak a táviratnak teljes szövegét, melyet ebben az ügyben 1918. október 29-én délután a királyhoz intézett és megengedte, hogy ezt a munkámban közlétegyem.

Ez a távirati előterjesztés a következőképen szólott:

»67-29/9 ex 1918. A császári és királyi Udvari Távirad-hivatalnak. Távirat. Ó Császári és Királyi Apostoli Felségéhez!«

»A frontmögötti ország erkölcsi összeomlását Bulgáriának szövetségünkől történt kilépése óta elsősorban a balkáni hadszíntéren előállott eredménytelenségek és Magyarország veszélyeztetettségének érzete okozta Mármarostól—Fiuméig. A lakosság állandóan — általa ellenőrizhetetlen — híreket hall, Erdély és Bánát küszöbén álló megszállásáról. Megnyugtató felvilágosítások nélkül az egész országban elterjedt az, hogy katonailag Magyarországot cserbenhagyták és nem történik meg minden szükséges intézkedés a hazai föld védelmére. A hadseregfőparancsnokság és a hadügyminisztériummal szemben általános bizalmatlanság uralkodik. Mindenütt arról beszélnek, hogy ezen legfontosabb központi irányító helyeken, amelyek ma az egész országban a katonai hatalmat kezükben tartják, vezető állásokban magyarok ugyszólván egyáltalán nincsenek és e mellett ezen hivatalok összállományának alig 10 %-a van magyarokkal betöltve, s beszélnek, hogy szláv, magyarelles elemek vannak ott tulsúlyban.«

»Magyarország a vezető katonai személyiségek legjobb akarata ellenére is, ezektől a hatóságoktól semmi jót sem várhat.«

»A hadsereg rossz ellátása — dacára Magyarország nagy áldozatának az élelmezési kérdésben — a szerb felvonulás megtagadása, Erdélyben és Délmagyarországon a védelmi elő-

készületek teljes hiánya és ezen körzetekben a védekezéshez szükséges erők hiánya, különösen azonban magyar csapatoknak hiánya ezekre a célokra, megerősítik a bizalmatlanságot a legfelsőbb vezetés iránt. Izgatás erősíti a népet e felfogásban és úgy állítják be előtte a dolgot, hogy az olasz front védelmére elegendő csapatok vannak és hogy a magyar csapatok szántszándékkal kisebb jelentőségű feladatok ellátására távoltartják Magyarországtól. Mindenütt rámutatnak arra, hogy azelőtt a délnyugati front kétszer oly hosszú volt és amellett az orosz frontot is kellett tartani és ma a 100 km. hosszú erdélyi front védelmére csak 20 magyar zászlóaljat és 1 lovashadosztályt használnak fel és a déli fronton Magyarország olyan katonai helyzetben van, hogy az ellenségnek még a Dunán való átkelését sem tudja megakadályozni. Emellett jól tudja a nép, hogy csak a legutóbbi napokban magyar csapatok küldettek a nyugati frontra és egész magyar zászlóaljak segédszolgálati célokra Csehországba irányítottak. Röviden összefoglalva, a nép hangulata a legnagyobb mértékben nyugtalan, az izgatás a frontmögötti szakaszokra és a frontra is kiterjed.«

»Lángoló felszólítások már nem vezetnek célhoz. Csak radikális segítség vethet gátat e szomorú jelenség további elterjedésének. Éppen ezért kérem Felsőgedet, hogy miniszterelnökké történő kinevezésemmel egyidejűleg, az alábbi katonai intézkedések megtételét és nyilvánossághozatalát elrendelni kegyeskedjék:«

»1. A M. Kir. Honvédelmi Miniszter azonnal M. Kir. Hadügyminiszterré nevezetik ki és november 1-ével átveszi a parancsnokságot valamennyi honvédalakulat, valamennyi Magyarországhoz tartozó közös alakulat és a belországban levő intézetek fölött, ez időponttól kezdve rendelkezési jog illeti meg az összes katonai javak és Magyarország egész hadiipara felett. A közös hadügyminiszter ezen időpont után a hadijavaknak csak szétszétását fogja az osztrák Landwehr és a magyar hadügyminiszterrel egyetértésben keresztülvinni és végül is egy bizonyos meghatározandó határidőre teljesen fel fog oszlatatni.«

»2. A magyar hadsereg ujjaszervezése egyelőre abban fog állani, hogy december 1-ig keresztülviendő a csapattesteknek, hatóságoknak és intézeteknek uj elnevezése.«

»3. Ő Fensége József főherceg kinevezetik a magyar haderők főparancsnokának. A magyar főparancsnokság tartja kezében a parancsnoklást a csapatok felett az Adriától Ukraináig. A magyar hadseregfőfront két hadsereg-csoportba osztandó, az egyik a Balkán részére, a másik pedig a román határokon álló

haderőkből. A magyar frontra kell beosztani azonnal minden Magyarországról származó csapatot az 5. pontban említett haditanács határozatainak megfelelően a technikai lehetőségek keretein belül. A badeni hadsereg főparancsnokság marad a fegyverszünetig hadviselési szempontból a legfelsőbb hadvezetőség, anyagi vonatkozásban a magyar hadügyminisztérium veszi át a magyar hadsereg ellátását. Az átvételnek időpontját a közös haditanács határozza meg. A magyar hadsereg vezérkari főnöke maga hozza nyilvánosságra hadijelentéseit és külön hadisajtóparancsnokságot állít fel.«

»4. A személyi és anyagi szervezetek átvételének igazságos szempontok szerint történő biztosítására minden vezető közös hatósághoz beosztatnak a magyar kir. hadügyminisztérium összekötő tisztjei, akiknek biztosítandó a teljes betekintés és annak lehetősége, hogy felhatalmazásuk keretén belül egyfelől és a m. kir. hadügyminisztériummal másfelől, akadálytalanul közbelső szervek nélkül érintkezhessenek. Ilyen összekötő tiszteket, akik mellé szakreferensek rendelendők, a magyar hadügyminiszter kinevez: az Armeoberkommandónál (annak minden fontosabb csoportjánál, minden hadseregparancsnokságnál, a közös hadügyminisztériumban minden fontosabb ügyosztálynál, a központi szállítási vezetőségnél, az utánpótlási főnöknél, stb. A magy. kir. hadügyminisztériumnak biztosítatik a jog más, itt nem említett alakulatokhoz, hatóságokhoz és intézetekhez is, esetről-esetre, vagy állandóan összekötő szerveket delegálni. Minden esetre kívánatos, hogy valamennyi közös hatóság felszólíttassék, hogy a hadsereg szétválasztásánál és a hadianyagok és javak elosztásánál az igazságnak és bajtársiasságnak érvényesülést engedjenek.«

»Hogy a közös hadügyminiszter azon helyzetbe hozassék, hogy az összekötő tiszteket az ő hozzájárulásával lehessen kijelölni, rendelkezésére állnak a hadseregnek valamennyi Magyarországról származó tisztjei, szintugy a honvédség és a haditengerészet részéről is.«

»5. A még szükséges hadműveletek céljainak, különösen a magyar csapatok hazaszállítására vonatkozó irányelvek, valamint a hadsereg szétosztása előkészületeinek és a leszerelés irányelveinek megállapítására egy haditanács hivatott, amely Felsőged elnöklete alatt az egész felfegyverzett haderő vezérkari főnökéből, ennek helyetteséből, a magyar hadsereg főparancsnokából, a magyar hadsereg vezérkari főnökéből volna összeállítandó. A haditanács szavazás útján dönt, szavazategyenlőség esetén Felsőged kezében van a döntés.«

»Az esetleg még szükséges egyéb tanácskozások, amelyek

személyi és anyagi ügyekre vonatkoznak, a szükséghez képest az eddigi normális keretek között tovább folynának.«

»Kérem Felségedet, kegyeskedjék alázatos előterjesztésemet megvizsgálni és döntését József főherceg ur Ó királyi fenségéhez eljuttatni.«

»Felséged iránt a legmélyebb hűséggel«

»1918. október 29. d. u. 4 óra.«

»Gróf Hadik.«

Október 29-én délután Wild József vezérkari százados, a hadseregfőparancsnokság által a magyar miniszterelnök mellé beosztott összekötőtiszt felkeresett irodámban. Hadik gróf kijelölt miniszterelnök megbízásából kérdést intézett hozzám, elfogadom-e az új kormányban a hadügyminiszteri tárcát. Wild százados ezen alkalommal részletesen ismertette velem Hadik gróf programját.

Hadik ezen programja alapján Károlyi Mihályt a kormányba való belépésre szólította fel. A Károlyi Mihályt hatalmában tartó szocialista és radikális párt kijelentette azonban, hogy semmilyen más párttal együttműködni nem akar.

Károlyi már előbb visszautasította József főherceg ajánlatát is, hogy utóbbinak miniszterelnöksége alatt vállaljon miniszteri tárcát. Majd a Nemzeti Tanáccsal való érintkezés után abba sem ment bele Károlyi, hogy az ő (Károlyi) miniszterelnöksége alatt a belügyi, hadügyi és igazságügyi tárcákra József főherceg jelöltjei neveztessenek ki.

A Wild százados által előadottak hallatára a szívem hevesebben dobogott. Az a fényes kilátás nyílt meg előttem, hogy a hadsereg kettéválasztása után mint első magyar hadügyminiszter fogok közreműködni az önálló magyar hadsereg felállításán. Minden magyar katona szívében rég óta fennálló vágy teljesülésbe fog menni.

Sokkal később, csak évek múltán tudtam meg, hogy akkori jelölésem a hadügyminiszteri tárcára bonyodalmakat okozott. Hadik gróf engemet akart erre az állásra kineveztetni, míg egy igen előkelő és befolyásos politikus a kinevezésemet ellenezte, azzal az indokolással, hogy a radikálisok szemében túl piros posztó vagyok, provokációnak fogják tekinteni a kinevezésemet. Aggodalmait Ófelségének tudomására hozta és a király fontolóra véve a dolgot más helyről is kért jelentést. Ide-oda telefonáltak. Végre győzött a kinevezésemet ellenző nézet és más hadügyminisztert kellett keresni.

Október 31-én akarták a hivatalos lapban közzétenni az új kormány kinevezését. Erre azonban már nem került a sor, mert időközben az előző éjjel összeomlott minden.

Pedig, ha gróf Hadik János két nappal előbb veheti kezeibe a kormány kerekét, sok minden alakult volna másképen.

Október 29-én már ki nem mozdulhattam a katonai parancsnokság épületéből. Az események üldözték egymást. A karhatalmi csapatok pontos nyilvántartásával és megszervezésével nem voltam még készen. Legnagyobb részben magamnak kellett ezt a munkát végezni. Az elhelyezés össze-visszasága nagyon nehezítette a rendezést. Maga a referens sem tudott tiszta képet adni a karhatalmi és őrségi rendszerről. A legfontosabb dolgok egyike volt az a követelmény, hogy az együtvértartozó csapatok összehozassanak. Ezt csak fokozatosan lehetett keresztülvinni, mert a csapatok folyton szolgálatban állottak és elszetve végzett munkával még nagyobb zür-zavart okoztak volna.

Este jelentik, hogy Ábrahám Dezső beszélt a Károlyi-pártkör ablakából a néphez. *»Nekünk a főherceg nem parancsol. Most csak a magyar nép parancsol. Rövidesen út-a cselekvés órája. Kivivjük a nép szabadságát.«*

Jelentés érkezik arról, hogy katonatanács alakult, továbbá deáktanács is. Bizonyosat megtudnom nem sikerült. A rendőrfőkapitányságtól felvilágosítást kértem. Nem tudott semmit.

Később értesültem, hogy a katonatanács tényleg működött, a karhatalmi csapatok megoldozása volt a feladata.

Fontos háborus eseményekről is értesültünk e napon, Törökország különbékét köt. Az olasz fronton megkezdjük a visszavonulást és fegyverszünetet kértünk.

A csapatok megbizhatatlansága tekintetében tett szomorú tapasztalatok behatása alatt erélyesen megsürgettem a közös hadügyminisztériumban a már október 26-án odaküldött és időközben két ízben is megismételt, friss csapatoknak Budapestre való elküldésére vonatkozó kérésem elintézését.

Amikor ugyanis október 26-iki szemléimnél azt a benyomást nyertem, hogy a budapesti karhatalmi csapatok értéke és megbizhatósága nem a régi és szemelláthatólag hanyatlott, azzal a kéréssel fordultam táviratilag Bécsbe a közös hadügyminiszterhez, bocsásson rendelkezésemre friss csapatokat, azaz olyanokat, melyek eddig Budapesten nem voltak. Meg is jelöltem mindjárt, honnan küldjön erősítést, ha lehet. Tudtam, hogy Szegeden és Miskolcon vannak teljesen megbizható, elsőrendű karhatalmi zászlóaljok. Ezeket küldje fel Budapestre.

A közös hadügyminiszter október 29-ig nem is válaszolt a fenti kérésemre. Csak ezen a napon, amikor az október 28-iki szomorú eseményekre rámutathattam és most már igen erélyesen sürgettem friss csapatok küldését, kaptam meg a hadügy-

miniszter választ. Rendelkezésekre bocsájtja a két zászlóaljat és Budapestre fogja azokat indíttatni.

Ez a két zászlóalj tényleg meg is érkezett Budapestre, azonban csak 31-én jöttek ide, a felfordulás után, amikor feje tetejére volt állítva minden és azokkal már nem rendelkezhettem, mert beérkezésükről akkor nem is értesültem. A zászlóaljak belesodródtak az általános feloszlásba.

Ismétlem, amit már előbb mondtam. Mily egészen más lett volna a helyzetem, ha 1918. október havában is azzal a hatáskörrel bírok, amilyennel ezen év március havában rendelkeztem. Pozsony, Győr, Esztergom, Kassa, Miskolc, Munkács, Szeged, Zombor, Kolozsvár és még más magyar városokban kitűnő magyar csapatokból álló karhatalmi zászlóaljak állottak. De ezek egyikével sem tudtam rendelkezni, nem tartoztak alá.

Azokkal a csapatokkal kellett Budapesten a rendet fenntartani, melyek közel egy fél év óta a fővárosban, hiányzó felügyelet mellett és jóformán szervezetlenül állottak karhatalmi szolgálatban, a felforgató elemekkel állandó érintkezésben és ezért megméltelyezve és elrontva.

Kellő hatáskör mellett napok alatt lehetett volna a budapesti csapatok helyébe olyanokat idehozni, melyek bizonytalansággal nem tagadják meg az engedelmességet.

Nem tudom, mi igaz abból, amit a »Diadalmas forradalom« című könyvben olvashattunk. Ott azt írták, hogy az összes budapesti csapatok, köztük az inotai-honvédtanezred is, már október 26-án, tehát már azon a napon, amikor a katonai parancsnokságot átvettem, meg voltak nyerve Károlyi Mihálynak és a Nemzeti Tanácsnak. Ugyanezt mondotta nekem Lázár Miklós lapszerkesztő október 30-án délelőtt, amikor a katonai parancsnokságnál felkeresett. Később másoktól is hallottam ezt. A tényleges események igazolni látszottak ezen állításokat.

De bár igaz is legyen ez, nézetem nem változik, hogy a Nemzeti Tanács letartóztatásával és a statárium kihirdetésével meg lehetett volna akadályozni a felfordulást. Kellő erély és vasszigor visszabillentette volna a fegyelembe az akkor még tétovázó tiszteket és a legénységet ép úgy, mint a budapesti rendőrség embereit.

Windischgrätz Lajos herceg azt írja könyvének 255, 312. és 337. oldalán, hogy ő már 1918. augusztus havában felhívta a kormány figyelmét arra, hogy a budapesti kaszárnyákban agitálnak, főleg újságírók, de lemosolyogták őt, mint rémképeket látót és teljesen megbizhatónak jelentették ki a csapatokat.

A honvédelmi miniszter sem bizhatott nagyon a buda-

pesti csapatokban, mert 1918. szeptember havában a hadsereg-főparancsnokságnál két magyar ezrednek Budapestre való küldését kérte a karhatalmi csapatok megerősítésére. A hadsereg-főparancsnokság a honvédelmi miniszternek röviden így válaszolt: »Das Armeeeoberkommando ist leider nicht in der Lage, dem Ansuchen zu entsprechen.« Magyarul: »A hadsereg-főparancsnokság, sajnos nincsen abban a helyzetben, hogy a kérésnek helyt adjon.«

Windischgrätz azt írja könyve 343. oldalán, hogy a király már október 22-én meghagyta a hadsereg-főparancsnokságnak, hogy megbízható csapatokat küldjön Budapestre.

József főherceg, mielőtt október 27-én, mint *Homo Regius* Budapestre jött, egy magyar hadosztály ideküldésére kérte a királyt.

A hadsereg-főparancsnokság mindezen felszólítások és parancsok teljesítése elől kitért azzal, hogy a harctéri helyzet nem engedi a csapatok kivonását és hazaküldését.

Sándor László volt budapesti főkapitány azt adta elő kihallgatása alkalmával a Tisza-pörben, hogy 1928. október 28-án a lánchidnál, a rendőrök lövésére a mögöttük álló katonai szakasz parancsnoka elkiállította magát, hogy sortüzet fog adatni a rendőrökre, ha azok még egyszer lőnek a népre. Én erről annak idején jelentést nem kaptam, csak Sándor kihallgatásából, a sajtó híreiből szereztem a dologról tudomást. Mutatja ez az eset is a felbomlást, mely a katonai karhatalmi csapatoknál már akkor beállott.

A honvédtanezred és a bosnyákok voltak azok a csapatok, melyekben akkor mindenki bizott, amennyiben teljesen megbízhatóknak tartották. Az október 30-iki események leírásánál fogom ecsetelni azt a felbomlást, mely ezeket az osztagokat is hasznavetelenné tette. Meg fogom szólaltatni magát a tanezred akkori parancsnokát, vitéz Szepessy (Bugsch) Aladár ezredest, most ny. altábornagyot és Hodula altábornagyot, akkor a katonai parancsnokságnál beosztott táborno-
kot, aki a felfordulás éjszakáján a bosnyákok feletti parancsnoklással volt általam megbízva.

Ezek az urak a legilletékesebbek a közvetlenül parancsnokságuk alatt állott csapatokról való nyilatkozásra. Tőlük fogjuk hallani, hogy a felfordulás éjszakáján sem az egyik, sem a másik csapat nem engedelmeskedett már parancsnokának.

ESEMÉNYEK 1918. OKTÓBER 30-ÁN.

Október 29-éről 30-ikára virradó éjjel, kb. félelgykor telefonhoz hívott *Hadik János gróf*, az ujonnan kijelölt miniszterelnök. Felkért, jöjjenek el azonnal hozzá Délibáb-utcai lakására.

Éjjel egy órakor Hadikhoz érkezve, ott találtam *Sándor László dr.-t*, a budapesti államrendőrség főkapitányát is.

Hadik gróf felvilágosítást kívánt a rendőrség és a katonaság állapotáról és megbízhatóságáról. Érdeklődött a lánchidi összetűzésről és tudni akarta, mi igaz abból, az esti lapokban megjelent hirből, hogy a rendőrség tisztikara a Nemzeti Tanácsnak felesküdt?

Előbb *Sándor László* tette meg jelentését. A főkapitány megerősítette a kérdéses hirt. Tudott arról, hogy a rendőrségi tisztviselők a Nemzeti Tanácshoz csatlakoztak és annak felesküdték. Azt mondta azonban, hogy a kötelességükről megfelelkezett tisztviselők száma egészben csak 30, nem tulajdonít a dolognak nagyobb fontosságot, különben is rendet fog teremteni.

A rendőrlegénységénél is mutatkozó forrongásról azt jelentette *dr. Sándor főkapitány*, hogy a mozgalom oka az igen alacsony fizetésben keresendő. A nagy drágaság miatt nem tudnak megélni és ezért nagy az elégedetlenség.

Hadik gróf szükségesnek tartotta a rendőrségi fizetések emelését és erre vonatkozó javaslat előterjesztésére utasította a főkapitányt.

Ezek után *Sándor László* főkapitány azon meggyőződésnek adott kifejezést *Hadik gróf* előtt, hogy a rendőrség — különösen ha a fizetéseket emelik — kötelességének meg fog felelni, számít arra, hogy azt kezében fogja tarthatni.

Tőlem kívánván jelentést *Hadik gróf*, magam is hasonló hibába estem, mint a főkapitány. Eddigi kedvezőtlen tapasztalataim dacára nem hittem, hogy a katonaságnál a fegyelem már annyira felbomlott, amint ezt sajnosan 24 órával később tapasztalnom kellett.

Azok az események, melyek október 30-án bekövetkeztek, megcáfolták úgy *Sándor* főkapitány jelentését, mint az enyémet

is. Bebizonyosodott, hogy Sándor László már nem rendelkezett a rendőrséggel akkor, amikor Hadik grófnak jelentését előadta. De ugyanakkor behódolt már a katonaság is a Nemzeti Tanácsnak. Mindkettőnknek ezeket a tényeket 24 órával később kellett tapasztalnunk.

1918. évi október 30-ikán történeteket fogom most előadni. Egész katonai pályafutásom legnehezebb és legkeserűbb napja volt ez. Egészen eltekintve a napok óta tartó éjjeli és nappali készenléttől és munkától és az azzal járó teljes fizikai kimerüléstől, az idegeket igénybevevő izgalmak nagyobbak voltak, mint a háboru legvéresebb csatánapjain.

Tulzottan riasztó hírek kergették egymást egész napon át és éjszaka is. Minden oldalról telefonáltak és üzentek a városban történő dolgokról, anélkül, hogy tudtuk volna, ki a közlő és mi igaz abból, amit közöltek.

A rendőrség teljesen felmondott minden szolgálatot, tőle semmilyen értesítést nem kaptunk a városban uralkodó állapotról. Ha felhivattam a rendőrséget és valamely felvilágosítást kértem, az volt a válasz, hogy ők semmiről nem tudnak.

Azok a hírek, melyeket a városból érkező tisztek hoztak a katonai parancsnoksághoz, vagy amelyek olyan egyénektől eredtek, akiknek személyisége némi garanciát nyújtott a hír valódiságáról, rendszerint csak azt újságolták, ami már órákkal azelőtt megtörtént, és így ezeknek a híreknek sem volt értékük. Azok alapján intézkedés nem volt kiadható, mert ha kiadtunk volna valamely rendelkezést, annak végrehajtása minden bizonnyal elkésett volna. Preventív intézkedést kiadni pedig ily hirszolgálat alapján egyáltalában nem lehetséges.

A rendőrfőkapitány, az elmúlt hetekben nap-nap után kérte a katonaság kiállítását az utcára. Az emberek abban a kedvetlen októberi időben és esőben áztak, fáztak és azonfelül éheztek is, aminek következménye az volt, hogy a legénység ereje a végletekig volt igénybe véve, az emberek ki voltak merülve és nagyfoku elégedetlenség kapott lábra azok soraiban.

Pedig ebben az elmúlt hetekben a csapatoknak ily fárasztó igénybevételére szükség még nem volt. Volt azonban a csapatok ezen igénybevételének káros eredménye, az, hogy a legénység ebben az időben állandó érintkezésben állott az őket lázadásra felbujtató agitátorokkal, aminek, — amint már említettem — a legnagyobb részt tapasztalatlan, fiatal és szintén kimerült századparancsnokok gátat nem vetettek.

Október 30-ára, amikor a jelek szerint itélve, a tulajdonképeni veszélyes időszak beállott, semmilyen intézkedést nem kért a rendőrfőkapitányság a katonai parancsnoktól. Mintha

minden a legnagyobb rendben lett volna, rendőrtisztviselőt az utcán látni nem lehetett, az őrszemek úgy állottak a helyükön, mintha őket semmi sem érdekelné. Tudtuk, hogy a rendőrfőkapitányság fentemlitett felszólításának elmaradása arra vezethető vissza, hogy október 29-ike óta a rendőrség rendes működése teljesen megszűnt.

Október 28-án reggel jöttem el a lakásomról. Azóta oda vissza nem térhettem. Egy lépést nem tehettem október 28-ika délutánja óta a katonai parancsnokság épületéből. Éjjel-nappal az irodában voltam, ebédemet ott fogyasztottam el és ott aludtam. Nem mehettem el, mert a helyzet olyan volt, hogy nem tudhattam, mely percben kell fontos katonai intézkedéseket tennem. Arról, hogy valamely csapatot meglátogassak, szó sem lehetett.

Október 30-án a sajtó egy része teljesen forradalmi alapra helyezkedett. Féktelenül támadták Hadik grófit. Kormányzati programját nem vették tudomásul, ellenben a nap szomorú eseményének mondták a kormányalakításra neki adott megbízást. Népkormány kell ma — irták — amikor Horvátország lángban áll, a szerbek a Dunához közelednek és rettenetes offenzíva folyik ellenünk az olasz fronton. Nem pedig feudális kormány, ahogyan Hadik kormányát nevezték.

Bécsből érkező hírek szerint, ott nagy tüntetések történtek a köztársaság kikiáltása mellett, a politikai foglyokat állítólag szabadon bocsátották.

A mérsékeltbb irányt megtartott lapok hozták Hadik gróf kormányzati programját. Ez nagy megnyugvást keltett széles körökben.

Ámde gróf Károlyi Mihálynak és a vele szövetkezett pártoknak nem kellett Hadik és a programja, mert ők hatalomra akartak jutni, az ország kormányát kívánták megkapni.

Beérkező hírek a városban lefolyt tüntetésekről számolnak be, melyeken a rendőrök is résztvettek.

Délután három órakor jelenti a városparancsnokság, hogy a Reáltanoda-utcában levő reáliskolában katonatanács működik. Két századot küldtem ki oda azzal a paranccsal, hogy az összes ott talált katonai egyéneket tartóztassák le. A karhatalom körülbelül 20 fiatal tisztet és több közkatonát talált ott. Azokat átkísértettem a Mária Terézia laktanyába és a hadbírói vizsgálat azonnali megtartását rendeltem el. E célból a katonai parancsnokságtól Teus tábornokot küldtem ki és őt hadbíró, meghagyva nekik a tényállás megállapítását még aznap estig, ami meg is történt.

Az este elélem terjesztett jelentés arról szólott, hogy csupa

veszélytelen embert fogtak el, akik katonatanácsosdit játszottak. A letartóztatottak majdnem kivétel nélkül tanulmányaik folytatására szabadságolt fiatal tisztek voltak. A további eljárás beszüntetése mellett az illetők azonnali bevonultatását rendeltem el, részben a póttettekhez, részben a frontokon álló csapatjaikhoz.

Amikor a Reáltanoda-utcai iskolába kiküldött századok az ott talált fiatal tiszteket letartóztatták és a Mária Terézia laktanyába átkisérték, telefonhoz hívtam, Fényes László jelentkezett. Azt követelte tőlem, hagyjam abba azt az üldözést és amidőn ezen kívánsága teljesítését kereken megtagadtam, megfenyegetett. Szavait már nem tudnám megismételni, az volt az értelmük, hogy meg fogom azt keserülni.

Válaszképpen a Reáltanoda-utcai letartóztatásokra a Nemzeti Tanács október 30-án este egy proklamációt adott ki. Ebben a katonák között sok ezer példányban kiosztott proklamációban lázadásra hívja fel a Nemzeti Tanács a katonaságot. A proklamációban a következőket olvassuk:

»Horvátországban és Prágában a katonaság a nemzeti tanács mellé állott. Miért tilos ez minálunk? Országunk határai védtelenek, a magyar katonákat nem azok védelmére használják fel, hanem idehózzák, hogy vérbe fojtsák a Nemzeti Tanács mozgalmát, amely szabadságot, békét, függetlenséget kíván. Katonák! Szégyen és gyalázat, hogy ti még mindig a bécsi cselédeknek engedelmességek, amely veletek a magyar Nemzeti Tanácsot akarja letörni. A monarchia megszűnt, ti Magyarországnak vagytok a katonái, melyet a Nemzeti Tanács képvisel. Horvátországban, Csehországban egy csepp vért nem ontottak, mert a Nemzeti Tanács mellé állott a katonaság. Ezt kell Nektek is tenni. Álljatok katonai fegyelemmel a Nemzeti Tanács mellé. Szervezkedjétek, válasszatok megbizottakat, akik a Nemzeti Tanáccsal tárgyalni fognak és követeljétek, hogy az egész haderő mellénk álljon. Ne ontsatok polgárvért, ne használjátok a fegyvert, ne löjjetek. Legyetek a Nemzeti Tanács katonái. Ne legyetek külföldön, Csehországban, Ukrajnában sem a szabadság hóhérai. Szervezkedjétek, várjátok a Nemzeti Tanács parancsait.«

Bár a rendőrfőkapitányság e napon karhatalom kirendelését nem kérte a katonai parancsnokságtól, mindazonáltal elrendeltem a szükségesnek látszó megszállásokat és a csapatoknak szigorú készültségben való tartását. A mindinkább izzóvá váló hangulatra való tekintettel a tanezred egy zászlóalját rendeltem be október 30-án éjszakára a Hungária-uttól a belvárosban fekvő Lobkowitz laktanyába. Ezt a parancsomat,

amint később értesültem, nem hajtották végre. Nem tudom mi okból. Felteszem, hogy a vezérkari főnököm tévedésből nem adta ki ezt a parancsot, melynek elmaradása igen súlyos következményeket okozott.

Október 30-án késő délután Lázár Miklós, a Déli Hírlap felelős szerkesztője jött fel hozzám a katonai parancsnokságra. Hadosztályomnál szolgált, amikor ez a Monte San Michélt védte. Személyesen tüntettem ki őt annak idején az ezüst vitézségi éremmel. Közölte velem, hogy a hozzá, mint szerkesztőhöz beérkezett információk szerint a Nemzeti Tanács megnyerte már az egész helyőrséget, sőt engemet is fel akarnak szólítani arra, hogy csatlakozzam a helyőrséggel a mozgalomhoz. Azt feleltem, hogy ha valóban ilyen felszólítást intéznének hozzám, azt vissza fogom utasítani, mert ugy a jelenleg elfoglalt katonai állásom, mint egész katonai multam kizárnak egy ilyen lépést. Hangoztattam, hogy bizok a csapataimban, azok teljesíteni fogják a kötelességüket. Lázár ennek ellenkezőjét állította, azt mondta, hogy egy katonai lázadás van kirobbanóban, a karhatalom meg van nyerve, nem fogják parancsaimat teljesíteni, csatlakozni fognak a mozgalomhoz. Személyem iránti ragaszkodásból jött fel hozzám, mert ugy érzi, hogy a személyem is veszélybe kerülhet.

Közölte velem, hogy Károlyi Mihály óhajt velem beszélni, menjek le hozzá a Nemzeti Tanácsba. Erre nem voltam hajlandó, de hozzátettem, ha Károlyi Mihály akar velem beszélni, jöjjön fel a katonai parancsnokságra. Megadok minden kívánt biztosítékot, hogy nem kell semmitől sem tartania.

Távozásakor külön felkértem Lázár Miklóst, hasson megnyugtatólag a lapjában, törekedjen a felkorbácsolt szenvedélyek csillapítására.

Estefelé jelentik, hogy az egész várost teleragasztották Várnay Zseni »Katonafiamhoz« címzett versével. Ebben felszólítatnak a katonák, hogy a népre ne lőjjenek.

Utólag tudtam meg, hogy október 30-án délután egyenruhában lévő tisztek végigjárták a várost, beszóltak kávéházakba és vendéglőkbe, felszólítva mindenkit, hogy a készülőtüntetéshez csatlakozzon. A mindinkább nagyobbodó tömeg végigvonult a körutakon és a Rákóczi-uton át a Gizellatéri Károlyi-pártkör elé. Ott *Buza Barna* beszédet mondott a pártkör ablakából: »*A cselekvés pillanata elérkezett, a Nemzeti Tanács elhatározta, hogy holnap átveszi a népkormányt.*«

A nagyrészt tisztekből és katonákból álló tömeg innen az Astória szálló elé vonult, hozzájuk csatlakoztak ott a rendőrség legénysége, valamint a posta és a táviró alkalmazottjai is.

Az Astória erkélyéről Károlyi Mihály tartott beszédet. Megerősítette Buza Barna szavait, azt mondván: »*Holnap átveszem a kormányt.*« A tömeg éljenez, kihallatszanak »*Éljen a köztársaság*« kiáltások.

A tiszték kardot rántanak, a legénység szuronyt tűz a puskájára. Így teszik le az esküt a Nemzeti Tanácsnak. Sokan letépi a sapkarózsát és nemzeti színű kokárdát tesznek a helyére.

Károlyi Mihály után Lovászi tart beszédet, kikel a budai vár ellen.

Amikor kb. este kilenc órakor jelentést kaptam arról, hogy tiszték és legénységi egyének az Astória előtt a Nemzeti Tanácsnak felesküdnék, egy karhatalmi századot küldtem ki az ott lévő katonai egyének igazoltatására, illetve letartóztatására. Hogy ez a század mit végzett, erről jelentést soha nem kaptam. Valószínűleg csatlakozott a lázadókhöz.

Az Astória előtt lévő néptömegnek mondja valaki, hogy a Keleti pályaudvarról épen most indítanak utba több menet-századot. A tömeg elordítja magát, hogy vissza kell hozni ezeket a csapatokat és elindul a Keleti pályaudvar felé. Este 10 órakor odaérkezve, betör az elzárt pályaudvarra. A menetszen ott álló századok némán türik, hogy a nép tőlük a fegyvert elveszi, a katonai rend felbomlik, a katonák a nép közé keverednek és az egész tömeg visszatér a városba.

A 32-esek és az 1-es honvédek voltak ezek, amelyeknek a horvát határra kellett volna elindulniok az ottani magyar lakosság megvédelmezése céljából a garázdálkodó horvát katonaszökevények ellen. Az Astória elé visszaérkezve, felesküdnék a Nemzeti Tanácsnak ezek a katonák is.

Báró Szurmay Sándor honvédelmi miniszter felösmerte már 1918. év nyarán azt a veszélyt, mely a Budapesten kiegészítést nyerő és így csupa budapesti emberekből álló csapatnak a fővárosban teljesítendő karhatalmi szolgálatra való felhasználása rejt magában és ezen okból kilátásba vette már akkor a cs. és kir. 32. gyalog ezred, valamint a budapesti 1. honvéd gyalog ezred pótzászlóaljának elhelyezését Budapestről, valamely vidéki városba és helyette más csapatnak felhozatalát Budapestre.

Ezen mindenképen üdvös rendszabály keresztülvitele azonban oly akadályokba ütközött, amelyekkel a honvédelmi miniszter megküzdeni nem tudott. Az áthelyezés első hírének hallatára megmozdult jóformán az egész város, Megmozdult a lakosság és megmozdultak ezekben az ezredekben szolgáló mindazok a katonák, akiknek valamely befolyásuk volt a városnál,

vagy egyéb helyen, és ennek folytán természetes, hogy sorompóba lépett maga a főváros hatósága is. Senki nem tudta és nem akarta belátni a katonai érdeket, mely ehhez az intézkedéshez fűződik, mindenki csak a saját magánérdekét nézte, és a végeredmény az volt, hogy a szándékolt kihelyezése a megemlített pótzászlóaljknak elmaradt, egyszóval a magánérdek győzött a katonai érdek fölött.

Kár volt, hogy a honvédelmi miniszter tervét keresztül nem vihette. Könnyebb lett volna a helyzet a városban, ha a budapesti háziezredek póttestei nincsenek itten.

A tüntető tömegnek egy része a Keleti pályaudvartól nem ment vissza az Astória elé, hanem a József-körutra befordulva, megállott a Budapesti Hirlap szerkesztősége előtt. Erős tüntetés folyt a lap ellen, belövéldöztek a ház falaiba és a lebocsátott redőnyökbe.

Itt újból meg kell ismételnem, hogy október 30-án hivatalos helyekről semmilyen hirt nem kaptam. Az Astória előtt történtek egy részét, a karhatalmi századok lefegyverezését a keleti pályaudvaron és azok visszahozatalát a városba csak sokkal később tudtam meg.

A tömegnek a Budapesti Hirlap szerkesztősége előtti tüntetéséről értesített az említett lap szerkesztősége telefonon és közölte velem azt is, hogy a csőcselék tovább ment azzal a kiáltással: »A Conti-utcai honvédfogház elé, a rabokat felszabadítani.«

Utóbbi értesítés vétele után a Mária Terézia laktanyában lévő karhatalomból két századot rendeltem a Conti-utcai honvédfogházhoz az ott fogvatartott rabok kiszabadításának megállására. A kiküldött századok parancsnokának jelentéséből tudtam meg, hogy a karhatalom a Conti-utcai honvédfogház elé érkezve, nem talált ott senkit. A néptömeg nem jött oda.

A tüntető tömeg, a József-köruton végigvonulva, megállott a 45. sz. ház előtt, melyben lakásom volt. Este 9 óra tájban ugyanis a feleségem telefonon érdeklődött, hazajövk-e ezen az éjszakán vagy nem? Nem birván még akkor tudomásul a Gizella-téri pártkör és az Astória előtt végbement eseményekről, abban a hiszemben voltam, hogy csendesesen fog ez az éjszaka eltelni. Azt válaszoltam feleségemnek, hogy e napon valószínűleg haza fogok jöhetni. Éjjelre helyeztem kilátásba hazaérkezésemet.

Ezt a telefonbeszélgetést lehallgathatták és a néptömeg tudomást szerezvén így arról, megállt lakásom előtt, hogy megvárja hazaérkezésemet és ott maradt éjjeli egy óráig.

A viszonyok nem engedték azonban, hogy a katonai parancsnokságot elhagyjam és hazamenjek.

A néptömeg feltartóztatta az összes arra menő autókat és egy autóra, mely az összecsendült tüntetők láttára megfordult, rálőttek. Azt hitték valószínűleg, hogy én ülök abban az autóban.

Éjjeli egy óraker, megunván a további várakozást, tovább vonultak a tüntetők és a Mária Terézia-laktanya elé mentek. Ott a kapukat zárva találván, folytatták az utjukat és a belvárosi Lobkowitz-laktanya elé érkeztek.

Ebben a laktanyában *Várkonyi* tábornok, városparancsnoknak volt a hivatalos helyisége. Tőle kaptam éjjeli félkettőkor a jelentést, hogy a laktanya kapujában tartózkodó őrség a tömeg odaérkezésénél felnyitotta a kaput, a laktanya udvarán készültségben álló karhatalmi századokkal együtt kivonult a laktanyából és a nép közé keveredett. Valamivel később már nem *Várkonyi* tábornok, hanem egyik melléje beosztott tisztje jelentette, hogy a laktanyába betóduló nép elfogta *Várkonyi* tábornokot és az Astóriába vitte.

Várkonyitól érkezett első jelentésre parancsot küldtem a Falk Miksa-utcai Károly-laktanyában készültségben álló bosnyákokhoz, induljon onnan azonnal két karhatalmi század és foglalja vissza fegyverrel a belvárosi Lobkowitz-laktanyát a tüntetőktől.

Ez a két bosnyák század megtagadta azonban az engedelmességet. A Károly-laktanya parancsnoka jelentette éjjeli két óraker, akkor még telefonon (a telefon éjjeli 2 óra után általam használható már nem volt), hogy a kiküldött két bosnyák század a belvárosi laktanya ablakából tüzet kapván, legénysége erre sarkon fordult, ott hagyta a tisztjeit és csoportokban ment vissza a laktanyába.

A bosnyákokból álló karhatalom volt akkor az a csapat, amelyben mindenki megbizott. Azt hitték róluk, hogy őket nem ronthatja meg az agitátorok munkája, hiszen nem magyarok, hidegen hagyja őket a magyarok szabadságvágya és nem is tudnak az izgatók a bosnyákokkal beszélni.

A Károly-laktanya parancsnokától vett fenti jelentésből láttam, hogy a teljes felfordulás megakadályozására és a bosnyákoknál mutatkozott lázadás elnyomására a legérelyesebb intézkedéseket kell tennem. Amidőn az erre vonatkozó parancsokat telefonon akartam leadni, hirtelen megszakadt a telefonösszeköttetés. A központ felhívásomra előbb egyáltalában nem felelt, majd pedig közölték a központból, hogy csak akkor kötnek össze az általam felhívottal, ha erre a Nemzeti

Tanács az engedélyt megadja. Ily engedély nélkül nem kapcsolnak.

Bekövetkezett tehát az az eset, melynek bekövetkezésétől féltem, amikor a parancsnokságot átvettem és amikor megállapítottam, hogy a telefonszolgálat biztosítására nem történtek meg az előkészületek és a kellő megszervezés.

Jóformán tehetetlenül állottam. Nemcsak, hogy csapataim nem engedelmeskedtek, de a parancsokat sem tudtam már a kellő gyorsasággal kiadni. Ahhoz a nehézkes és idővesztéssel járó parancsadáshoz voltam kénytelen fordulni, hogy auton kiküldött küldönctisztekkel továbbítsam rendelkezéseimet.

A belvárosi laktanya visszafoglalása és a Józsefvárosi telefonközpontban a rend helyreállítása azaz ezen telefonközpontnak arra való kényszerítése, hogy a katonai parancsnokságnak ismét rendelkezésre álljon, voltak a pillanatnyilag legfontosabb feladatok.

Perbáli Hodula Károly vezérőrnagyot, a katonai parancsnokságnál rendelkezésemre álló tábornokok egyikét bízom meg éjjeli fél háromkor, menjen el autón azonnal a Margithidon át Pestre, vegye át a Pozsonyi-uti silosban elhelyezett két árkászszázad és a Falk Miksa-utcai laktanyában készülségben álló nyolc bosnyák század fölött a parancsnokságot és foglalja vissza ezzel az erővel a belvárosi laktanyát és a telefonközpontot.

Hodula Károly tábornoktól eljárásának eredményéről a felfordulás éjszakáján jelentést nem kaptam. Utólag tudtam meg, csak a kommün bukása után, hogy a fenti parancsom mikénti végrehajtásáról részletes jelentést küldött nekem még a felfordulás éjszakáján. Ez a jelentés azonban a kezeimbe nem került. Valószínűleg feltartóztatták a jelentést áthozót. De lehetséges az is, hogy ez a Nemzeti Tanáccsal érzett és a neki átadott jelentést nem is akarta a rendeltetési helyére eljuttatni.

Perbáli Hodula Károly jelenleg Budapesten tartózkodó nyugállományu altábornagy a lefolytatott igazoló eljárásnál jegyzőkönyvbe mondotta a felfordulás éjszakáján történeteket és kérésemre nekem is átadott egy részletes leírást arról, hogy a kapott parancsomat miként teljesítette illetve teljesíthette.

Engedélyével ezen tőle kapott adatok egy részét a jelen munkámban felhasználom.

A tőlem kapott parancsra vonatkozóan azt írja szószerint Hodula nyugállományu altábornagy.

»31-én hajnalban kb. 2 óra 30 perckor Lukachich magához hivatott és azon parancsot adta, hogy a Józsefvárosi köz-

pontot, mellyel az összeköttetés megszűnt s amely a forradalmárok kezében volt, valamint a belvárosi laktanyát 10 századdal és pedig két századdal az árkáslaktanyából és nyolc századdal a Falk Miksa-utcai laktanyából támadjam meg és foglaljam vissza.»

Annak a két bosnyák századnak magatartását illetően, melyeket éjjeli félkettőkor, Várkonyi tábornok jelentésének vétele után, a belvárosi Lobkowitz-laktanya visszafoglalására rendelt, a következőket mondja Hodula altábornagy:

»Átmentem a Falk Miksa-utcai laktanyába, tiszti gyűlésre hívtam össze az urakat, időközben az ott lévő laktanyaparancsnoktól tájékoztam a viszonyok felől és felelőségre vontam őket, miért nem támadta meg a bosnyák két század a belvárosi laktanyát. Ő azt felelte, hogy a laktanya gépfegyverekkel volt megszállva. A két bosnyák század felmondta a fegyelmet és csoportokban dalolva jött vissza.« »Pedig ezen csapatok lettek volna a legmegbízhatóbbak« teszi hozzá külön Hodula altábornagy.

A bosnyákokból összeállított összes karhatalmi századok fegyelmét illetően azt írja:

»Mikor a tisztek együtt voltak, felhívtam őket, tegyenek jelentést a legénység erkölcsi állapotáról, az összes tisztek azt jelentették, hogy a katonai fegyelem teljesen meglazult és tehetetlenek evvel szemben, a legénységükért nem szavatolnak, mert azok kijelentették, hogy bajtársaikra és a népre nem fognak lőni.«

»Természetesen feladatomat nem teljesíthettem, azonnal jelentést küldtem, melyben aggályaimat érvényre juttattam és a helyzetről beszámoltam.«

»Nem mehettem el anélkül, hogy a laktanyában lévő csapatokat ne vonultassam ki s midőn mind együtt voltak az udvaron, beszédet intéztem hozzájuk, melyben királyuk és hazájuk iránti hűségre és esküjükre figyelmeztettem őket, lelkükre kössem, hogy ne adják oda magukat a piszok és gyalázatoságnak, melyeket egy pár gaz haramia tervez és vezet — vigyázzanak nagyon, mert különben úgy ők, mint hazánk meg fogja ezt sinyleni.«

»Reggelfelé parancsot kaptam, hogy vizsgáljam meg a budai hidfőknél felállított őrségeket. Amit a Margithidnál láttam felejthetetlen marad előttem. Elképzelhetetlen zülött vad látvány. A félzászlóalj parancsnoka, szegény főhadnagy sirva rohant hozzám s jelentette, milyen gazemberséget követtek el az emberei. Megtagadták az engedelmisséget. Egy pár nagy-szaju altiszt vezet és parancsolk.«

»Amint sirva folytatta jelentését, odajött egy görbeorru piszkos kölyökkatona, talán 18 éves lehetett s a hátam mögött azt kiáltja hozzám: »Le-a-ró-zsá-val!!! Le-a-rózsával!« Hozzáfordultam, kezem pofonkészen s azt mondtam, ha rögtön nem fogod be a szádat Te taknyos kölyök, olyan pofont adok, hogy lefordulsz a Dunába! »Elkotródott, de helyette odajött a tizedes, szuronyos fegyverére támaszkodva, merően szemeim közé nézve, ugyancsak azt mondta, mit az előtte szóló — feleletem neki ugyanaz volt, mint a másiknak s úgy látszik észhez tért, mert azonnal eltűnt.«

»Itt nem lehetett már menteni semmit sem.«

»A főhadnagy jelentése szerint kb. egy fél órával azelőtt a pesti oldalról egy, több tiszt vezetése alatt álló izgága katonacsoport jött át, embereit lázítani kezdték. Közéjük akart lövetni, majdnem őt ütötték agyon.«

Ebben a fejezetben írottak elolvasása után láthatja az olvasó, milyenek voltak a viszonyok a karhatalmi csapatoknál a felfordulás éjszakáján, de különösen milyen volt a fegyelem az akkor feltétlenül megbízhatónak tartott bosnyák karhatalmi századoknál, amelyekről a »Mai Nap« a kezdetben említett, 1930. évi november 11-én megjelent cikkében szó szerint a következőket írja:

»A helyzet még menthető volt, Budapesten még vannak ezredek, amelyekre akár egy birodalmat lehet felépíteni. Magyar parasztezredek, amelyeknek katonái a faluban megverték a szociáldemokrata agitátorokat.«

»És fanatikus bosnyákok, gorombák és durvák, akiknél már csak azért sem érhetett célt semminemű propaganda, mert irni-olvasni sem tudtak. Nemhogy magyarul, amely nyelvet nem is értették, hanem saját anyanyelvükön sem. A legfiatalabb zászlósnak is engedelmeskedtek volna, ha az rájuk-parancsol, hogy gépfegyverekkel tisztítsák meg Budapest utcáit és kézigránátokat dobjanak a kávéházak tükörablakaiba, melyek mögött felelőtlen teoretikusok kávécsészéikbe és a forradalomba gubóztak be.«

»Egy óra múlva nem lett volna ellenzék.«

»De a király nemet mondott.«

A HONVÉD TANEZRED.

A Budapesten lévő karhatalmi csapatok között a bosnyák századokon kívül még a honvéd tanezred is tartozott azok közé, melyeket karhatalmi célokra való felhasználhatóság tekintetében a legjobb csapatoknak tartottunk. A közvélemény legjobban ezekben az alakulásokban bízott, különösen a bosnyákokban.

A bosnyákok azért bírták ezt a bizalmat, mert a szláv nemzetiségű katonák fegyelmezettsége általánosan elősmert, de azért is, mert idegenek voltak itt, akik magyarul nem tudtak és minden bizonnyal érzelmeikben sem voltak magyarok.

A honvéd tanezred egy jól megszervezett, kitűnő erélyes parancsnok és nagyobbára hivatásos tiszték vezetése alatt álló zárt egységet képezett, melynek katonái a magyar honvédek legjobbjai, kiválasztottjai voltak. Ezt az ezredet csak a háboru alatt állították fel, azzal a rendeltetéssel, hogy a harctéren álló honvédezredek számára az altiszti sarjadékot kiképezze.

Az arcvonalban, az ellenséggel szemben álló ezredeknél nem volt sem idő, sem pedig alkalom arra, hogy az altiszti utánpótlásról gondoskodjanak, azaz, hogy a fiatal, altiszti kiképzésre kiválasztott honvédeket a szükséges elméleti és gyakorlati kiképzésben részesítsék.

A veszteségek a honvédezredeknel a háboru alatt általában nagyok voltak. Különösen nagyok voltak az altiszti karban, mert az altisztek a harcokban mindig elől jártak. Itt hajtotta legszebb virágjait a magyar virtus. Ezeket a veszteségeket állandóan pótolni kellett.

A pótlásra kiszemelt embereket, az ugynevezett altiszti sarjadékot, rövid csapatszolgálat után és miután az illetők arravalóságát a századoknál elősmerték, visszaküldték az ország belsejébe, az Inotán felállított tanezredhez és ott külön erre a célra kiválasztott tiszték vezetése alatt hat hónapon át kiképezték őket. A kiképzés befejezése után visszakerültek ezek az emberek a századaikhoz, ahol a beállott fogyatékok arányában altisztekké léptették elő őket.

Az itt mondottakból kitűnik, hogy a tanezrednél a honvéd-

legénység elitje jött össze, mert a legintelligensebb és legderekasabb honvédeket szemelték az ezredek ki altiszteknek és azokat küldték a kiképző iskolába.

A honvéd tanezred parancsnoka 1918. október havában vitéz Szepessy (Bugsch) Aladár ezredes volt, aki jelenleg Sopronban lakó nyugállományu altábornagy.

Szepessy altábornagy a honvéd tanezrednél 1918. október utolsó napjaiban előfordult eseményeket a Nemzeti Ujságban 1928. október havában közzétette.

Felkérésemre rendelkezésemre bocsátotta ezt az összeállítást és megadta hozzájárulását is ahhoz, hogy azt jelen könyvemben értékesíthessem.

Szepessy altábornagy, mint a honvédtanezred volt parancsnoka, a legilletékesebb annak a leírására, mily fegyelmi viszonyok uralkodtak a parancsnoksága alatt állott ezredben 1918. október végén és a felfordulás éjszakáján.

Kéziratának azt a címet adta, hogy:

*»Miért nem lőtt a katonaság a forradalomkor
1918. október 31-én.«*

Ennek a munkájának egy részét elő fogom adni.

Az itt következő, idézőjel között és dült betűkkel hozott részt szószerint vettem át Szepessy altábornagy munkájából. E munkának további részét rövidítés céljából csak kivonatossan közlöm.

Szepessy altábornagy leírását a következő szavakkal kezdi:

»Még mindig igen sokan vannak, akik azt állítják, hogy a forradalmat el lehetett volna nyomni, ha a katonaság lőtt volna.«

»Könnyű ezt állítani, csak hogy nem volt katonaság, amely lőtt volna. A honvéd tanezred parancsnokságom alatt a forradalom előtti időben Budapesten karhatalmi szolgálatot teljesített. Megkísérlem a tízéves évforduló alkalmával az ezrednek ezt a működését vázolni.«

A tanezred október 14-én rendeltetett be Inotáról Budapestre. E napon kellett volna a tiszteknek és a legénységnek a hathónapi kiképzés befejezése után a szabadságot megkezdeni. A szabadságot elmaradása elkedvetlenítést okozott, a szolgálatra is kihatott.

Az ezred Budapesten az Andrássy tüzérlaktanyában helyeztetett el, a legénység az istállókban. A tisztek egy része a városban, a másik része a laktanyában, a nyeregkamrákban nyert elhelyezést.

»A katonai parancsnok egy horvát születésű tábornok, a

vezérkari főnök cseh eredetű volt. Jelentkezésemkor semmiféle tájékoztatást nem kaptam.»

Október 16-tól naponta felváltva egy zászlóalj a Lobkowitz laktanyában, egy a Mária Terézia laktanyában karhatalmi készütségben állott, a harmadik zászlóalj szolgálatmentes volt. A készütségi szolgálat az első időben reggeli 8 órakor kezdődött és este 10 óráig, sőt gyakran még tovább is tartott. Az udvaron való ácsorgás igen fárasztó volt, a laktanya folyosóit csak rossz időben és felváltva volt szabad igénybe venni. Naponta másfél óra ide és ugyanannyi visszamenet.

Október 23-án utolsó képviselőházi ülés, a Károlyi-párt függetlenségi indítványát elvetette. Nagy botrány, Károlyi lázító beszédet tartott.

Az október 24-i lapok már a Nemzeti Tanács programját közölték.

Október 27-én az ezred a Lobkowitz laktanyában szigoru készütségben volt.

A Lobkowitz laktanyában lévő Katona-féle vendéglőben egy egyenruhában lévő rokkant izgatta a jelenlévőket. Letartóztatásánál töltött Frommer-pisztolyt találtak nála. Másnap a fegyvergyárban néhány száz Frommer-pisztoly eltűnését fedezték fel.

A zászlóaljak a készütségi szolgálat alól csak éjjel felé szabadultak fel. Reggel 6 órakor már megint indulni kellett. A csapat alig pihent.

»Október 28-án Lukachich altábornagy megszemlélte a tanezredet. Jelentésem alapján a helyszínen azonnal pihenőhelyek iránt intézkedett és a laktanya parancsnokságot utasította, hogy egy zászlóalj számára elhelyezést biztosítson.»

A délután folyamán »a rendőrség kérelmére a városparancsnokság utcaelzárásra két gyalogszakaszt vezényelt ki. A rendőrség utasítása szerint az egyik szakasz a Váci-utcát, a másik szakasz a Deli-kávéháznál a dunakorzót zárta el. Utóbbi helyen a rakparti ut szabad maradt, annak elzárására intézkedés nem történt. A tüntető tömeg egy része itt vonult el.»

A rendőrfőkapitány tudatta a tanezred parancsnokságával, »hogy a főkapitányság udvarán lévő tanezredbeli tartalékszászad egyik őrmestere a rendőrség között lázított.» A helyszínén azonnal megejtett vizsgálat szerint a rendőrség a honvédséget leszólta, az őrmester a honvédség védelmére kelt.

A két zászlóalj csak éjjel után indulhatott szállására.

Jóllehet, hogy 28-ára és 29-ére különös mozgalom tervezve nem volt, a két zászlóalj mindkét napon már 6 órakor reggel indult a laktanyából.

»28-án a tanezrednél két lázítási eset fordult elő. Egy népfelkelő főhadnagy a legénységet engedetlenségre lázította, a helyőrségi fogháznak adatott át, egy másik eset fegyelmi uton intéztetett el.«

»29-én a legénység titokban beszélgetett a harctéren és a haditengerészetnél előfordult lázadásokról.«

»Október 30-án az I. és II. zászlóalj a Lobkowitz-laktanyában készültségi szolgálatban állott, a III. zászlóalj pihent. Dél előtt 11-kor 6 század a Reáltanodai gimnázium elé vonult és ott kb. 30 embert fogott el. Legnagyobb része katona. Közben Fényes László, Laehne Hugó és Kobek Kornél képviselők jelentek meg, az elfogottak szabadonbocsáttatását követelték. Elutasították.« A karhatalom külön figyelmeztetve volt, hogy a képviselők mentelmi jogát respektálja, kivéve tettenérést.

Az elfogott egyének a Mária Terézia laktanyába kísértettek át.

»A megtörtént átadást a katonai parancsnokság vezérkari főnökének személyesen bejelentettem, aki velem közölte, hogy a két zászlóalj parancsnokságom alatt éjjelen át a Mária Terézia-laktanyában mint karhatalom marad. E közlés után a vezérkari főnököt kértem, hogy e parancs változtassék meg olyképen, hogy a tanezred a Lobkowitz-laktanyába visszajusson, megindokolva azzal, hogy a csapat ott már szükségszerűen elhelyezhető, míg ellenben a Mária Terézia-laktanyában az udvaron kell éjjeleznie. Sőt még arra is kértem, hogy a kérelmemet Lukachich altábornaggyal közölje, felemlítve azt, hogy a Lobkowitz-laktanya fontosabb hely mint a Mária Terézia-laktanya, ott van a városparancsnokság, annak megvédéséről kezeskedem.«

»A vezérkari főnök hajthatatlan maradt, a tanezredet a Mária Terézia-laktanyában meghagytam.«

Az ezredparancsnok a már este készülő tüntetés miatt az Üllői-utat elzáratta a laktanya kapuja felett és alatt egy-egy századdal.

»A tanezred, parancs alapján egy századot a József-telefonközpont és a honvédhelyőrségi fogház megszállására küldött. A fogházat egy szakasz, a telefonközpontot három szakasz védte.*) Közben a forradalmisták a Lobkowitz laktanyán rajtaütöttek és elfoglalták azt. A katonai parancsnokság küldönccel értesítést küldött, hogy reggel felé a bosnyákok a Károly-laktanya felől, a tanezred a Mária Terézia-laktanya irányá-

*) A telefonközpontot ennek dacára hatalmukba kerítették a felkelők éjjeli 2 órakor.

ból a Lobkowitz-laktanyát megtámadják. Az összeműködésre és az időpontra vonatkozólag intézkedés még jön. A legénység hangulatáról és megbízhatóságáról jelentést kell tenni. A Lobkowitz-laktanyában beállott helyzet felderítésére egy gyalogszakszást főhadnagy vezetése alatt küldtem ki. A főhadnagy azt a feladatot kapta, hogy a megszállás módját és helyeit állapítsa meg. A főhadnagyt kioktattam, hogyha a szakaszra lőnének vagy más eszközökkel a szakaszt megtámadnák, a fegyvert használni, tehát lőni kell.«

»Mint különös jelenséget fel kell említeni, hogy a laktanya kapujánál vont kordon legénysége megütközését fejezte ki a fölött, hogy rendőrt az utcán sehol sem lehetett látni. Ezt a megfigyelést a legénység tette, a tisztnek ez nem is tűnt fel. Ugy látszott, hogy valaki a legénységet erre figyelmeztette.«

A Mária Terézia laktanyában a sötétség beállta után valaki kiáltotta: »Éljen a vörös ember!« A kiabálót kinyomozni nem lehetett.

»A horvát (12.) század parancsnoka jelentette, hogy a magyarajku legénység a horvátokat figyelmeztette, hogy ne merjenek a néplömegre lőni, mert akkor ők fognak rájuk lőni. A megfélemlítőket kipuhatolni nem lehetett, a horvátok azzal védekeztek, hogy a közlőket a sötétségben nem ismerhették fel.«

»Már akkor a zászlóaljparancsnokok is jelentették, hogy a legénység hangulata elkeseredett és kedvellen, mert tudják, hogy a rendőrség és egy menetszázad a Nemzeti Tanácshoz át-pártolt, a bosnyákok és horvátok szolgálat alóli felmentést és hazaszállítást kérnek. A századparancsnokok véleménye szerint a legénység megbízhatósága kétes.«

»A kiküldetés után nemsokára a Lobkowitz-laktanya felderítésével megbízott főhadnagy egymagában visszaérkezett, a szakasz legénysége az Irányi-utcában elszéledt és ő magára maradt.«

A telefonközpont, amikor a tanezred kapcsolást kért, fel-szólította, hogy a Nemzeti Tanácshoz csatlakozzon, akkor kapcsol.

Reggel három óráig nem jött parancs a Lobkowitz laktanya elfoglalására (a bosnyákoknál kiütött lázadás miatt a belvárosi laktanya visszafoglalását célzó akció nem volt megkezdhető). Szepessy ezredes az ezredsegédtiszttel tájékozás céljából auton a várba ment. A vezérkari főnök Lukachich altábornagyhoz utasította, aki József főhercegnél volt. Jelentette a helyzetet és a legénység hangulatát József főhercegnek. Ez a következőkben állott:

»A századparancsnokok megfigyelése alapján a tanezred

legénységét teljesen megbizhatónak már nem tartom. A magyarajku legénység a horvát századot megfenyegette, hogy ne merjen a néptömegre löni. Ebből azt következtetem, hogy ha szükség volna fegyvert használni, a magyarajku legénység a parancsnak nem engedelmeskedne. Jelenkezésem után elhatároztatott, hogy a támadás a Lobkowitz laktanyára egyelőre elmarad, miután Károlyi a kormányalakításra vállalkozott.»

Szepessy altábornagy írja továbbá, hogy a szomszéd szobából a József főherceg és Károlyi Mihály közti beszédet hallotta. Majd így folytatja:

»Károlyi Mihály a kormányalakítást ahhoz a feltételhez kötötte, hogy a karhatalmakat a laktanyába be kell vonultatni és hogy vérnek folynia nem szabad. A rend fenntartásáért felelőséget vállalt. Erre József főherceg Lukachich altábornagyot behívta, Lukachich a legsürgősebb követelménynek tartotta, a tüntető és lázadó katonákat a laktanyákba visszaterelni.»

Károlyi megbízott a kormányalakítással. Lukachich elrendelte a karhatalmi csapatok bevonulását a laktanyákba. Szepessy ezredes utasított, hogy a Margithid védelmével megbízott bosnyák századnak a bevonulási parancsot elvigye. Nevezett erre nézve azt írja:

»A katonai parancsnokság autóján először a Margithidnak vettem irányt. A bosnyák századot a Margithidon már nem találván, a Károly laktanyába hajtottam. A laktanyában rémes felfordulás volt. Az udvar tele bosnyák katonákkal. Boros és sörös hordók megcsapolva, körülötte ének, kolo-tánc és részeg katonák civakodása. A parancsnokot nagy nehezen az emeleten egy elzárt szobában találtam. A bosnyákok ellene fellázadtak és meglincseléssel fenyegetődtek, amiért a szobát magára zárta.»

Az Üllői-uti laktanyába érkezve, a tanezredet bevonultatta Szepessy ezredes az Andrassy-uti laktanyába. Még e napon délután az ezred egészen szétszaladt, a legénység egy része még reggel utközben a menet alatt maradt el. Azt írja:

»Az a körülmény, hogy a legénység tudomására jutott, hogy a többi csapat szétbomlott, a rendőrség pedig a Nemzeti Tanácsnak hódolt be és szolgálatot nem teljesített, a fegyelmességgel szembeni kirobbanását előmozdította.»

»A horvát legénység megfenyegetése már arra vallott, hogy az ezred legénysége nem lött volna, ha a lövést elrendeltem volna, teljes bizonytalansággal a fegyelmességgel szemben akkor robbant volna ki. Mindez azt bizonyítja, hogy fegyelmességgel szembeni katonaság a forradalom éjszakáján már nem volt.»

»Megjegyzem, hogy oly parancs, amely a lövést megtiltotta volna, az ezredhez nem érkezett. Ez a mende-monda, hogy a katonaságnak a lövést megtiltották, talán onnan származik, hogy a király 30-án reggel a királyi gyermekeket Gödöllőről Wienbe auton elszállítani rendelte.«

Megszólaltattam Hodula Károly és Szepessy Aladár altábornagyokat. Ők ketten, mint akkor a legmegbízhatóbbnak tartott csapatoknak, a bosnyákoknak és a honvéd tanezred parancsnokai, legilletékesebbek véleményadásra abban a kérdésben, milyenek voltak a fegyelmi viszonyok ebben a két csapatrészben. Ők állottak közvetlen személyes érintkezésben az alájuk rendelt csapat tisztjeivel és legénységével, az ő véleményük ezért a legautentikusabb.

Mindkét parancsnok előadásából azt látjuk, hogy 1918. október 30-ról 31-ére virradó éjszaka nem volt csapat Budapesten, mely a mozgalom elfojtására felhasználható lett volna, mert maguk a legjobb csapatok lázadtak fel és tagadták meg a lőfegyver használatát.

Egyszóval nem volt kivel lövetni!

TELEFONBESZÉLGETÉSEM ÓFELSÉGÉVEL A FELFORDULÁS ÉJSZAKÁJÁN.

Röviddel az összeomlás után jelent meg »A diadalmas Forradalom könyve.« Ez a könyv tele van valótlanságokkal.

Ha ennek dacára mégis hivatkozom e könyvre, teszem ezt azért, mert le van benne írva az általam Ófelségének a felfordulás éjszakáján állítólag tett, amint a könyv mondja, lehallgatott jelentésem és Ófelségének erre állítólag adott válasza. Sem a jelentésem, sem pedig a király válasza nincsen a könyvben a valóságnak megfelelően előadva.

Tekintettel azonban arra, hogy főképen ebben a könyvben foglaltak nyomán terjedt el a már említett mende-monda, szükségesnek tartom, hogy részletesebben foglalkozzam a kérdéses telefonbeszélgetéssel és leírjam, mit jelentettem azon az éjszakán a királynak és mi volt Ófelsége válasza.

Kívánatos, hogy mindenki lássa, mi az igazság.

Lesznek olyanok, akik a kérdéses könyvet nem olvasták, mások megint, bár olvasták, elfelejtették már, mi van benne. Ezért idézem, mit ír a könyv a kérdéses ügyben.

Azt olvassuk benne, hogy éjjeli 3 óra 10 perckor Lukachich felhívja Schönbrunnban Hunyady grófot és kéri, hogy a királyt költse fel, mert sürgős jelenteni valója van. Hunyady erre kapcsolja a király hálószobáját. Ezek után az áll a »Diadalmas forradalom könyvé«-ben szószerint:

»Károly király: személyesen jelentkezik a telefonnál.«

»Lukachich: Jelentést tesz a helyzetről. Elmondja, hogy forradalom van Budapesten, hogy a középületeket a forradalmi katonaság elfoglalta. A katonák egy része az engedelmességet megtagadta. Szurmayval megegyeztek, hogy a Nemzeti Tanács tagjait elfogatják, mert most már csak a legnagyobb erőszak segíthet. Főhatalmazást kér a királytól arra, hogy a katonasággal lövethessen. Kérdi, megadja-e a király ezt a főhatalmazást?«

»Károly király: (Egyetlen egy szóval felel): Nem! (És leteszi a kagylót)«.

Mi ezzel szemben a valóság?

A valóság az, hogy a már előbb említett Hodula Károly altábornagyot, akkor a katonai parancsnokságnál beosztott tábornokot éjjeli 2 óra 30 perckor elküldtem a Militárkommando épületéből azzal a határozott, kétséget nem tűrő paranccsal a pesti oldalon fekvő Falk Miksa-utcai laktanyába, hogy a neki alárendelt 2 árkász és 8 bosnyák századdal *támadja meg és foglalja vissza* a forradalmárok kezében lévő józsefvárosi telefonközpontot és a belvárosi laktanyát. Ezt a parancsot különben Hodula altábornagy maga idézi szószerint (l. a 122. oldalon.)

Ezen intézkedést körülbelül háromnegyed órával a királlyal történt telefonbeszélgetés *előtt* adtam ki és ezt a már megtett intézkedésemet jelentettem be a királynak. Hodula tábornoknak adott parancsban benne volt a fegyverhasználat elrendelése, erre *felhatalmazást a királytól nem kértem.*

Az éjszaka folyamán, Ófelségével való telefonbeszélgetésem időpontjáig beérkezett jelentések után itélve, nem lehettem biztos abban, hogy Hodula tábornok fenti parancsomat tényleg végre is fogja hajthatni. Sőt inkább attól kellett tartanom, hogy a bosnyákok többi része is meg fogja tagadni az engedelmességet, mivel két bosnyák század ezt már röviddel azelőtt megtette. *Válságos volt a helyzet, mert az összes eddig általam a mozgalom elnyomására kirendelt csapatok megtagadták a parancs teljesítését.*

Két nap óta csak züllést tapasztaltam lépten-nyomon a katonai fegyelem terén. Az október 28-iki lánchidi események, a Dunakorzón felállított karhatalmi kordon magatartása, a fegyverraktár őrségének a fegyverraktár kifosztásánál tanúsított passzív viselkedése, a keleti pályaudvarról a nép által visszahozott karhatalmi századok felbomlása, a belvárosi laktanyában készütségekben állott karhatalmi századok átpártolása a Nemzeti Tanácshoz, a laktanya visszafoglalására kirendelt bosnyák karhatalmi századoknál az engedelmesség megtagadása, ugyanez a tanezred által a belvárosba küldött osztagnál, mind megannyi jele volt annak, hogy a katonaságra számítani, a Budapesten lévő karhatalmi erővel a közrendet fenntartani már nem lehet.

Mindezekon felül a rendőrség átpártolása a Nemzeti Tanácshoz, a telefonszolgálat teljes megszűnése, a honvéd tanezred által a telefonközpontnál felállított őrség elvonulása miatt, reménytelenné tették a helyzetet.

Kötelességem volt, hogy minderről a legfelsőbb hadurnak, Ófelségének sürgősen jelentést tegyek.

Ha ezt a jelentést meg nem teszem, igen súlyos szemrehányásnak tettem volna ki magamat. Mondhatták volna, hogy nem kíséreltem meg mindent a felfordulás megakadályozására. Számolni lehetett ugyanis azzal, hogy Ófelsége jelentésemre friss csapatokat küld Budapestre. S bár ez elmaradt, mégis azon esetben, ha jelentést nem teszek, joggal mondhatta volna bárki, hogy segítséget kapok, ha idejében jelentem a válságos helyzetet a királynak és friss csapatokat kérek.

Ezeket mérlegelve, éjjel három óraker átmentem a miniszterelnökségi épületbe. Tudtam, hogy onnan egy közvetlen telefonösszeköttetés vezet Wienbe és számítottam arra, hogy ez az ugynevezett titkos vonal, mely a telefonközpontba bekapcsolva nem volt, még rendelkezésemre fog állani. Így is volt. Ezen a vonalon tettem jelentést a királynak.

Részletesen előadtam Ófelségének az utolsó órákban Budapesten lefolyt eseményeket. A csapatok megbizhatatlanságát és a beállott kritikus helyzetet. Jelentettem, hogy épen azelőtt elküldtem egyik tábornokomat azzal a paranccsal, hogy a bosnyákokkal támadja meg és foglalja vissza a csőcselék kezébe került belvárosi laktanyát és a telefonközpontot, jelentettem, hogy parancsom szerint fegyvert kell használnia a kiküldött csapatnak, de hozzá is tettem mindjárt a királynak tett jelentésemben, hogy eddigi tapasztalataim után ítélve, attól kell tartanom, hogy a csapat a fegyverhasználat elrendelésekor meg fogja tagadni az engedelmességet, ami a röviddel ezután beállott tényleges helyzetnek meg is felelt.

Előadtam Ófelségének a nézetemet, hogy az eddig akcióba jutott csapatoknál kirobbant lázadás rossz példája át fog ragadni a többi csapatokra is és a lázadás ezeknél is ki fog törni, mihelyt ezeknek a nép elleni fegyveres fellépését fogjuk követelni.

Jelentettem továbbá, hogy még napok előtt kértem a közös hadügyminisztertől kisegítő csapatok ideküldését, de erre a kérésemre intézkedés eddig nem történt.

Kértem Ófelségét, küldessen azonnal a forradalmi mozgalmak által meg nem fertőzött csapatokat Budapestre. Egy ezredet legalább. Ha ez megbizható, felelőséget vállalok a rend fenntartásáért.

Ófelsége kérdezett, mennyi idő alatt kellene ennek a csapatnak Budapestre érkeznie. Mentül előbb, feleltem.

Szükségesnek tartottam Ófelségét teljesen tájékoztatni a fennálló veszélyről. Jelentettem, hogy nincsen kizárva, hogy azon, bár nem valószínű esetben, hogy egyik-másik osztag parancsra mégis használná a fegyvert, ez ellenhatást szülhet

azoknál a csapatoknál, melyek a fegyverhasználatra vonatkozó parancs teljesítését már megtagadták és a csapatok közötti harc következhetnék be. Ezért kell ide egy nagyobb megbízható erő.

Ófelsége ezek hallatára nem is hozzám, hanem önönmagához halkán beszélve, de mégis úgy, hogy a telefonban én is hallhattam szavait, a következőket mondotta: *»Oh, es ist doch schon genug Blut geflossen«* (magyarul: *Istenem, már elég vér folyt!*).

Meg kell még emlitenem, hogy Ófelsége nálam az akkor még Gödöllőn időző királyi gyermekek biztonsága iránt is érdeklődött és megnyugtató választ tudtam neki ebben a tekintetben adni. A Gödöllőn állomásozó egyéves önkéntesekből összeállított karhatalmi századok és ezek parancsnoka teljesen megbízhatók voltak.

Ez volt az Ófelsége és köztem lefolyt telefonbeszélgetés. Tartalmát mindjárt ezután feljegyeztem. De oly élénken emlékszem még ma is minden szóra, mintha tegnap történt volna az egész. Szinte hallom a fülemben Ófelsége szavait ma is.

Hasonlitsuk össze az általam most előadott tényleg folytatott beszélgetés szövegét azzal, amit a »forradalom könyvében« irtak.

Az ott előadottakból csak az az egy igaz, hogy Ófelségével éjjel beszéltem és neki jelentést tettem.

Nem volt nehéz kitalálni egy valószínűnek látszó beállítást. Mi lehetett volna éjjeli jelentésem tartalma? Hogy forradalom van Budapesten, hogy elfoglalták a középületeket, hogy a katonaság egy része megtagadta az engedelmisséget, ami mind igaz is volt.

Teljesen légből kapott azonban az az állítólagos jelentésem, mely szerint *»Szurmayval megegyeztem, hogy a Nemzeti Tanács tagjait elfogatjuk, mert most már csak a legnagyobb erőszak segíthet«*.

Teljesen légből kapott, mert Szurmay nevét nem is említettem Ófelségével való beszélgetésemnél és a Nemzeti Tanács tagjainak elfogatásáról sem esett szó.

Bár csak kaptam volna erre a Wekerle-kormány minisztertanácsától vagy akár a honvédelmi minisztertől idejekorán felhatalmazást. Más lett volna a helyzet október 31-én, ha idejében eltűnt volna az a látszólagos hatalom, amellyel a Nemzeti Tanács a be nem avatottak szeme előtt birt.

Az az állítás, miszerint fölhatalmazást kértem volna a királytól, hogy a katonasággal lövethessem, nem felel meg a valóságnak. Már háromnegyed órával azelőtt, hogy Ófelségé-

vel telefonon beszéltem, rendeltem el a *támadást, azaz a fegyverhasználatot.*

Hodula tábornok éjjeli 2 óra 30 perckor kapott tőlem parancsot, hogy a Józsefvárosi központot és a belvárosi lakatnyát 10 századdal *támadja meg és foglalja vissza.* Hogy mit jelent a katonai parancs: »*Megtámadni és visszafoglalni*« azt tudja mindenki, nemcsak a katona, megérti azt a polgárember is. E parancs kétséget nem hagy aziránt, hogy a talált ellenálláshoz képest használni kell a löfegyvert és a szuronyt.

Ha a bosnyákok engedelmeskednek és így Hodula tábornok képes lett volna arra, hogy a tőlem kapott parancsot végrehajthassa, abban az esetben éjjeli negyed négykor, amikor Ófelségével beszéltem, a fegyverhasználat már bekövetkezett volna és nem is lett volna módom arra, hogy az állítólag kért fölhatalmazás megtagadása esetén, az erre vonatkozó parancsot — a budapesti telefonösszeköttetés megszakadása miatt — idejében továbbadjam.

Tény egyedül az, hogy a katonaság nem használta a fegyvert. Azon egyszerű okból maradt el a fegyver használata, mert a csapat megtagadta az erre vonatkozó parancs teljesítését. Nem volt kivel lövetni.

Még nem fejeztem be a királlyal való telefonbeszélgetést, amikor értesítés érkezett a miniszterelnökségre, hogy Károlyi Mihály gróf tárgyalások megindítását kívánja, amint mondta, vérontás kikerülése céljából. Erre Hadik János gróf átvette a telefonkagylót a kezemből és folytatta a beszélgetést a királlyal.

A telefonbeszélgetés befejezte után Hadik János gróf és én átmentünk József kir. herceg palotájába.

Az Ófelsége és köztem lefolyt telefonbeszélgetést — a könyv szerint — a józsefvárosi telefonközpont egyik nő alkalmazottja hallgatta le.

Eltekintve attól, hogy a könyvben általam, állítólag folytatott más telefonbeszélgetések is vannak idézve, melyek egyáltalában meg sem történtek, maga az a beszélgetés is, mely Ófelsége és köztem tényleg lefolyt, nincsen a valóságnak, megfelelően visszaadva, viszont az általam tett kimerítő és hosszú jelentés leglényegesebb részei nincsenek ott felvéve. Ha az a nőalkalmazott hallhatta volna a telefonbeszélgetésemet, hallhatta volna azt is, amit a vonal megszakítása és újbóli kapcsolás nélkül közvetlenül utánam a király és Hadik János gróf beszéltek egymással és valószínű, hogy ezt is leközlí, abban az időben, amikor feltűnési vágy által vezetettve mind-

azok, akik egyáltalában irtak a könyvbe, saját ténykedésüket lehetőleg előtérbe kívánták állítani.

Bizonyos vagyok benne ezek után, hogy az Ófelsége és köztem telefonon beszélteket a telefonközpontban nem hallgathatta le senki. Nem is volt lehallgatható, hiszen a titkos vonalon beszélünk, amelyhez a telefonközpontban alkalmazottak hozzá nem férhettek.

Kizártnak tartom azt, hogy abban a rövid időben, mely a Nemzeti Tanácsnak addig rendelkezésére állott, létesíthetnek volna egy olyan berendezést, amely a miniszterelnöki titkos vonalon való beszélgetés lehallgatását tette volna lehetővé. De biztos vagyok abban is, hogy azon a nem valószínű esetben, ha ily berendezést mégis tudtak volna létesíteni, akkor — egy lépéssel tovább menve — berendezkedtek volna arra is, hogy a titkos vonalon való beszélgetést a Nemzeti Tanács, ha ezt szükségesnek látja, meg is akadályozhassa.

Ha tehát a Nemzeti Tanács abban az éjszakában a titkos vonallal rendelkezik vagy csak annak létezéséről is tudva, a lehallgatás iránt intézkedhetik, minden bizonnyal megteszi az intézkedést arra nézve is, hogy a budapesti katonai parancsnok Béccsel és a királlyal ne tudjon telefonon beszélni akkor, amikor annak Budapesten való telefonbeszélgetései már ugyanis meg voltak akadályozva. Megakadályozza, hogy a királynak jelentést tegyek, mert tartania kellett attól, hogy a király, amikor a budapesti állapotokról jelentést kap, csapatokat fog ide utba indítani. Ezt megakadályozni vagy legalább is késleltetni érdekében állott a Nemzeti Tanácsnak.

Igen részletesen foglalkoztam azzal a telefonbeszélgetéssel, amely a felfordulás éjszakáján a király és köztem lefolyt. Tettem ezt azért, hogy kimutassam mindannak alaptalanságát, amit erről a beszélgetésről eddig hallottunk és olvastunk.

Kimutattam egyuttal alaptalanságát annak az állításnak is, hogy Ófelsége parancsára maradt el a fegyverhasználat és alaptalanságát végül azon sokaknál ma is fennálló nézetnek, hogy minden másképen alakul, ha a király meg nem tiltja a katonaságnak a lőfegyver használatát.

Nem a királyi tilalom, hanem egészen más viszonyok okozták a fegyver használatának elmaradását. Aki ezt a könyvemet figyelemmel végigolvasta, tudja miért nem lőtt a katonaság az összeomlás éjszakáján.

ESEMÉNYEK 1918. OKTÓBER 31-ÉN.

Nem tartozik már szorosan ahhoz a tárgyhoz, amelyre ezen könyvemben kiterjeszkedni akartam, a teljesség okából szükségesnek tartom azonban, hogy az október 31-iki eseményeket, — ha csak pár szóval is — röviden leírjam.

Megemlítettem előbb, hogy október 31-én reggeli félnégykor átmentem Hadik János gróffal József főherceg Szent György-téri palotájába. Hadik János gróf ott Ófenségének jelentést tett, közölte a királytól kapott parancsot, amelynek lényege az volt, hogy a király hozzájárul a Károlyi Mihály grófnak adandó megbizáshoz a kormányalakítására, tárgyaljon vele József főherceg.

József főherceg, miután a királlyal telefonon beszélt és megfelelő utasításokat kapott, a mi jelenlétünkben hívta fel a Nemzeti Tanácsban tartózkodó Károlyi grófot, hogy jöjjön fel azonnal a várba hozzája. Hallottuk, hogy Károlyi feljövételét ahhoz a feltételhez kötötte, hogy vele jöhessenek Jászi és Kunfi, a Nemzeti Tanács tagjai is.

József főherceg ehhez megadta a hozzájárulását.

Ezután én kaptam Ófenségétől parancsot, intézkedjem azonnal, hogy a katonaság a néppel szemben fegyvert ne használjon és vonultassam be az összes karhatalmi csapatokat a laktanyákba, mivel — amint Ófensége mondotta — a krízis békés megoldására van kilátás.

Ezen parancsot végrehajtva, kiállítottam és aláírtam a helyszínen, Ófensége palotájában, a fegyverhasználatot megtiltó és a csapatok bevonulására szóló parancsokat és azokat átküldtem a vezérkari főnöknek továbbítás céljából.

Valószínűnek tartom, hogy ezen parancsoknak közismertté válásából keletkezett az a hír, hogy a király a fegyverhasználatot megtiltotta.

Tény tehát az, hogy kiadatott az a rendelkezés, hogy a katonaság a lőfegyvert ne használja. Akkor adatott ki azonban, amikor ennek a megtiltásnak csakis problematikus jelentősége volt azért, mivel ugysem rendelkezünk oly csapat-

tal, amely parancsra a löfegyvert használta volna, amely engedelmességet mutatott volna az ily parancsra.

Károlyi Mihály gróf a főherceg meghívásának igen nagy késedelemmel tett eleget. Reggeli négy óra körül volt az idő, amikor a meghívást megkapta, hét óra volt, amikor két társával feljött a várba.

Ugyalászik hosszantartó tanácskozások folytak a Nemzeti Tanácsban és Károlyi Mihály szigorúan betartandó marsrutát kapott a főhercegnél tanusítandó magatartására nézve.

Reggeli hét órakor József főhercegnél kezdődő és nyolc óra körül befejezett megbeszélések Károlyi Mihály grófnak megbízatásával végződtek a kormány alakítására.

Károlyi gróf és társainak távozása után elbocsáttattam, öfensége által. Átmentem a katonai parancsnokságra. Ott értesültem, hogy időközben teljesen felbomlott a rend a karhatalmaknál. A katonák nagy része elszéledt a városban, kiment a laktanyákból, az egész város tele van tüntető katonákkal.

Ezt mielőtt meg kellett szüntetni. E célból a katonai parancsnokságnál rendelkezéseimre álló tiszték egy részét kiküldtem a városba azzal az utasítással, hogy a várost bejárva, tereljék vissza a katonákat a laktanyákba. Ez volt akkor az egyedüli mód arra, hogy a katonák garázdálkodását lehetőleg megakadályozzuk.

A szociáldemokrata párt még a hajnali órákban felszólította a munkásokat, hogy reggel ne álljanak munkába, hanem vegyenek részt a tüntető körmenetben. A körmenet el is indult és, már piros zászlókat lengetve, átjött Budára.

A Nemzeti Tanács kiáltványt tett közzé, mely szerint kezébe vette a hatalmat és ezt Károlyi Mihálynak átadta. Így festett Károlyi Mihály alkotmányos miniszterelnöksége. Bár esküt is tett, mint újonnan kinevezett miniszterelnök.

Október 31-én déli félegykor feljöttek a katonai parancsnoksághoz Csermák Imre és Kobek Kornél, bemutatkoztak mint a katonatanács tagjai és tudomásomra adták, hogy a katonai parancsnokságot Hunke altábornagy fogja átvenni. Röviddel ezután feljött Hunke altábornagy, Bánó hadnagy parancsőrtiszt kíséretében, előmutatta a Károlyi Mihály gróf által aláírt kinevezési okmányát és felhívott a parancsnokság átadására.

Az átadást a vezérkari főnök által végeztettem.

Ennek megtörténte után haza akartam menni József-köruti lakásomba, három napi távollét után. Elállottam azonban ettől a szándéktól, amidőn figyelmeztettek, hogy ha lakásomba megyek, az ellenem felkorbácsolt népszenvedély mellett veszé-

lyeztetem a családomat. Belenyugodtam, hogy gépkocsin bevisznek az Asztóriába a Nemzeti Tanácshoz. Mászt nem is tehettem, hangsúlyozottan mondták, hogy a katonai parancsnokság épületében nem maradhatok.

Délután háromnegyednégykor érkeztem az Asztóriába, ott felvezettek egy negyedik emeleti szobába. Ennek az ajtaja elé fegyveres őrt állítottak, fogoly voltam tehát.

Röviddel megérkezésem után hozzámjött egy fiatal tiszt és jelentette, hogy a városban teljes a felfordulás, Hunke altábornagy tehetetlen, Károlyi miniszterelnök megbízásából megkérdez, hajlandó vagyok-e a katonai parancsnokság újbóli átvételére? Remélik, hogy én helyre fogom tudni állítani a rendet. Igenlő választ adtam.

A tiszt pár perc múlva visszajött és jelentette, hogy ki vagyok nevezve katonai parancsnokká, menjek fel azonnal a várba.

Elindultam a lépcsőn lefelé. Az első emeleten megállítottak többen, köztük egy fiatalember — később tudtam meg, hogy Friedrich István volt. — Ez közölte velem, hogy teljesen lehetetlen az Asztóriából való távozásom, a szálloda előtt levő tömeget izgatják ellenem, ez be akar törni a házba, hogy hatalmába kerítsen. Friedrich felkért, menjek ki a balkonra, szóljak egy pár szót a néphez, meg van győződve, hogy ez megnyugtatólag fog hatni.

Nem voltam arra képes, hogy ezt a kívánságot teljesítsem, hogy beszédet intézzek a legnagyobbbrészt szökött katonákból álló csöcselékhez. Megtagadtam a kérést.

Erre Friedrich azt ajánlotta, hogy velem megy ki az erkélyre ő is, mellettem fog állani, amikor a néphez beszélek. Ezzel az ajánlatával úgy láttam meg akart nyugtatni. Ne féljek, az a körülmény, hogy mellettem áll, vissza fogja tartani az utcán álló tüntetőket, hogy reám lőjjenek, mert könnyen eltalálhatnák őt is.

Ezt az ajánlatot sem fogadtam el. Megnyugtatóra szükségem nem volt. Teljesen lehetetlennek tartottam, hogy egy szó is szóljak a tömeghez. Ha tudom, hogy a következő pillanatban darabokra szakítanak, aminek a veszélye a tömegeből kihallatszó ordítások után ítélve, elég közel feküdt, akkor sem lettem volna képes arra, hogy a forradalmat helyeslő vagy a Nemzeti Tanácsot és Károlyi Mihályt magasztaló beszédet tartsak. Mit is akart volna mást a nép tőlem hallani?

Budapesti katonai parancsnokká való újbóli kinevezésem sem kecsegtetett annyira, hogy erre való tekintettel tegyem meg egyik percről a másikkra azt a pálfordulatot. Bár a pa-

rancsnokságot szívesen vettem volna újból át, már csak azért is, hogy rendet teremtsék.

Látva, hogy semmi körülmények között a néphez szólni nem vagyok hajlandó, arra kért végül Friedrich, tegyem meg azt az egyet, hogy vele menjek ki az erkélyre, nem kell szólnom egy szót sem. Ő fog a néphez beszélni, csak lássák, hogy mellette állok. Meggyőződése szerint ezzel is fog eredményt elérni, a felkorbácsolt szenvedélyeket lecsillapítani.

Mivel pedig ezt is megtagadtam, lemondtak arról, hogy a katonai parancsnokság általam vétessék át.

Bármi is történt volna, arra nem voltam képes, hogy egész multammal ellentétbe kerülve, meghajoljak ezen csőcselék előtt, mely órákkal azelőtt még rettegve félt tőlem. Meghajoljak esküjüket megszegő tiszték és szökött katonák előtt.

Hat órakor este Szántó és Molnár társaságában elhagytam az Astóriát a Magyar-utcai kapunál és a Magyar-utcán át mentem ki a Muzeum-körútra, Szántó lakásába.

Ugyanekkor az új miniszterek letették az esküt József főherceg kezébe.

Este meggyilkolták gróf Tisza Istvánt.

MAGYARORSZÁG MEGCSONKITÁSÁNAK KÖZVETLEN OKAI.

A trianoni békekötést követő években igen gyakran hallottam ösmerőseim és barátaim szájából azt a nézetet, hogy az ország megcsonkítása az elvesztett háboru következményének tekinthető és ezért nem is volt elkerülhető. Általános lett az a felfogás, hogy a monarchia felosztását és Magyarország feldarabolását ellenségeink még a háboru előtti időben határozták el és így annak be kellett következnie, bármit is csinálunk ellene.

Ezen felfogást látszik indokolni a háboru előtti irodalom néhány könyve is. Pl. Benesch könyve: »Détruisez l'Autriche-Hongrie!«

Plauzibilisnek is tekinthető az a magyarázat, hogy az ország szerencsétlensége az elvesztett háboru következménye, annak logikus folytatása. Ezért is hisznek annyian benne.

Én ezt a nézetet nem osztom és meg fogom kísérelni az ellenkező felfogásomat a következőkben megindokolni.

Igaz, hogy csak próbálkozás marad mindig annak bizonyítása, hogy ez vagy az másképen alakul, ha másképen cselekszünk, teljesen meg nem cáfolható bizonyítékot szolgáltatni igen nehéz. Nem vehető azonban rossz néven magyar embertől, ha töpreng azon, nem lehetett volna-e elkerülni vagy megakadályozni az ország területe kétharmad részének elvesztését és magyar testvéreink millióinak idegen rabságba hajtását.

Meggyőződésem, hogy nem jut az ország a mai sorsra, ha nem következik be 1918. október havában a felfordulás és nem jut Károlyi Mihály gróf kormányra, nem végeztet a nemzetel harakirit éppen a legkritikusabb időben, nem dobhatja el a magyar katona fegyverét akkor, amikor arra Magyarország határainak megvédésére szükségünk volt.

Könyvem eddigi részének elolvasása után mindenki tisztán lehet azzal, hogy ki csinálta az 1918. októberi felfordulást. Nem csinálta ezt a tulajdonképeni nép, nem a középosztály, sem pedig a magyar munkás.

Politikai kalandorok szervezett aknamunkája vezette félre

a lógos tiszteket és a szökött katonákat, valamint a rendőrséget. Ezek okozták az engedelmesség megtagadásával a törvényes rend felbomlását, az összeomlást.

A magyar kormány ellenintézkedéseinek hiánya és sok véletlen körülmény összejátszása segítette ezt az aknamunkát eredményhez. Károlyi Mihály gróf és érdektársainak hatalomra jutásához.

Vizsgáljuk meg, hogyan alakultak volna az események, milyen lett volna az ország helyzete, ha a felfordulás nem következik be és Károlyi Mihály nem éri el célját. Azaz, ha a király által magyar miniszterelnökké designált Hadik János gróf kezébe kerülhetett volna idejekorán a kormány kereke.

Az olasz hadszíntéren küzdő hadseregeink 1918. október 28-án az ellenséges támadások nagy nyomása elől kénytelenek voltak helyenként a visszavonulást megkezdeni. Legfelsőbb hadvezetőségünk ezen események folytán, de főleg a hadseregnél előfordult lázadások és az ország belsejében uralkodó zilált állapotok miatt, az ellenségeskedések mihamarábbi beszüntetését és ezen célból a fegyverszünet haladéktalan megkötését látta szükségesnek.

A már október közepén, webenai Weber Viktor gyalogsági tábornok vezetése alatt megalkotott fegyverszüneti bizottság október 28-án utasítást kapott arra, hogy az olasz legfelsőbb hadvezetőséggel keressen azonnal érintkezést a fegyverszüneti tárgyalások megkezdésére.

Weber gyalogsági tábornoknak kiadott felhatalmazás leglényegesebb része az volt, hogy *elfogadjuk a béketárgyalások alapjául Wilsonnak, az Északamerikai Egyesült Államok elnökének összes feltételeit, azaz úgy az általánosan ösmert 14 pontot, mint azt a feltételt is, hogy a csehszlovák és a jugoszláv állam felállításához hozzájárulunk.*

Weber gyalogsági tábornok október 29-én nyújtotta át a fegyverszüneti tárgyalások megindítását célzó javaslatunkat az olasz legfelsőbb hadvezetőségnek. Október 31-én kapta meg a fegyverszüneti bizottságunk — mely időközben a Pádua melletti Giusti-villába költözött át — ellenségeink feltételeit.

Az olasz legfelsőbb hadvezetőség fegyverszüneti javaslatunkat közölte az akkor Párisban tartózkodó Orlando olasz miniszterelnökkel, aki ezt a javaslatot a szövetséges és társult hatalmakat képviselő versaillesi legfelsőbb haditanáccsal (conseil supérieur de guerre) tudatta és ez utóbbi állapította meg azokat a feltételeket, amelyeknek általunk való elfogadásához kötötte a fegyverszünet létrejöttét. A fegyverszünet megkötésével Diaz tábornagy, az olasz hadsereg főparancsnoka lett meg-

bizva azzal, hogy ezt a szövetséges és társult hatalmak nevében Ausztria-Magyarország összes harcvonalaira szóló érvénnyel kösse meg.

A továbbiaknak jobb megértése szempontjából, de különösen annak kimutatására, mily bünt követett el Károlyi Mihály és kormánya a belgrádi katonai egyezmény megkötésével, ide iktatom annak a rádiogrammnak szószerinti szövegét, melyet Weber gyalogsági tábornok 1918. évi november 2-án intézett legfelsőbb hadvezetőségünkhöz: *)

»Az olasz hadsereg főparancsnokságnak e pillanatban vett közlése szerint az olasz vezérkar főnöke, Diaz, az Antant és társult hatalmaktól megbízást kapott, hogy Ausztria-Magyarország összes harcvonalain a fegyverszünetet megkösse.«

»A vezérkar közlése folytán így esetleg osztrák-magyar fegyverszüneti bizottságokat a Balkánon vagy a román fronton nem fogadnának.«

»Az itt kötött fegyverszünet tehát Ausztria-Magyarország összes frontjaira kihatással bír.«

»Weber gyalogsági tábornok.«

A fegyverszüneti tárgyalások eredményre vezettek. 1918. november 3-án délután 3 órakor kötöttük meg a Pádúai Giustivillában az ugynevezett Diaz-féle fegyverszünetet, Ausztria-Magyarország egyrészről, másrészről a szövetséges és társult hatalmak.

Igaz, hogy november 3-án Ausztria-Magyarország mint közös birodalom már nem létezett. A fegyverszüneti szerződés megkötése tekintetében azonban alig volt más megoldás elgondolható, mint a választott, t. i., hogy azok kössék meg a szerződést, akik eddig egymással hadban állottak.

Mi magyarok örülhettünk annak, hogy ellenségeink megkönnyítették a szerződés megkötését és nem használták ki a hátrányunkra a volt monarchiában keletkezett bábeli zavart, azt a helyzetet, amelyben senki sem tudta volna ki kivel kösse meg a szerződést.

Le akarom itt szögezni azt a tényt, hogy Pádúában Ausztria-Magyarország kötötte meg a fegyverszünetet összes eddigi ellenségeinkkel. Ez a szerződés tehát Magyarországra is kötelező volt.

Vegyük szemügyre a fegyverszüneti szerződés lényegesebb feltételeit:

*) Ezt a rádiogrammot, valamint az egyéb a fegyverszünetre vonatkozó adatokat Nyékhegyi Ferenc könyvéből (»A Diaz-féle fegyverszüneti szerződés«) vettem át.

Magyarország szempontjából rendkívül kedvező volt ezen szerződés. Ausztria-Magyarország köteleztetett a szerződésben, hogy a háboru kezdete óta Ausztria-Magyarország által fegyveres erővel megszállott minden területet kiürítsen és csapatjait egy a monarchia határain belül fekvő demarkációs vonal mögé vezesse vissza. Ez a vonal úgy volt meghatározva, hogy Dél-Tirol, Karintiának egy kis része, a görzi tartomány, Isztria és Dalmáciának egy kis része az ellenség kezére jutott. *Ellenben Magyarország területét sehol nem érintette, az ország integritását nem sértette.*

(*A Diaz-féle fegyverszüneti szerződés szerint tehát az ország területéből egy tapodtat sem kellett feladnunk. Természetesen csak Magyarország területét értve és nem a magyar szent korona országainak területét. Horvátország akkor már kimondta Magyarországtól való elszakadását és csatlakozását a jugoszláv államhoz. Ez befejezett tény volt, ezt megváltoztatni mi nem tudtuk.*

Hogy mennyire nem volt kétséges Magyarország területének épsége a fegyverszüneti szerződésben, ez kitűnik Weber gyalogsági tábornok 1918. november 1-én hadserégfőparancsnokságunkhoz intézett jelentésének következő részéből: »Badoglio tábornok — az olasz vezérkari főnök helyettese — kinyilvánítja, hogy a montenegrói és szerb hadszíntéren, valamint Romániával, Ukrániával és Lengyelországgal szemben a jelenlegi birodalmi határ képezi a kiürítésnél tekintetbe veendő demarkációs vonalat.«

A fegyverszüneti szerződés feltételeihez tartozott továbbá a szövetséges hatalmak az a joga, hogy Ausztria-Magyarország stratégiaileg fontos pontjait megszállhassák, de külön lett kimondva, hogy a közigazgatást a megszálló csapatok állomásparancsnokságainak ellenőrzése mellett, egyelőre tovább is a helyi hatóságok intézik.

A csapatok a szerződés értelmében teljes fegyverzettel mehettek el a harctérről és magukkal vihették a szervezetszerűleg a hadosztályhoz és hadtesthez tartozó tüzérségnek a felét, a hozzátartozó felszereléssel együtt. Ezen tüzérségi anyag másik fele, továbbá az összes, a magasabb kötelékekhez tartozó és a kiürítendő területen levő nehéz tüzérségi anyagot vissza kellett hagyni és az ellenségnek átadni.

Ezen nehéz tüzérségi anyagnak az elvitelére a rendelkezésre álló rövid idő alatt még gondolni sem lehetett. Azt hetekig és hónapokig tartó munkával, sok esetben részletekben, szállítottuk arra a helyre, ahol az be lett építve.

Kimondta végül a fegyverszüneti szerződés, hogy Auszt-

ria-Magyarország a demarkációs vonal határain belül legfeljebb 20 a háboru előtti békelétszámra csökkentett hadosztályt tarthat fegyverben.

Ebből a 20 hadosztályból 10 esett Magyarországra.

Ismételjük tehát a fegyverszüneti szerződésnek Magyarországra szempontjából lényeges pontjait:

Magyarországba fegyveresen visszahozhattuk az összes magyar csapatokat és azokból 10 hadosztályt fegyverben tarthatunk továbbra is. Az ország területének sértetlensége a békekötésig biztosítva volt, a magyar közigazgatási hatóságok a helyükön maradtak.

Ez a helyzet igen kedvező volt. Tíz hadosztály békeállományon kb. 70.000 embert jelent. Hadiállományra felemelve pedig közel 150.000 főnyi fegyveres erőt képvisel.

Ez az erő, a határok védelmének figyelembe vétele mellett, az ország területén kellően elosztva, lehetetlenné tette volna, hogy cseh, szerb vagy oláh megszállásnak legyünk kitéve. De még ha stratégiaileg fontos pontok megszállása címén tünnünk is kellett volna az ország egyes pontjainak elfoglalását, semmiestre nem kellett tünnünk egész országrészek megszállását és közigazgatás szempontjából idegen impérium alá vételét. Ennek jogosan fegyveresen ellenállhattunk volna a Pádúai fegyverszüneti szerződés értelmében.

Tudjuk, mily állapotban voltak akkoriban azok a kis államok, melyek Magyarországot körülvezték. Az alakulóban lévő cseh-szlovák állam nem számított katonailag. Egy magyar ezreddel megakadályozhattuk volna az egész cseh betörést. A szerb és az oláh haderők állapota sem volt olyan, hogy hazájukat védő 10 magyar hadosztállyal, az eredményre való kilátással, felvehették volna a harcot.

Tíz hadiállományra emelt magyar hadosztállyal akkor, akár mind a három szomszédos állammal is a biztos sikerre való kilátással szállhattunk volna szembe.

Jogtalan, azaz a fegyverszüneti szerződéssel ellentétben álló megtámadtatás esetén azonban nemcsak ezzel a 10 hadosztállyal rendelkezhattunk, hanem a harctérről hazajött közel egy millió magyar katonával is. Ezeknek behívására jogunk volt, ha szomszédjaink, a szerződés rendelkezéseit nem respektálva, betörnek az országba. *Olyan erőforrásunk állott rendelkezésünkre az ország határainak védelmére, mely minden körülmények között biztosította az ország területének sértetlenségét.*

Az előadottak után, azt hiszem, hogy a nem katona is felismeri azt, hogy a magyar csapatoknak fegyveresen hazaho-

zatalával és az engedélyezett 10 magyar hadosztály fegyverben tartásával megakadályozzuk az ország legkisebb részének is megszállását, és Horvát-Szlavonország területét kivéve, *teljesen sértetlen marad Magyarország területe a végleges békekötésig.*

Hogy azután a békekötésnél mit adtunk volna le az ország testéből, arra nézve alkosson mindenki magának véleményyt. Ha becsületesen álljuk a megállapodást, hogy a nemzetségek a Wilsoni elveknek megfelelően megkérdztessenek, hová, illetve mely állam fennhatósága alá akarnak kerülni, akkor népszavazásra kerül a dolog az ország egyik-másik részén. Ezt a népszavazást az ország egész területének birtokában tartjuk meg és elesik minden erőszakoskodás, illetve befolyásolás az utódállamok közigazgatási hatóságai részéről a lakosságra.

Jellemző a szomszédjainkra, hogy minden tőlük telhetőt megtettek a népszavazás megakadályozására. Ők voltak az urak az ország megszállva tartott részein, gyakorolhatták a befolyásukat a népszavazásnál, a hatósági erőszak alkalmazásától minden bizonytal nem riadtak vissza és mindezek dacára nem merték megkockáztatni a népszavazást. Tudták, mi lesz az eredmény, ha a népet megkérdzik.

Szomszédjaink, hogy megakadályozzák a népszavazás elrendelését, a néprajzi viszonyokat meghamisító kimutatásokat terjesztettek a párisban üléső főhatalmak elé és el is érték céljukat.

Az ösmert Millerand-féle kísérelvélben az általunk kért, de a szövetséges hatalmak által el nem rendelt népszavazásokra vonatkozólag a következőket olvashatjuk: »A szövetséges és társult hatalmak fölöslegesnek tartották a népesség ily irányu megkérdzését, *mert meggyőződtek róla, hogy ha ez a megkérdzés az őszinte véleménynyilvánítás teljes biztosításával történék, nem vezethetne számbavehetően más eredményre, mint amilyenre középeurópa néprajzi viszonyainak és nemzeti aspirációinak tüzetes vizsgálata vezette a hatalmakat.*«

Ki érti meg ennek a kijelentésnek a logikáját?

A szóban lévő területek, amelyekre mi a népszavazást kértük, az őket megszállva tartó idegen hatalmak közigazgatása alatt állottak. Az őszinte véleménynyilvánítás teljes biztosítása módjukban állott. Nem kellett attól félniök, hogy a nép Magyarország javára befolyásoltatik.

Nem volt semmilyen ok arra, hogy a háboru alatt annyira hangoztatott elvet, a nép megkérdzését, a háboru után egyszerűen sutba dobják, annak érvényesülését megakadályozzák azok, akik a nép szabadságát mindenkor oly nagy hangon hirdették.

Még a vak is látja, hogy a Millerand-féle levélben foglaltak csak palástolására szolgálnak annak a körülménynek, hogy a hatalmak félték a népszavazástól, félték attól, hogy ez a szavazás a magyarok javára döntené el az ország megszállva tartott részeinek hovatartozását, még ott is, ahol a nemzetiségek többségben vannak.

Egyedül Sopronban tudtuk elérni a népszavazás megtartását.

Visszatérve az előbb feltett kérdésre, mi lett volna, ha Hadik János gróf designált miniszterelnök idejekorán át tudja venni a kormányhatalmat, egyszerű a válasz.

Nem térünk el a megkötött fegyverszüneti szerződéstől. Nem kötünk külön katonai egyezményt. Fegyveresen hozzuk haza a magyar katonákat, a békekötésig nem veszítünk el az ország területéből bármit is. 150.000 főnyi hadiállománnyal bíró magyar hadsereg birtokában vagyunk a béketárgyalások idejében s Magyarország területéből csakis azokat a részeket veszítjük el, ahol a népszavazás eredménye azt magával hozza. A fegyverszüneti szerződés értelmében nem voltunk másra kötelezve, mint a népszavazás megtartására. Az ország területére esetleg benyomuló ellenséggel szemben minden erőnkkel, tehát az összes kiképzett katonáinkkal volt jogunk szembe szállani, mivel a fegyverszüneti szerződés nekik ilyen benyomulásra jogot nem adott.

Rá kell, hogy térjek most azon események leírására, amelyek tényleg történtek és amelyek az ország feldarabolásának közvetlen okai voltak.

Weber gyalogsági tábornok, a fegyverszüneti bizottság vezetője, Páduából kérdést intézett a magyar kormányhoz, hozzájárul-e a kormány ahhoz, hogy a kiküldött bizottság Magyarország nevében is megköthesse a fegyverszüneti szerződést.*)

Amikor ugyanis az olasz hadsereg főhadiszállásán mindkét fél megbízottjai tárgyaltak, ösmeretesekké váltak a Magyarországon végbement események. Megtudták, hogy Károlyi Mihály kormánya a királynak letett eskü alóli felmentését kérte illetve kieroszakolta és valószínűleg látták ott is, amit idehaza mindenki tudott, hogy a kormány a köztársaság vizei felé evez. Ezért szükséges volt annak tisztázása, vajjon Weber gyalogsági tábornok Magyarország nevében is tárgyalhat, illetve köthet szerződést.

Károlyi Mihály a magyar kormány nevében táviratilag

*) I. Weber tábornok, erre vonatkozó cikkét a Pester Lloyd 1928. május 9-iki reggeli lapjában.

hozzájárulását adta ahhoz, hogy Weber tábornok Magyarország nevében is kötheti a szerződést, amit Weber tábornok az olaszokkal kötött.

Szerencsétlen összejátszása volt a véletlennek, hogy épen azokban a napokban, amikor a fegyverszüneti tárgyalások folytak, ment végbe Magyarországon a felfordulás. Akkor hangzott el az a meggondolatlan, hazaárulással egyenlő, országrontó kijelentése a magyar hadügyminiszternek, hogy nem akar katonát látni. Akkor ment ki a magyar kormány parancsa a magyar csapatok azonnali lefegyverzésére, illetve a fegyverek letételére.

Ezek a Magyarországból jövő kedvezőtlen hírek nagy mértékben befolyásolták, a mi kárunkra, a fegyverszüneti tárgyalásokat. Ellenfeleink látták mennyire gyöngülünk napról-napra és ennek következménye az volt, hogy mint teljesen legyőzöttel tárgyaltak velünk, azaz tulajdonképpen nem is volt szó egyenlő felek közötti tárgyalásról, hanem egyszerűen közölték velünk a feltételeket, amelyeket el kellett fogadnunk.

Ha a budapesti felfordulás be nem következik, jobb feltételeket kapunk, hiszen az olaszok is ki voltak merülve és náluk is hajszálon függött minden. Ha mi akkor abban a helyzetben vagyunk, hogy az ellenállást még csak rövid ideig folytathatjuk, bizonyára nem következett volna be a háborúnak a részünkre oly siralmas vége.

Szimptomatikus a magyar kormány tagjainál akkor uralkodott hangulatra az az eljárás, amelyet a magyar csapatok lefegyverzését illetően követtek. Eddigi ellenségeink megtisztelték a katonáinkat azzal, hogy a fegyverek elvételét még csak nem is említik a fegyverszüneti szerződésben, nem látnak veszélyt abban, hogy katonáink fegyveresen vonulnak el a harctérről. Nem tartanak attól, hogy ennek reájuk nézve hátrányos következményei lehetnek.

Ellenben a magyar kormány fél a fegyveresen hazaérkező magyar katonától. Lehetőleg messze az ország határától, még idegen földön fegyverzeteli le a katonákat. Parancsot parancs után küld ki a magyar kormány a magyar csapatokhoz a fegyverek letételére.

Azoktól a katonáktól pedig, akik ezt a megszegyenítő parancsot teljesíteni nem akarják, fegyveresen vonulnak vissza a hadszíntérről és így érik el hazájuk határát, ott a határon veszik el a fegyvert, még mielőtt a katona az ország földjére tenné a lábát.

Vajjon mi lehetett ennek a nehezen megérthető magatartásnak az oka?

Nem gondolhatunk más okra, mint arra, hogy Károlyi Mihály és érdektársai féltették a hatalmukat a visszatérő katonáktól. Féltettek is attól, hogy a még meg nem fertőzött, legnagyobb részben királyhű csapatok elkergetik az egész bandát, Károlyi Mihály kormányával együtt és visszaállítják a régi törvényes rendet, ha felösmerik ennek a társaságnak a végcéljait, felösmerik annak a köztársaság felállítását célzó szándékát.

Azok a férfiak, akik oly meglepetésszerűen, csak az utcai csöcselék segítségével jutottak a bársonyszékekbe és a hatalomhoz, úgy látszik, abban a nézetben voltak, hogy jobb vagy legalább is jövedelmezőbb miniszternek lenni egy kis magyar köztársaságban, mintsem előbbi jelentéktelenségükbe visszatérni a háromszor is nagyobb Nagy-Magyarországban.

Vesszen inkább a haza, de diadalmaskodjék az egyéni ambíció és egy érdekszövetségben levő kis társaság anyagi érdeke.

Károlyi Mihály gróf, a régi magyar főnemes, egyik napról a másikra megtagadja a magyar alkotmány és a magyar király iránt eddig tanúsított hűséget. Teszi ezt, mert az őt körülvevő, nálánál sokkal okosabb férfiak le tudják venni a lábáról egyéni ambícióinak táplálásával és a köztársasági elnöki székel való megkinálás csillogtatásával.

Pedig mily másképen alakul minden, ha csak egy kis okossággal és megfontoltsággal cselekszik Károlyi Mihály gróf és felhasználja azokat az előnyöket, amelyeket a Magyarország nevében is megkötött fegyverszüneti szerződés az országnak nyújtott.

Hazahozatja fegyveresen a magyar katonákat, melyek visszahozatalát az ország védelmére alig négy héttel azelőtt a képviselőházban oly erélyesen követelte. Haladék nélkül felállítatja a magyar hadsereget és megszervezteti az ország határainak védelmét.

Ha mindezt megteszi, oly hatalmi és tekintélyes helyzetbe hozhatta volna a különben a király által is elősmert teljesen független és önálló Magyarországot, amilyen polcon ez az ország évszázadok óta nem állott.

Feldarabolásról szó nem lehetett volna és valószínű, hogy erős és hatalmas Magyarország kötelékéből a nemzetiségek egyike sem kívánkozik más állam impériumába.

Ha így cselekszik, megbocsátja neki mindenki a felfordulás okozását, meggyőzi honfitársait szándékainak hazafias voltáról, melléje áll az egész ország és kormánya a legerősebb kormányok egyike lehetett volna.

Sajnosan azt kellett látnunk, és tapasztalunk, hogy Ká-

rolyi Mihály gróf kormánya az ellenkezőjét cselekedte mindannak, ami okos és hazafiasnak volt nevezhető.

Alig 24 órával kormányra jutása után megtagadta a királya iránti hűséget, visszakérte a letett esküt.

Megsértette a magyar alkotmányt, amidőn a köztársaságot kikiáltatta anélkül, hogy a magyar népet erre nézve megkérdezte volna.

Lefegyvereztette a magyar katonákat még idegen földön, elbocsátotta azokat és mellőzte a magyar hadsereg felállítását. Az ország határainak védelmére nem tett semmit. Szabad lett az ország határa. Szabad prédája lett hazánk szent földje a körülöttünk leselkedő szomszédoknak.

Tette mindezt azért, hogy a köztársaság kikiáltásának mi sem álljon utjában.

A fegyverszüneti szerződésnek a magyar kormány nevében is való megkötéséhez, amint ezt már megemlítettük, Károlyi Mihály megadta a hozzájárulását.

24 órával a fegyverszüneti szerződés megkötése után ki nyilatkoztatja és értesíti a hadseregfőparancsnokságot, hogy a magyar kormány Weber gyalogsági tábornokot nem ismeri el a fegyverszüneti tárgyalások közös megbízottjaként. Csak a viszonyok sulya alatt és nehogy a maga okozta késleltetés a fegyverszüneti tárgyalások lezárását befolyásolja, adta a beleegyezését a magyar kormány nevében ahhoz, hogy Weber gyalogsági tábornok Magyarország érdekeit is képviselje.

Kijelenti most, hogy a páduai szerződés Magyarországot nem köti, külön szerződést akar kötni Magyarország nevében. Ezzel a kijelentéssel egyidejűleg lépéseket is tesz a magyar kormány a külön szerződés megkötése iránt.

Károlyi Mihály miniszterelnök személyesen utazik Belgrádba Jászi és Linder miniszterek kíséretében a Szaloniki felől Magyarország határai felé előnyomuló Antant hadsereg főparancsnoka, Franchet d'Esperay tábornok elé.

Ismeretes az a lealázó fogadtatás, melyet a magyar kormány tagjai Belgrádban a francia tábornok részéről elszenvedtek. Lovaglóruhában, lovaglópálcával a kezében fogadta őket. Állva hallgatta meg a magyar miniszterek kivánságait, leültetéssel meg sem kínálta azt a Károlyi Mihályt, aki rövid idővel azelőtt ugy a magyar parlamentben, mint a magyar sajtóban is, dicsekedett azokkal az összeköttetésekkel, melyekkel a nyugati hatalmagnál rendelkezik és nem egyszer hangoztatta, hogy egyedül ő képes, összeköttetéseinél fogva, kedvező, illetve elfogadható békét Magyarországnak hozni.

1918. november 18-án, közvetlenül a belgrádi kirándulás

után, azt iratja Károlyi Mihály a magyar lapokkal, hogy külföldre utazik azzal a céllal, hogy az Antanthatalmakkal a magyar béketárgyalásokat megkezdje. Hozzáteszi azonban óvatosságból, hogy az biztos, miszerint nem fog tudni oly kedvező békével hazatérni, mint amelyet két évvel azelőtt hozhatott volna.

E napon szikratáviratot intéz a magyar népkormány nevében az Északamerikai Egyesült Államok elnökéhez, Wilsonhoz. Ebben a táviratban elhárít magától minden felelőséget a történelem és a magyar nemzet előtt az elmúlt rendszer büneiért.

Lealázó, mint a belgrádi fogadtatás, volt az a katonai egyezménynek nevezett szégyenteljes megállapodás is, melyet Belgrádban november 13-án aláírtak Magyarország kiküldöttjei.

Ez a katonai egyezmény Magyarországra sokkal súlyosabb feltételeket rakott, mint a Diaz-féle fegyverszüneti szerződés. A katonai egyezmény aláírásával vette kezdetét Magyarország nagyrészének megszállása.

Nem lehet semmilyen kétség aziránt, hogy Franchet d'Espéray tábornok, mint az Antant hadseregeinek egyik vezető tábornoka, minden részletét tudta annak a fegyverszüneti szerződésnek, melyet a szövetséges és társult hatalmak az osztrák-magyar monarchiával Páduában kötöttek és tudott arról is, hogy Diaz tábornok a versaillesi legfőbb haditanács megbízásából ezt a szerződést Ausztria-Magyarország összes, kifejezetten kimondva, a balkáni frontra való érvénnyel is kötötte, aminek folytán a fegyverszüneti szerződés őt (Franchet d'Espéray tábornokot) is kötelezte.

Ebből pedig az következik, hogy a hadseregével a magyar határ felé közeledő francia tábornok nem lehetett felhatalmazva vagy megbízva külön fegyverszüneti megállapodás létesítésére.

De viszont nem is volt ok arra, hogy Franchet d'Espéray el ne fogadja a magyarok felajánlkozását és fel ne használja az alkalmat arra, hogy az eddigieknél sokkal súlyosabb feltételeket rakjon Magyarország vállaira, amikor az erre szóló alkalmat jóformán tálcán hozva felkínálta a magyar kormány; az előbbi szerződésnek Magyarországot kötelező voltát tagadva és külön szerződés kötését ajánlva.

Párizsból kapott felhatalmazás alapján megadta a francia tábornok a magyar kormánynak, amit ez akart, más köntösben, katonai egyezmény név alatt és ezzel megnyomoritotta ezt a szegény országot.

A szövetséges hatalmak minden bizonnyal nem ösmerték

volna el érvényesnek a katonai egyezményt, ha ez enyhébb feltételeket tartalmazott volna, mint a fegyverszüneti szerződés.

Közbejártzott a katonai egyezmény megkötésénél az a körülmény, hogy a nyugati hatalmak látva, mily emberek kerültek Magyarországon uralomra, joggal tarthattak attól, hogy Oroszországhoz hasonló viszonyok fognak keletkezni nálunk is. Ezeket mennél kisebb területre szorítani, az ország nagy részének megszállása által, látszott ebben a tekintetben érdekekben fekvőnek.

A belgrádi katonai egyezmény volt Magyarország kálváriájának kiinduló pontja.

Az egyezmény azzal kezdődik, hogy Magyarország kötelezi magát az ország tekintélyes részének nyolc napon belül való kiűritésére, az ott levő csapatok visszavonására. Beleegyezését adta továbbá Magyarország, hogy a szövetséges hatalmak ezeket a kiűritett területeket csapatjaikkal teljes hatalommal megszállhatják.

Kiűritettük a Baranyát Pécs várossal, a Bácskát Szabadkával és Bajával, a Bánátot a Marosig és feladtuk Erdély legnagyobb részét.

Magyarországnak a fegyverszüneti szerződés szerint megengedett 10 hadosztály helyett csak 6 hadosztály fegyverben tartására adott engedélyt a katonai egyezmény. Köteleztük magunkat 2600 waggon és 150 mozdony átadására, a dunai monitorok kiadására. Majdnem az összes vontatógőzösök és uszályhajók beszolgáltatására. Munkáscsapatok kirendelésére, 25.000 ló szállítására egy hónapon belül. Fegyverek és hadiszerek átadására. A posta, szikratáviró, telefon és távirda, valamint a vasutaknak a szövetségesek ellenőrzése alá helyezésére stb.

Végzetesek voltak ezen katonai egyezmény következményei.

A románok és szerbek rögtön bevonultak az országnak általunk kiűritett részeibe. Felső-Magyarországon a tótok néhány vezetője kikiáltotta Turócszentmártonban a cseh államhoz való csatlakozást. Jászi magyar miniszter, nemhogy bármit is tett volna ez ellen, sőt ő maga adta át a hatalmat a szlovák Radának. Bevonulhattak tehát a csehek is az országba. Megszállták annak északi részeit Pozsonyig és Kassáig bezárólag.

Ez a váratlan, előre sem sejtett eredmény növelte a körülöttünk leselkedő kis államok mohóságát és szomszját Magyarországra területeire. Napról-napra fokozottabb igényekkel léptek fel, látva, hogy Magyarország nem védekezik. Kivánságukra és sürgetésükre megváltoztatták többször a szövetséges hatalmak azt a bizonyos demarkacionális vonalat, ameddig az or-

szág területét ki kellett üríteniünk. Mindinkább kisebb lett az ország területe, nagyobb a megszállott része.

Egy bizonyos fokig még a nyugati nagyhatalmak keltek a mi védelmünkre, amennyiben kis szomszédjaink mérték nélküli követeléseit mérsékelték és azokat a lehetőség szerint az előnyomulásban vissza is tartották.

Nem ösmerem a belgrádi tárgyalások részleteit. De abból, ami a köztudomásra jutott katonai egyezményből kitűnik, teljesen érthetetlen a magyar miniszterek magatartása.

Azt hinné az ember, hogy akkor, amikor Károlyi Mihály gróf és minisztertársai tudatára jutottak annak, hogy Magyarország külön fegyverszüneti kérésének még a kísérlete is hová vezet, mily végzetes következményekkel jár az Magyarországra nézve, mint magyar emberek észre térhettek volna és visszalépnek azzal a kijelentéssel, hogy nem kívánnak külön szerződést kötni, hanem megmaradnak a Magyarország nevében is jogerősen megkötött páduai fegyverszüneti szerződés mellett, amely Magyarország integritását a békekötésig biztosította és amely Magyarország volt ellenségeit úgy kötelezte, mint ahogyan minket kötelezett.

Már csak a lealázó fogadtatás miatt is vissza kellett volna lépniök a magyar minisztereknek a külön fegyverszüneti szerződés kötésének kísérletétől, abba kellett volna hagyniök a tárgyalást és visszatérni Budapestre.

Vajjon mik lehettek a belgrádi kirándulás indító okai? Mi készíthette Károlyi Mihály grófit a hazánkat eláruló katonai egyezmény megkötésére, mely országunk feldarabolásának, nemzetünk katasztrófájának közvetlen oka volt?

Nem találunk más magyarázatot Károlyi Mihály cselekedetére, mint azt a törekvést, hogy a köztársaság kikiáltásának minden akadályát az utból eltávolítsa.

A mindkét ország nevében egy közös bizottság által kötött páduai szerződés kapocsnak volt tekinthető Ausztria és Magyarország között. Valószínű volt, hogy a szerződés végrehajtásánál sok oly kérdés fog felmerülni, mely nem intézhető el Magyarország vagy Ausztra által külön-külön, hanem szükséges lesz még a jövőben is, hogy ebben a kérdésben egy közös szerv működjön és hogy az uralkodó döntése is kikéressék.

Az uralkodóhoz való viszony sem volt annyira tisztázva, mint ahogyan volt ez abban az esetben, ha a szerződés nem létezőnek tekintetik, illetve Magyarországot nem kötelezőnek nyilvánítatik ki.

Ez vezethette a magyar kormányt, amikor a páduai szerződést megtagadta. Megszakított minden köteléket, mely a már

november hó 1-én a királynak tett eskü alól felmentett kormányt feshélyezhette. Egyszóval tabula rázát csinált és úgy állította be a dolgot, hogy Magyarország már november 1-seje óta teljesen önálló független állam, mely úgy a királylyal, mint az Ausztriával való kapcsolatot teljesen felbontotta.

Ha a történet a jövőben magyarázatot is találna és megbocsátaná Károlyi Mihály grófnak a felfordulásig tanusított hazafiatlan viselkedését, soha nem bocsátható meg neki, amig magyar ember él ebben az országban, az országot az ellenségeinknek kiszolgáló katonai egyezmény megkötése.

Azt halljuk és olvassuk gyakran, hogy a trianoni békeszerződésben vették el Magyarországtól az ország területének kétharmad részét.

Ez a beállítás csak formailag felel meg a történeti hűségnek, tényleg nem felel meg annak. Az ország kétharmadrészt már 1918-ban vették el tőlünk, Trianonban csak írásba foglalták azt a tényleges állapotot, mely már 1918-ban előállott.

A békét diktáló nagyhatalmak nem tudták megváltoztatni ezt a kialakult területi állapotot. De valószínűleg nem is akarták ezt tenni. Hiszen Magyarország megcsönkítése mentül nagyobb mérvben érdekében fekvőnek látszott a nyugati hatalmaknak, főleg Franciaországnak. Erősebbek lettek ezáltal a nagy antant szolgálatában álló kis államok és gyengébb lett Magyarország, amelynek fiai oly hős katonáknak bizonyultak a nagy háboruban. Magyarország gyöngítése a nagyhatalmak szemében egy esetleg újból kitörő háborúra való tekintettel is kívánatosnak tűnhetett.

Az új területi rendezésnek egész Európára ártalmas gazdasági következményeire úgy látszik nem gondoltak vagy azokat akkor felösmerni nem tudták.

Nem várhattuk a nagyhatalmaktól, hogy Magyarország területét megszállva tartó és onnan kimenni vonakodó kis államok ellen erőszakkal lépjenek fel. Elég volt nekik a háboruból.

De miért is védték volna Magyarországot, ha ez az ország maga magát védeni nem akarja, minden ellenállás nélkül türte az ország megszállását.

Miért áldozza fel akár Franciaország, akár Anglia vagy Olaszország csak egy katonája csontjait is arra a célra, hogy Magyarország területét visszanyerje, hogy a betolakodók onnan kiszoríttassanak.

A nagyhatalmak le voltak kötve ígéretekkel a kis államoknak. Értékes volt azok segítsége, amikor rosszul ment a nagyhatalmak sorsa a háboru alatt. Nem lehetett most hálátlanság-

gal fizetni és őket a kívánt terjeszkedésben megakadályozni, tőlük a koncot elvenni.

Wilson, az Északamerikai Egyesült Államok elnöke volt az egyedüli személy, akitől oltalmat és segítséget várhattunk. Neki, mint Amerika képviselőjének közömbös lehetett ugyan az, hogy Magyarország milyen határokkal bír a békekötés után. Nem lehetett azonban a számára közömbös, vagy mondjuk jobban, nem volt szabad, hogy közömbösen kezelje azt a kérdést, betartatnak-e az általa a háboru alatt hirdetett doktrinér elvek vagy pedig egyszerűen szegre akasztják azokat, amint ez tényleg meg is történt.

Az egész világ várta a háboru végén, hogy ez a tudós professzor az igazság és méltányosság érvényesülése érdekében fog a porondra lépni, hogy hirdetett elveinek tiszteletben tartását fogja követelni. Ez ugyszólván erkölcsi kötelessége is volt, mert elveinek hirdetésével gyakorolt befolyást a központi hatalmak népeire, azt mondhatnánk, elbolondította őket. Előmozdította náluk a békekötés hajlandóságát.

Az Egyesült Államok elnökének döntő befolyását a béke tárgyalásoknál vártuk mi és várta ugyszólván mindenki.

Ösmereteseek Wilson elvei, melyek szerint nem szabad a népeket ide-oda tolni, mint a sakk játéknál a figurákat. Ennek megfelelően kötelessége volt a népszavazás megtartását követelni a nemzetiséglakta vidékeken.

Ezt azonban nem tette, türte elveinek kicsufolását. Türte, hogy a békekötéseknél a népeket a valóságban ide-oda tolták, mint a sakkjátéknál a holt figurákat. Türte a legnagyobb igazságtalanság megtörténtét.

Ha Wilson annyira gyengének nem bizonyul és megteszi azt, amit minden ember várt tőle, akkor megtartják Magyarország nemzetiségi vidékein a népszavazást és nyert ügyünk van. Nem kerültünk volna a jelenlegi szerencsétlen állapotba, amikor a szinmagyar lakosság tekintélyes része idegen járom alatt nyög és viseli az elnyomatás igáját.

Wilsonban csalódott mindenki, nemcsak az idegen államok polgárai, hanem az ő honfitársai is, akik ezt nyíltan beismerik. Már a hivatalos Amerika is vallja, hogy igazságtalan volt a trianoni békekötés.

A békét diktáló nagyhatalmak teljesen félretolták Wilsont a béketárgyalásoknál. Érthetetlen, hogy miért türte ezt. Nem tudjuk, miként nyerték meg őtet a nagyhatalmak oly mérvben a saját önző terveiknek. Nem tudjuk azt sem, mi igaz abból, amit erre nézve beszélnek, nemcsak minálunk, hanem odaát a tengeren túl is. Állítólagosan valóságos tömjénezés folyt a szemé-

lye körül, amivel elkábitották és az ajándékokat vagonszámra vitte magával vissza országába.

Mi csak azt tudjuk, hogy a győző nagyhatalmak azt cselekedték velünk, amit akartak.

Temperley Harold, angol történetíró — semmiképen a mi barátunk — tanulmányt írt arról: »*Hogyan jutott Magyarország mai határaihoz.*« Elösmeri ezen tanulmányban, hogy Pozsonyban a béketárgyalások idején csak magyarok és németek laktak, a Csallóközben, továbbá Arad, Nagyvárad és Szatmár által jelzett határsávban kizárólag magyar volt a lakosság. Ő maga, aki a békedelegáció tagja volt, elismeri, hogy etnografiai elvek nem lettek betartva és azt mondja, hogy az angol és az amerikai békedelegáció tagjai csak igen nehezen járultak hozzá a franciák által követelt megoldáshoz, amelynek komolyan vehető megindokolását találni nem lehetett. A kis államok nem akartak azonban Magyarországból kimenni és így nem lehetett mást tenni, mint elfogadni azok követeléseit.

Azokat az embereket, akik a harctéren holtan fekvő katonáktól vagy magukkal tehetetlen sebesültektől elveszik az órát és a pénztárcát, az emberiség a legnagyobb megvetéssel sujtja és tettenérés esetén agyonlövétéssel bünteti őket.

Magyarország helyzete 1918. év végén, amikor Károlyi Mihály gróf kormánya — katonákat nem akarván látni — elbocsátotta a harcterekről visszaérkező katonákat és eldobta a fegyvereket, hasonló volt ahhoz a sebesülthöz, aki magát védeni képtelen állapotban tehetetlenül fekszik a csatatéren. A szomszédok felhasználták Magyarország ezen védtelen állapotát, rajtaütöttek az országon és elvettek tőle annyit, amennyit csak tudtak. Hogy még ennél is többet nem vettek el, ez nagyrészt annak a körülménynek tudható be, hogy különben egymással marakodtak volna össze.

Temperley könyvében olvassuk, hogy a béketárgyalásoknál ezek a szomszédok vonakodtak visszaadni azt, amit a védtelen országtól elvettek és így a nagyhatalmak nem tehettek egyebet, mint ezen kis államok követeléseit elfogadni.

Azt látjuk itt, hogy egészen más szempontok szerint ítélik meg az egyes ember cselekedeteit, mint az országok és nemzetek ténykedéseit. Amit az egyes embernél megvetéssel sujtanak, az meg van engedve — ezek szerint — az államoknak, ha a hatalom és az erőszak azt szankcionálja!

A magyar nemzetgyűlés, amikor Magyarország kényszerhelyzetében elhatározta a trianoni békeszerződés törvénybeiktatását, 1920. évi november hó 15-én ünnepélyes nyilatkozatot tett. Érdemes ezt emlékezetünkbe visszahívni:

»A nemzetgyűlés, midőn a trianoni béke törvénybeiktatását elhatározza és annak ratifikálásához beleegyezését adja, az isteni igazság színe előtt és az emberiség lelkiismeretéhez fordulva kimondja, hogy ezt a békeokmányt valótlan adatokon alapulóknak, igazságtalannak és az emberiség közös érdekeibe ütközőnek tartja, hogy nem a tények és az érdekek kétoldalu megvitatásának s ebből folyó egyezménynek az eredménye, hanem egyoldalú idegen akaratnak ránk való erőszakolása, hogy a nemzetgyűlés tehát csupán ennek az ellenállhatatlan kényszernek engedve járult annak ratifikálásához, hogy e tényével nem róhat kötelezettségeket azon területekre, melyek benne képviselve nincsenek, nem szűnik meg abban bizni, hogy a ma uralkodó szenvedélyek lecsillapultával beálló jobb belátás utat fog nyitni a békekötés neve alatt elkövetett égbekiáltó igazságtalanságnak jóvátételére.«

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

ZÁRSZÓ.

Könyvem bevezető soraiban mondtam, hogy csak azt fogom megírni, amit láttam, saját tapasztalatból tudok.

Ezt a kijelentésemet meg kell ismételnem most, amikor a könyv végére értem. Meg kell ismételnem azon okból, mert saját magam is érzem, hogy vannak a könyvben oly részek, ahol az olvasó nem lát teljesen tisztán, ahol többet szeretne megtudni, mint amennyit a könyvből kiolvasott.

Én ezt a többet hozni nem tudom. Nem írhatok olyan dolgokról, amelyekről tudomásom nincsen.

Hiszem és remélem azonban, hogy könyvem elolvasása után megkapjuk ezeket a hiányzó felvilágosításokat és kiegészítéseket olyanok tollából, akik azokban a kritikus napokban és órákban az ország vezetésében résztvettek vagy előkelő politikai állásokat foglaltak el és ennek következtében beláthattak oda is, ahová a katona belátni nem tudott.

Igen érdekes volna pl. megtudni azokat a tudomásom szerint eddig fel nem tárt okokat és mozgató erőket, melyek a Károlyi Mihállyal szemben követett magatartásánál a magyar kormányt irányították illetve befolyásolták.

Én csak a tudomásomra jutott tényeket tudtam előadni, amidőn könyvem 78. oldalán megírtam, hogy a budapesti államrendőrség nyomozása 1918 tavaszán ahhoz a meglepő eredményhez vezetett, hogy az akkor észlelt és elterjedt államellenes és antimilitarista mozgalom élén Károlyi Mihály gróf állott és hogy akkor a rendőrségi előterjesztés alapján készen volt Vázsonyi Vilmos igazságügyminiszter javaslata Károlyi Mihály elfogatására; végül, hogy a minisztertanács az elfogatást ezen javaslat ellenére el nem rendelte. Sőt mi több, olyan rendelkezéseket tett, melyek azt a célt szolgálták, hogy az ország ne tudja meg a valóságot. A sajtóbizottság útján utasítottak a lapok, hogy Károlyi Mihály kémkedési ügyéről ne irjanak, a Konstens ügyben hozott cikkeket tartalmazó lapok pedig a külföldre nem bocsáttattak.

A közönséget nagyon érdekelné megtudni, mi volt az, amit a rendőrség nyomozása megállapított Károlyi Mihályról és

hogyan indokolta Vázsonyi igazságügyminiszter elfogatási javaslatát, mely minden bizonnyal írásban terjesztetett a minisztertanács elé, végül mik voltak az okai annak, hogy a kormány semmilyen eljárást nem indított Károlyi Mihály ellen és őt már akkor ártalmatlanná nem tette.

Nem található elfogadható ok arra, hogy ezen adatok a nyilvánosságra ne kerüljenek, amikor a bíróság is kimondotta Károlyi Mihály ellen hazaárulás és felségsértés miatt hozott ítéletében, hogy külföldi kémekkel érintkezett, a hadsereg felbomlását propagáló Gallilei-kört támogatta, ellenséges hatalommal tárgyalásokba bocsátkozott, katonatanácsot szervezett, hogy a budapesti katonai helyőrséget a forradalomnak megnyerje és ennek eredménye az októberi lázadás, a katonai haderők széttűllesztése és az országhatárok feladása volt stb.

Tisztázatlan továbbá az is — bár valószínűleg összefügg a gróf Károlyi Mihállyal szemben a kormány által már a nyáron követett magatartás indító okaival —, hogy mi akadályozta a magyar kormányt abban, hogy a Nemzeti Tanácsot, mint forradalmi alakulatot mindjárt megalakulása pillanatában feloszlassa és tagjait letartóztassa, miért nem tett a Nemzeti Tanács ellen semmit még akkor sem, amikor ez október 26-i kiáltványát bocsátotta ki, amelynél élesebb hangú forradalmi kiáltvány nehezen gondolható el és amelynek az éle éppen a Wekerle-kormány ellen irányult.

Nézet dolga lehetett — a statáriumi javaslatnak a minisztertanácsban való megtárgyalása alkalmával — annak megállapítása, vajjon beállottak-e mindazok a jogi föltételek, amelyekhez a törvény a statárium elrendelését és kihirdetését köti. Nem lehetett azonban nézeteltérés abban a kérdésben, hogy a Nemzeti Tanács megalakulása és annak kiáltványa oly forradalmi tények voltak, amelyek ellen a kormánynak intézkedéseket tenni kötelessége lett volna.

Igen súlyos okai lehettek annak, hogy a kormány ezen intézkedéseket nem tette meg, ezen okokat megtudni érdekelheti a nagyközönséget.

A belgrádi katonai egyezménynek csak a puszta tényét irhattam meg. Azokról a körülményekről, melyek Károlyi Mihály kormányát ezen katonai egyezmény megkötéséhez vezették, csak azt irhattam, ami erre nézve saját elgondolásom, biztos adataim nincsenek. Azt hiszem, mindenki szeretne tisztán látni ebben az ügyben is. Mi készítette a magyar kormányt a páduai fegyverszüneti szerződésnek utólagos el nem ismerésére és a külön szerződés megkötésének kivánságára. Vajjon fogunk-e erre a kérdésre választ kapni?

Ha pedig most, munkám végén, választ kellene adnom, a könyv címének megfelelően, arra a kérdésre, hogy mi okozta az ország megcsönkítését, elsősorban is az 1918. októberi felfordulást, a közhatalom összeomlását kell megjelölnöm, mint okokat, mert az összeomlás nélkül Hadik János gróf veszi át a kormányhatalmat és ez esetben bizonyosan nincsen fel-darabolt Magyarország.

De Károlyi Mihály kormányrajutása egymagában még nem okozhatta az ország nyomoruságát. Közrejátszottak azok az oktan és hazafiatlan cselekedetek, melyeket Károlyi Mihály mint miniszterelnök elkövetett. Lefegyvereztette és széjjelzüllesztette a magyar hadsereget, védtelenné tette az országot és mindennek feltette a koronáját akkor, amikor szükség nélkül megkötötte a belgrádi katonai egyezményt, melyben minden kardcsapás nélkül kiszolgáltatta az ország nagy részét az ellen-séges megszállásnak.

HELYESBITÉS.

12. oldal 7-ik bekezdés sor végén nap helyett »napi« értendő.
18. oldal 5-ik bekezdés: Oroszország helyett, »Poroszország« értendő.
31. oldal 4-ik bekezdés: Galilei helyett, »Gallilei« értendő.
34. oldal 4-ik bekezdés: Törlendő az első sor és helyébe: »Az osztrák kormány igyekvése, hogy magának még a biro-«
85. oldal 2-ik bekezdés: első sor parancsnoki szónál törlendő az egyik »r« betű.
109. oldal 4-ik pont; 10. sor: csoportjánál szó után zárójel »)« értendő.
147. oldal 3-ik bekezdés 3. sor Párizsban (nagy P-vel).
150. oldal 1-ső bekezdés 5. sor Mihály helyett »Mihályt« értendő.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
Az olvasóhoz	3
Az összeomlás általános okai	7
A fegyelem bomlása	17
Az osztrák császárság szétesése	34
Munkásmozgalmak 1918. tavaszán	38
Kinevezésem budapesti honvédkerületi parancsnokká	49
Kinevezésem budapesti katonai parancsnokká	56
A budapesti karhatalmi csapatok	64
Mit tett a magyar kormány az összeomlás megakadályozására	75
A budapesti államrendőrség	90
Események 1918. október 26-tól 29-ig	96
Események 1918. október 30-án	114
A honvéd tanezred	125
Telefonbeszélgetésem Öfelségével a felfordulás éjszakáján	132
Események 1918 október 31-én	138
Magyarország megcsonkításának közvetlen okai	142
Zárszó	159

OSZK

Original Source: Kertész

